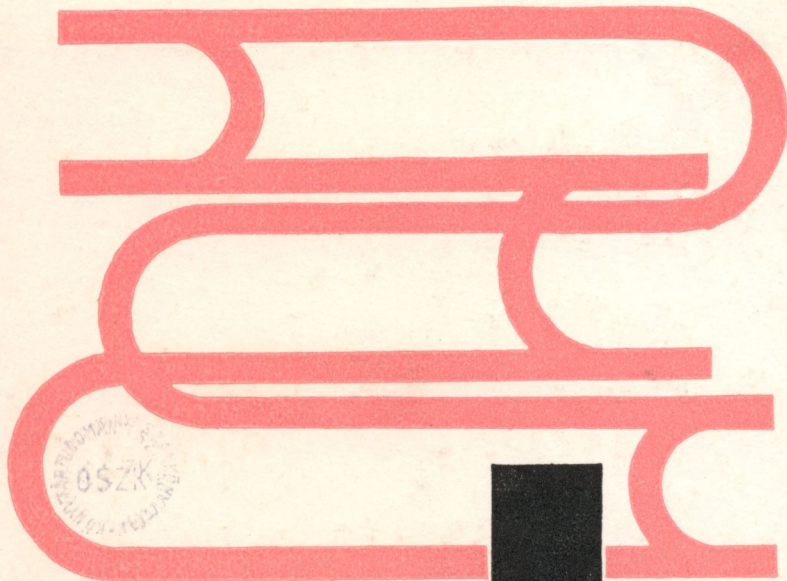

P 400 (2)

KÖNYVTÁROS

OSZK
KÖNYVTÁRSZAKTAN
KÖNYVTÁRSZAKTAN

7

1981

Képek a IV. országos könyvtárügyi konferenciáról. Beszámolómat lásd a 379–388. oldalakon (Jánosi Ferenc felvételei)

31. évfolyam, 7. szám
1981. július

TARTALOM

A IV. országos könyvtárügyi konferencia	379
KÖPECZI BÉLA megnyitója	379
POZSGAY IMRE előadása	381
Kitüntetések	388
ZSIDAI JÓZSEF: A műegyetemi könyvtárak harmadik szemináriuma	389

BESZÉLGETÉSEK A KÖNYVTÁRRÓL

DR. TARJÁN IMRE: „A könyv kiapadhatatlan forrás” (Walter Béla)	390
Kérdezz — felelek	392
A 30 éves Könyvtáros történetéből	
GERŐ GYULA: A szabadpolc-vitától a Könyvbarát-korszak végéig (1957—1960)	393
PÁLDY RÓBERT: Másfél évtized szerkesztési törekvései (1961—1976)	400
Tiszta profillal — tiszta lappal. Jelentés a Könyvtáros utolsó négy évéről (1977—1980) (G. Gy.)	403
Hallottuk	408

FÓRUM

LAJOS LÁSZLÓ: Ki meddig bírja?	409
GULYÁS JÁNOS: Járási könyvtárak, jogosítványok, gondok	411

MOHELYKÉRDÉSEK

VARGA ILDIKÓ: Mi legyen a katalógusokkal? (III.)	414
Lapozgató	416, 426

KÖNYVTÁRI ÉLET

A mohácsi nemzetiségi báziskönyvtár az anyanyelv ápolásáért (Kapu László)	417
A házi kölcsönzés tapasztalatai Szombathelyen (Tilcsikné Pásztor Ágnes)	418
A lapokban olvastuk (Nógrád)	421
Hírek	422

LÁTÓKOR

KASTALY BEATRIX: Új törekvések a külföldi restaurálási gyakorlatban	424
DR. MÓRA LÁSZLÓ: Bemutatjuk a Természettudományi Múzeum könyvtárát Helytelenül — helyesen. Egy szerkesztetlen szerkezetről (Szabó Ernő)	431
A Könyvtáros galériája: M. MAKKAI PIROSKA (Galambos Ferenc)	432

BIBLIOGRÁFIÁK

Szépirodalmi gyűjteményes kötetek elemző katalógusa (Lakatos András)	433
Könyvtári kis tükör. Társadalomtudományok 1945—1978. Ajánló könyvjegyzék (Pálvölgyi Endre)	434

A lapunk e számában közölt grafikákat M. Makkai Piroska készítette

Из содержания

- 4-ая венгерская государственная конференция по библиотечному делу (вступительная речь заместителя генерального секретаря Венгерской академии наук, *Бели Кёпечи* и доклад министра просвещения *Имре Пожгаи*) (379);
Разговоры о библиотеке. Интервью с академиком, профессором, биофизиком, лауреатом премии им. Кошута, с *Имре Тарьяном* (390);
Журналу „Кёньвтáрош“ — 30 лет (воспоминания редакторов о 3 периодах журнала: 1957—1960, 1961—1976, 1977—1980) (393);
Можно ли лечить сетевую-методическую работу? (409);
Варга Илдико: Задачи библиотек. Работа в мастерской — Третья статья (414);
Капу Ласло: Базисная библиотека национального меньшинства в г. Мохач — на службе культуре родного языка национальностей (417);
Тилчикнэ Пастор Агнеш: Опыт Областной библиотеки г. Сомбатхей о домашнем абонементе для больных и старых читателей (418);
Каштали Беатрикс: Новые стремления в реставрации бумаги (представление зарубежных методов) (424);
Мора Ласло: Представляем библиотеку будапештского музея по естественным наукам (427).

From the contents

- 4th Hungarian National Conference on Librarianship (Opening statement by *Béla Kőpeczi*, assistant General Secretary of the Hungarian Academy of Sciences, and the lecture delivered by *Imre Pozsgay*, minister of culture) (379);
Talks about the library (Interview with *Imre Tarján*, academician, Kossuth-prize laureate, professor of biophysics) (390);
Thirty years of the *Könyvtáros* (editors recall the three ages of the journal: 1957—1960, 1961—1976, 1977—1980) (393);
Is methodological work curable? (409);
Ildikó Varga: Workshop problems Part 3. (414);
László Kapu: Basis library for nationalities in Mohács — a service for education in their mother tongue) (417);
Agnes Pásztor Mrs Tilcsik: Experiences in the Szombathely County Library with house lending service for ailing and old people (418);
Beatrix Kastaly: New trend in paper restoration (A review on foreign experiences) (424);
László Móra: Library of the Museum for Natural Sciences, Budapest (427).

Aus dem Inhalt

- Die IV. Ungarische Tagung für Bibliothekswesen. (Eröffnungsrede von *Béla Kőpeczi*, stellvertretendem Generalsekretär der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und der Vortrag von *Imre Pozsgay*, Minister für Kultur) (379);
Gespräche über die Bibliothek. Interview mit *Imre Tarján*, Akademiker, Kossuthpreisträger, Universitätsprofessor der Biophysik (390);
30 Jahre der Zeitschrift „A Könyvtáros“ (Zurück Erinnerungen von Redakteuren auf drei Perioden der Zeitschrift: 1957—1960, 1961—1976, 1977—1980) (393);
Ist die methodologische Netzarbeit heilbar? (409);
Ildikó Varga: Werkstattfragen. Dritte Veröffentlichung (414);
László Kapu: Die Basisbibliothek der Nationalitäten von Mohács im Dienste der muttersprachlichen Kultur der Nationalitätenbevölkerung (417);
Frau Agnes Tilcsik—Pásztor: Die Erfahrungen der Komitatsbibliothek von Szombathely in der für die Kranken und alten Leser eingeführten Hausausleihe der Bücher (418);
Beatrix Kastaly: Neue Tendenzen in der Restaurierung des Papiers (Bericht über ausländische Verfahren) (424);
László Móra: Wir präsentieren die Bibliothek des Naturwissenschaftlichen Museums (427).

Cikkeink szerzői

Galambos Ferenc bibliográfus; *Gerő Gyula*, a *Könyvtáros* főszerkesztője; *Gulyás János*, az Encsi Nagyközségi-Járásí Könyvtár igazgatója; *Kapu László*, a *Dunántúli Napló* munkatársa; *Kastaly Beatrix*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Lajos László*, a Tatabányai Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Lakatos András*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályvezetője; *Páldy Róbert*, a *Könyvtáros* ny. felelős szerkesztője; *Pávölgyi Endre*, a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont munkatársa; *Szabó Ernő*, a *Népművelés* olvasószerkesztője; *Varga Ildikó*, az OSZK KMK munkatársa; *Walter Béla*, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Pulmonológiai Klinikájának könyvtárosa; *Zsidai József*, a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805
Kiadója a **Lapkiadó Vállalat**
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 81.6830 Budapest, 1981.
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Terjeszti a *Magyar Posta*. Előfizethető a hírlapkézbesztő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ¼, évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Kútkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS
A MOVELŐDÉS
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

A IV. országos könyvtárügyi konferencia

Több mint tíz évvel a legutóbbi országos könyvtárügyi konferencia után, 1981. június 2—3-án Budapesten, a Kertészeti Egyetem dísztermében újból találkoztak a társadalom, a könyvtár fenntartók és a könyvtárhasználók képviselői az ország minden részéből és valamennyi könyvtár típusából érkezett könyvtárosokkal, hogy együtt vitassák meg könyvtárügyünk helyzetét, és hosszabb időszakra előre tekintve meghatározzák a közös tennivalókat, kijelöljék a könyvtárügy kívánatos és lehetséges fejlesztésének fő irányait. A tanácskozás több mint háromszáz résztvevője Köpeczi Bélának, a Magyar Tudományos Akadémia főtítkárhelyettesének megnyitója után meghallgatta Pozsgay Imre művelődési miniszter előadását, majd a vita következett a magyar könyvtárügy időszerű kérdéseiről és a könyvtárak távlati feladatairól. A vita alapjául a miniszter referátumán kívül a résztvevőknek előre megküldött konferenciai tézisek szolgáltak — ezeket a Könyvtáros májusi száma is közölte — A magyar könyvtárügy helyzete és fejlesztési programja című dokumentummal együtt. A vitában harmincötven szólaltak fel — köztük tizennyolcan a társadalmat képviselők közül —, tizenöt jelentkező felszólalására idő hiányában nem kerülhetett sor. A hozzászólások a könyvtárügyi kérdések igen széles skáláját ölelték fel. Az egységes könyvtárügyi közgondolkodást tükröző, eredményes vita után Vályi Gábornak, az Országos Könyvtárügyi Tanács elnökének zárszavával ért véget a tanácskozás. A konferencia ajánlásai a tézisek, a vitában elhangzottak, valamint a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának írásban megküldött hozzászólások alapján rövidesen elkészülnek.

A IV. országos könyvtárügyi konferencia teljes anyagát — az előkészületi dokumentumokat, Pozsgay Imre előadását, a felszólalások és az ajánlások szövegét — a Művelődési Minisztérium külön kiadványban fogja megjelentetni. A Könyvtáros most Köpeczi Béla megnyitó beszédének és Pozsgay Imre előadásának tömörített szövegét közli; a vitával, a felszólalásokkal következő számainkban foglalkozunk. A könyvtárügy e nagy tanácskozása hosszú időre szóló programot és sok feladatot ad lapunknak is.

A legutóbbi országos könyvtárügyi konferencia 1970-ben zajlott le, indokolt tehát, ha az elmúlt tíz év külső és belső tapasztalatait tekintetbe véve most ismét napirendre tűzzük e nagy jelentőségű intézményhálózat problémáit, és meghatározzuk feladatait. A változások, amelyek a gazdaságban, társadalomban, kultúrában egyaránt végbementek, nagyon is jelentősek, s ezeket a könyvtárügy sem hagyhatja figyelmen kívül. Hogy a hozzám most közel álló területtel kezdjem, teljesen nyilvánvaló: a tudományos és szakkönyvtárak feladatai

rendkívüli mértékben megnöttek a kutatás és a termelés információs szükségletei következtében. Ezek a szükségletek nemcsak mennyiségileg és szélességükben terjedtek ki, hanem új minőségi tényezőket is előtérbe állítanak az információs és dokumentációs munkában, hiszen részben inter- vagy multidiszciplináris igények merülnek fel, részben éppen az úgynevezett információáradás miatt szigorúbb szelekciós szempontok. Ezek a szükségletek maguk után vonják a könyvtári szolgáltatások átalakulását, a korszerű technikai bázis megteremtését. Úgy vélem, hogy közvéleményünk még nem ébredt rá kellő mértékben arra, hogy milyen nagy változás

**KÖPECZI
BÉLA**
a Magyar
Tudományos
Akadémia
főtítkárhelyettese

**A konferencia elnöksége
Köpeczi Béla megnyitja a tanácskozást**

ment végbe a tudományos és szakkönyvtárak tevékenységében, de azt is el kell mondanunk, hogy a könyvtárak felügyeleti szervei és fenntartói sem követték az igények átalakulását, s emiatt könyvtárainknak ez a csoportja még nem kapta meg a megfelelő támogatást anyagi eszközökben, elhelyezésben, az új szolgáltatások kiépítésében. Azt hiszem, érdemes hangsúlyozni, hogy ezek a könyvtárak ma valóban közvetlenül szolgálják a tudományos kutatást, sőt magát a termelést is, s ezért mostani konferenciánk egyik fő feladata felhívni erre a figyelmet.

A másik, nem kisebb jelentőségű változás az oktatásban és a közművelődésben megy végbe. A reformtörekvések, amelyek a közoktatásban megvalósításra várnak, csak akkor járhatnak eredménnyel, ha az oktatást körülvevő kulturális tényezőket is számításba vesszük. Éppen ezért az iskolai könyvtárak fejlesztése egyik feltétele a hatékonyabb oktatási és nevelési munkának, de hozzátehetem: a fiatalok önnevelésének is. Aki ifjú korában szerette meg a könyvet, később sem lesz hűtlen hozzá, ismereteket és élményeket tud meríteni belőle egész élete folyamán. Minden szociológiai felmérésünk azt mutatja, hogy az iskolai oktatás meghatározója az ember későbbi művelődésének, s ez áll az olvasásra is.

Közművelődésünk egyik legfontosabb vagy talán éppen a legfontosabb intézménye a könyvtár, és erre külön érdemes figyelmeztetni most, amikor az ünnepi könyvhét nemcsak a mai magyar irodalomra, hanem általában a könyvre és a könyvolvasásra is ráirányítja az érdeklődést. A közművelődésben is új jelenségek mutatkoznak a közönség ízlésének és érdeklődésének megváltozásával, az új tömegkommunikációs eszközök elterjedésével kapcsolatban. Két évtizeddel ezelőtt azt mondtuk, hogy a szocialista művelődésben — annak célkitűzései és jellege miatt — nem fog háttérbe szorulni a könyvolvasás. Most — legalábbis a könyvvásárlási statisztikák arra utalnak —, ha nincs is visszaesés, jelentős mennyiségi növekedés sem tapasztalható. A közművelődési könyvtáraknak e tevékenység egészét tekintetbe véve kell szembenézniük az új helyzettel, amely kétségtelenül differenciáltabb, réteg- és csoportszempontokat jobban tekintetbe vevő, korszerű tevékenységet igényel. Az oktatás és a közművelődés céljait szolgáló könyvtárak támogatására külön is szeretném felhívni mindazok figyelmét, akik ezen a téren nemcsak felelősek, hanem tehetnek is valamit, a tanácsokét, a szakszervezetekét, más társadalmi szervezetekét.

Úgy véljük, hogy a könyv a tudomány, a termelés, a kultúra fontos eszköze lesz a jövőben is, azt is mondhatnám, hogy a kulturális színvonal jelzője, minőségének meghatározója. Konferenciánk természetesen nem elégedhet meg ennek az önmegnyugtató megállapításnak kimondásával, szükség van arra is, hogy meghatározza az új követelményekből folyó tennivalókat, és pedig nemcsak a belső szakmai szempontból, hanem — ha tetszik — a tudománypolitika és a művelődéspolitikai szempontjából is.

**POZSGAY
IMRE**
művelődési
miniszter

A III. országos könyvtárügyi konferencia óta eltelt évtized eredményei, tapasztalatai bebizonyították, hogy az akkor kitűzött program alapvetően helyes volt, csak végrehajtása akadozott. Most tehát egy megindult folyamat fenntartása, megerősítése és kibővítése a cél, olyan program kijelölése, amely hosszú időre meghatározza a könyvtárügy fejlődését, de amely természetszerűen folyamatos „karbantartást” is igényel majd. A társadalmi szükségletek tökéletes pontossággal sohasem jelezhetőek előre, a tech-

nika fejlődése inkább csak megközelítőleg becsülhető meg, a rendelkezésre bocsátható anyagi eszközök sem ismertek kellő pontossággal. Az igények folyamatos alakulása, a gyakorlat tapasztalatai a program folyamatos korrekcióját is fontossá teszik.

Napjaink gazdasági körülményei között, amikor a takarékoság, a szerény anyagi források optimális felhasználása, a tartalékok feltárása és kiaknázása multhatatlannal fontos, különösen szükség van olyan iránymutatásra, amely a fő feladatok kijelölésével ösztönöz az eszközöknek leginkább célirányos, a legmagasabb fokú hatékonyságot ígérő felhasználására.

A könyvtárügy helyzete. Visszatekintés a két konferencia közötti időszakra

A magyar könyvtárügy a felszabadulás, még inkább a negyvenes évek vége óta mennyiségileg, minőségileg egyaránt hatalmasat fejlődött. A könyvtárak, különösen a közművelődési könyvtárak száma, hatóköre, az olvasók számára hozzáférhető könyvek, folyóiratok tömege szinte fantasztikusnak tűnő mértékben növekedett. A társadalom fejlődéséhez, a társadalmi szükségletekhez képest mégis lemaradást kell regisztrálnunk. Az elmúlt tízéves időszak legfőbb jellemzője az, hogy a III. országos könyvtárügyi konferencián kijelölt fejlesztési koncepció csak részben valósult meg. Azok az eredmények, amelyekről beszámolhatunk, amelyekkel joggal büszkélkedhetünk: *részeredmények*. Lényeges részeredmények, de könyvtárügyünk egészének szintjét, teljesítőképességét meghatározó módon nem változtatták meg.

Könyvtáraink *hatóköre* az elmúlt tíz évben, ha lassan is, de bővült. Az iskolai könyvtárak és a szakkönyvtárak rendszeres használóinak száma az utóbbi években lényegesen növekedett, és hasonló emelkedés tapasztalható azokban a közművelődési könyvtárakban is, amelyekben a működési feltételek, különösen pedig az elhelyezési körülmények javultak.

A könyvtárak tevékenységében határozottan észlelhetők a *minőségi előrelépés* jelei is. A könyvtárhasználatnak új, fontos formái terjedtek el: a kölcsönzés fontosságának megmaradása mellett — ahol erre lehetőség volt — jelentősen nőtt az állomány helyben történő használata. Számos könyvtárban sokoldalúan felhasználható kézikönyvgyűjteményt alakítottak ki, javult a folyóiratválaszték. Az elhelyezési körülmények, az állomány, a szakszerű könyvtári szolgáltatások javulása megeremtetette annak feltételeit, hogy a könyvtár ilyen esetekben a település, iskola, intézmény „dolgozószobája” legyen, hogy a könyv, a folyóirat munkaeszközként funkcionálhasson. A szakirodalmi tájékoztató tevékenység mennyiségileg és minőségileg egyaránt fejlődött.

A közművelődési és az iskolai könyvtárakban is lényegesen nőtt a tudományos és az ismeretterjesztő szakirodalom használata. A könyvtárak nyitottabbá váltak, szolgáltatásaik lényegesen sokrétűbbek lettek. A *rendezvények*, gyermekfoglalkozások, kiállítások ma már jobban illeszkednek a könyvtárak szolgáltatási rendszerébe, jobban kötődnek az alapfeladatokhoz, s a mennyiségi szemléletet itt is egyre gyorsabban váltja fel a minőségre, színvonalra törekvés.

Gazdagodásról, javulásról számolhatunk be — ha kissé visszafogottabb hangon is — a könyvtárak *működési feltételei* tekintetében. Az elhelyezési körülmények

egyenetlenül bár, de sok helyen, főleg a kisebb intézményeknél, javultak. Határozott előrelépés tapasztalható a könyvtári *gyűjtemények fejlesztésében*, elsősorban a választék növelésében, újfajta könyvtári dokumentumok, hanglemezek, mikrofilmek, számítógépes adattárak megjelenésében. Jól felszerelt zenei részlegek alakultak ki, s a zenehallgatás egyre több könyvtárban vált a szolgáltatás szerves részévé.

A *könyvtárügy irányításában* a leglényegesebb eredményeket a jogi szabályozásban értük el. A közművelődési párttábor és törvény megerősítette a könyvtár művelődési alapintézményként való elfogadását. 1976-ban megjelent a könyvtárakról szóló törvényerejű rendelet, és 1978-ban rendeletben szabályoztuk a könyvtári rendszer szervezetét és működését. E jogszabályok jelentőségének érzékeltetésére három fontos alapelvet szeretnék kiemelni: az első a könyvtári szolgáltatások *demokratiz-musa*, az a törekvés, hogy az ország bármely pontján élő, bármilyen foglalkozású és életkorú állampolgár azonos lehetőségeket kapjon a teljes magyar könyvtári rendszer használatára; a második a könyvtárak közötti *együttműködés* fontosságának hangsúlyozása és szervezeti kereteinek meghatározása; a harmadik a *könyvtár-ügy egységének* deklarálása.

Mindezen eredmények ellenére megállapíthatjuk, hogy a társadalmi fejlődéshez viszonyítva növekedett a könyvtárügy lemaradása. Ennek okai között szubjektív és objektív okok egyaránt találhatók. A szubjektív okok nagy többsége voltaképpen a könyvtárfenntartók és a könyvtárosok közös, általában nagyon nehezen elhatárolható „felelőssége”. Ilyen mindenekelőtt az együttműködési készség határozott csökkenése a hatvanas évekéhez képest, az autarchiára irányuló törekvések megerősödése. Súlyos következményekkel járt a módszertani tevékenység visszafejlődése, az ellenőrző, szakfelügyeleti tevékenység hiányos és nemegyszer bizonytalan volta is.

Az objektív okok mögött is elég gyakran húzódnak meg szemléleti problémák. Az, hogy az elmúlt tíz évben a könyvtárügy nem kapta meg a feladatainak kellő színvonalú ellátásához feltétlenül szükséges támogatást, semmiképp sem vezethető vissza kizárólag a népgazdaság teljesítőképességében érzékelhető nehézségekre, különösen nem az évtized első felében.

A továbblépéshez oly fontos *könyvtári építkezések*, felújítások nagyrészt elmaradtak. Máig sincs kész az Országos Széchényi Könyvtár új épülete, az országos jelentőségű szakkönyvtárak és az egyetemi könyvtárak nagy többsége — Budapestten is, más városokban is — olyan körülmények között működik, amik sem a gyűjtemény megvédését, sem az alapszolgáltatások zavartalan nyújtását nem teszik megnyugtatóan lehetővé. A megyei könyvtárak közül többnek nemrég még joggal korszerűnek tekintett épülete is leromlott, ma már szűk, számos nagyvárosunk pedig — amely a legkülönbébb reprezentatív középületekkel gyarapodott az utóbbi években — nem rendelkezik korszerű könyvtárral. Az új lakótelepek könyvtárral való ellátását csak a legkritikább esetben sikerült megoldani; a könyvtárak telepítése nem követte nyomon a lakosság társadalmi méretű migrációját, lakóhelyváltoztatásait. A tanácsi beruházások összességén, különösen pedig a művelődési célú beruházásokon belül aránytalanul csekély mértékű volt a könyvtárak részesedése.

A 70-es évek elején a könyvtárakba viszonylag nagy számban kerültek modernnek számító *másolóberendezések*, fejlődtek a könyvtárak közötti hírközlési kapcsolatok, de később ez a folyamat megrekedt, s a helyzet ma már inkább aggasztó: a régi, nemcsak erkölcsileg, hanem fizikailag is elkopott gépek pótlása súlyos gondot okoz, fejlesztésre pedig az utóbbi néhány évben szinte sehol sem kerülhetett sor.

A könyvtári *állomány fejlesztésében* is az évtized végén váltak súlyossá a gondok. A dokumentumválaszték bővülését és az árak sokszor ugrásszerű emelkedését az anyagi eszközök képtelenek voltak követni. Olyan állománygyarapítási hiányok keletkeztek — az esetek többségében éppen a központi szerepkörű, az országos könyvtári ellátás egésze szempontjából legfontosabb könyvtárakban —, amelyek igen nehezen pótolhatók. A kisebb, helyi jelentőségű, gyakorlatilag zárt szakkönyvtárak lehetőségei romlottak a legkevésbé, így a párhuzamosságok alig csökkentek, s ahol igen, ott is a legrosszabb formában: a beszerzett könyv, folyóirat csupán igen szűk használói kör számára áll rendelkezésre.

A külföldi, elsősorban a tőkés országokból származó dokumentumok árának inflációs ütemű emelkedése mellett is meg kell említenünk a hazai könyvek és

folyóiratok drágulását, amely elsősorban az iskolai és a közművelődési könyvtárak számára okozott és okoz igen súlyos gondokat.

Könyvtárügyünk *elaprózottságára* jellemző, hogy statisztikáink 17 ezer könyvtárat regisztrálnak; ezzel a világ könyvtári nagyhatalmai között volna a helyünk. E könyvtárak igen jelentős hányada azonban önállóan, elszigetelten, rendkívül gazdaságtalanul és alacsony határfokkal működik. Ráadásul a rengeteg könyvtár ellenére is egyre nőtt a könyvtári szolgáltatásokkal nem, vagy csak rendkívül alacsony szinten ellátott „fehér foltok” száma és súlya: a kistelepülések, az agglomerációs övezetek, az új lakótelepek lakóinak nagy többsége szinte teljesen kiszorul a könyvtári ellátás hatósugarából. Fokozta a szervezeti eredetű gondokat néhány könyvtárhálózat szétesése, csupán látszólagos működése s végső soron az a tény, hogy a könyvtárak nem szerveződtek rendszerre.

Nem hallgathatunk azokról a hátráltató tényezőkről sem, amelyek a könyvtári rendszer *irányításának hiányosságaiban* gyökereznek. Mindenekelőtt a szakfelügyelet, a rendszeres ellenőrzés gondjairól, bizonytalanságairól, terhes formalitásairól és igen alacsony hatékonyságáról kell említést tennünk, s arra kell utalnunk, hogy az ágazati felügyelet semmiképp sem érvényesült az eredményesebb munkához szükséges mértékben.

Mit vár a társadalom a könyvtáraktól?

A társadalom fejlődése a legszorosabban összefügg a benne élők műveltségével, általános, szakmai és politikai ismereteinek szintjével, az ismeretek folyamatos megújításával és bővítésével. A permanens művelődés eszközei közt pedig továbbra is kiemelkedő szerepet játszanak azok az ismerethordozók — cáfolyva a Gutenberg-gallaxis térvesztését jósoló elméleteket —, amelyek a legegyszerűbben, a legnagyobb választékban, a legdemokratikusabb formában változatlanul a könyvtárakban férhetők hozzá, vehetők igénybe. Annak magyarázatára, hogy hazánkban a könyvtárak jelenleg miért nem foglalnak el egyértelműen fontos helyet a művelődés tágra értelmezett folyamatában, sokféle tényező említhető meg. Hivatkozhatunk szemléleti okokra, arra, hogy igen sokan vannak még, akik számára a könyvtár változatlanul a szépirodalmi (mégpedig a kevéssé szórakoztató szépirodalmi) művek kölcsönkönyvtára; utalhatunk arra, hogy tudományos életünkben, kutató-fejlesztő tevékenységünkben még mindig nagyon kevéssé érdekelték a kutatók a szakirodalmat, a könyvtár használatában.

Messze vagyunk még attól, hogy elmondhassuk: az iskola elvégzésével nemcsak írni-olvasni tanultunk meg, de könyvtárat, szakterületünk irodalmát, az általános műveltségünk, tájékozottságunk gyarapításához elengedhetetlen kiadványokat használni is. Attól is messze vagyunk azonban, hogy egy ilyen változás hirtelen bekövetkezése esetén könyvtáraink helyt tudjanak állni, képesek legyenek kielégíteni mindazokat az igényeket, amelyeket használóik velük szemben támasztanak.

Feltétlenül ki kell itt is emelnünk, hogy közoktatásunk korábbi szemlélete és módszere, „egykönyvűsége” a legcsekélyebb mértékben sem ösztönözte a tanulókat könyvtárhasználatra, emiatt természetesen nem is fejlődhetek ki az iskolás korban azok a készségeik, amelyek a könyvtárak használatához elvezették volna őket. Így alakult azután ki az a visszás helyzet, hogy a könyvtár, a szakirodalmat használatára egyetemeinken, főiskoláinkon kell megtanítani az elsőséves hallgatókat.

A könyvtárak szerepét akkor látjuk teljességében, ha abból indulunk ki, hogy a társadalmi tevékenység minden területén vannak olyan funkcióik, amelyeket más művelődési intézmény nem vállalhat át tőlük. Álláspontunk szerint a következő időszakban különösen három terület látszik a legfontosabbnak a könyvtárak fejlesztése szempontjából.

A *közművelődésnek* az eddigieknél szakszerűbb, demokratikusabb és szervezetesebb szolgálata nem tekinthető csupán a tanácsai és a szakszervezeti könyvtárak feladatának: minden könyvtár tevékenységében helyet kell kapnia. A legfontosabb feladatok e téren két csoportra oszthatók: a hatókör bővítésének, illetve a szolgáltatások fejlesztésének feladatára. A hatókör bővítése során továbbra is törekedni kell az *aktív korosztályok* fokozott bevonására, a *munkásolvasók* számának és arányának emelésére és a legkülönfélébb okokból kulturálisán hátrányos helyzetben

levők ellátásának nagymértékű javítására. Félreértés ne essék: nemcsak azokat tekintjük hátrányos helyzetűeknek, akik valamely, rajtuk és a könyvtárakon egyaránt kívülálló okból ilyenek, tehát nemcsak a betegeket, lakásukhoz, esetleg ágyukhoz kötötteket, de azokat is, akiket a könyvtári ellátás jelenlegi rendszere tett hátrányos helyzetűekké: a kistelepülések, a lakótelepek lakóinak milliós tömegeit.

Az *oktató-nevelő tevékenység*ben a könyvtárak szerepének rendkívül sokrétűnek kell lennie. A könyv- és könyvtárhasználat igényét ebben a korban kell felkeltetni, s a szükséges készségeket is ekkor kell kialakítani. Az új közoktatási tantervek alapvetően lehetővé teszik a könyvtárhasználat, a többkönyvűség beillesztését az oktató-nevelő folyamatba. Ennek valóra váltása azonban a pedagóguson és a könyvtáron múlik. Tanítóinknak és tanárainknak a korábitól lényegesen eltérő módszereket kell alkalmazniuk, s ez az átállás kétségekívül nagy erőfeszítéseket, más módszereket igényel tőlük. A könyvtárak és a könyvtárosok — és természetesen nemcsak az iskolai könyvtárak, könyvtárosok — pedig fel kell hogy készüjenek arra a megnövekedett, nemegyszer formáiban is újszerű igénybevételre, amely talán már a közeli jövőben is tömegesen várható.

Társadalmunk, népszozdaságunk helyzete — ma jobban, mint eddig bármikor — a pénzzel, erővel, szellemi és fizikai energiával történő racionális gazdálkodásra kényszerít bennünket. Kényszerít azonban a világ fejlődésével való lépéstartásra, a másutt elért eredmények minél gyorsabb és minél teljesebb megismerésére is. A *kutató és fejlesztő tevékenység* mellé egyre szorosabban zárkózik fel az adaptáció követelménye, és mindehhez egyre inkább nélkülözhetetlen a gyors, megbízható, megfelelően válogatott információ.

Nálunk is, más, fejlettebb országokban is hangzottak el olyan észrevételek, hogy a szakirodalmi kiadványok mai dömpingje mellett olcsóbb és gyorsabb valamit újra kitalálni, mint azt kideríteni, hogy mások kitalálták-e már. Ezek az észrevételek — ha tetszik, ellenérvek — azonban a ma tapasztalható világméretű gazdasági visszaesés előtti eredetűek, s nagyon is érthető módon azóta elhallgaltak. Míg a kutatási költségek azóta igen gyors ütemben emelkedtek, addig az információk feldolgozásának és szétsugárzásának új módszerei, a nemzetközi összefogáson alapuló információs rendszerek fejlődése, ha nem tették is minden esetben olcsóbbá a világ szakirodalmáról szóló tájékoztatást, feltétlenül gyorsabbá és megbízhatóbbá változtatták. Mindez azóta megerősítette a „követő” kutatások jelentőségét és világméretű elterjedését.

A szakirodalmi tájékoztatás rendkívül fontos folyamatában növekvő számban részt vevő könyvtárak számára meghatározó fontosságú a velük szemben támasztott igények lehetőleg pontos ismerete. A könyvtárak tevékenységének hosszú távú tervezéséhez, gyűjteményük és szolgáltatásaik fejlesztéséhez biztos tudomány- és oktatáspolitikai, gazdaságfejlesztési orientáció szükséges.

A könyvtárak lehetőségei, fejlesztési programja

A könyvtárak fejlesztési lehetőségeinek megteremtését szolgáló két, egymás mellett, egymással szoros összhangban alkalmazandó eljárás közül hadd említsem elsőként a könyvtárügyben rejlő tartalékok feltárását és felhasználását, nem állítva természetesen azt, hogy a jövőben ennek nagyobb szerepet számunk, mint a könyvtári tevékenység fokozottabb finanszírozásának.

A tartalékok feltárásának, kiaknázásának legfontosabb módszere az oly sokszor hangoztatott, mégis igen alacsony színvonalon álló *együttműködés*. Együttműködés a könyvtárak között és együttműködés más tudományos, valamint művelődési intézményekkel.

A magyar könyvtárügyben sajátos helyzetet eredményezett az intézmények, tevékenységek szélsőségesen decentralizált finanszírozása, ami az együttműködés alacsony szintje miatt rendkívül sok párhuzamossággal, átfedéssel járt, vagy illetett lehetővé. A megoldás természetesen nem lehet a finanszírozás teljes központosítása. A párhuzamosságok csökkentése, az így felszabaduló eszközök és erők optimális felhasználása mindenekelőtt az együttműködés erősítésével érhető el, mégpedig nem csupán a könyvtárak, de fenntartóik együttműködésével is. Szükséges, hogy minden könyvtárfenntartó belássa: saját informáltságáról nem úgy kell gon-

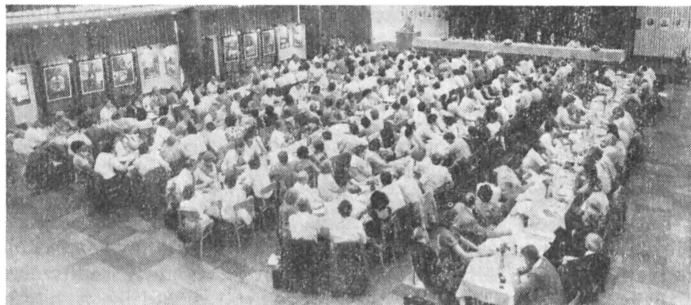
doskodnia, mintha egyedül rendelkezne könyvtárral az országban, éppen ellenkezőleg, fel kell használnia mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket más intézmény olcsóbban, gazdaságosabban, magasabb színvonalon képes nyújtani, és kiegészíteni ezeket sajátos szükségletei szerint.

Az együttműködés két metszetét tartjuk kiemelkedően fontosnak: a *szakterületit*, amelyben az azonos vagy hasonló tevékenységi és feladatkörű könyvtárak működnek együtt, és a *területit*, amelyben egyazon régió legkülönbözőbb könyvtárai közt alakul ki kooperáció. Mindenfajta együttműködésnek a könyvtárak olyan rendszerré fejlesztése irányába kell hatnia, amely erősít optimálisan, a legnagyobb körültekintéssel, mindenfajta felesleges megkettőzés elkerülésére, ugyanakkor minden valós igény kielégítésére törekedve igyekszik felhasználni. Igen fontos, hogy a rendszerre válás folyamatában kerüljünk a bürokratikus, formális elemeket, leküzdjük a hamis presztízs-szemponokat és áttörjük azokat a határokat, amelyek még a felügyeleti, hálózati, közigazgatási szempontok túlzott érvényesítése miatt akadályozzák a legcélszerűbb munkamegosztás kialakítását és érvényesítését, a rendszerszerű működést.

Ahhoz, hogy a ma még jórészt egymás mellett, egymástól sokszor teljesen függetlenül működő könyvtárak halmazából eredményesen működő rendszer alakulhasson ki, igen lényeges változtatásokra is szükség lesz. Az ehhez szükséges szervezeti keretek jórészt — jogszabályban rögzített formában — adottak. Közülük ezúttal kettőt emelek ki: Az egyik ilyen, általánosan megvalósítandó törekvés a *központosítás*, amely többféle formában, de közös céllal érvényesítendő, a rendelkezésre álló eszközök hatékonyabb felhasználásával egyidejűleg tesz lehetővé magasabb színvonalú ellátást és szolgáltatási rendszert. A közművelődési könyvtárügyben ez a szervezési forma már nem ismeretlen: a szakszervezeti és a tanácsi közművelődési könyvtári hálózatokban a letéti ellátás szép hagyományokkal rendelkezik, s a bizonyos mértékig a letéti ellátás továbbfejlesztésének is tekinthető — de már más minőséget képviselő — központosított ellátórendszerek is túlléptek a kísérletezés időszakán. A központosítás terén jó eredmények születtek az egyetemeken és a főiskolákon is, nem csekély hatást gyakorolva a szakmai színvonal emelkedésére, a szolgáltatások bővítésére. A központosításnak azonban van egy ennél általánosabb, elsődlegesen nem szervezeti alkalmazása is: a nagyobb, országosan vagy regionálisan központi szerepkörű könyvtárak feltételeinek és szolgáltatásainak olyan mérvű és irányú fejlesztése, amely egyértelműen szükségtelemmé, feleslegessé, károsá teszi egy sor tevékenység megduplázását, többszörözését. A könyvtárak működésére eddig nagy hatással levő *központi szolgáltatások* fejlesztésére gondolunk elsősorban, mert ezek is igen lényeges eszközei annak, hogy a kiskönyvtárak megfelelő szakmai színvonalat érjenek el.

A másik módszer a hasonló vagy azonos feladatkörű, többé-kevésbé egyazon felhasználói kört szolgáló könyvtárak *integrálása*. Nem azért támogatjuk a könyvtárak integrálását, mert számukat sokalljuk, és mert azt hisszük, hogy „két szegény házaságából gazdagság lesz”. Indokunk elsősorban az ésszerűség, s ezzel összhangban a legkevésbé sem támogatunk fenntartás nélkül *minden* összevonást. Alapelvünk az, hogy minden olyan integrációt, amely bármely korábbi felhasználói csoport érdekeit sérti, ellenzünk; minden olyan integrációt, amely nem eredményez valamennyi szolgáltatást illetően előrelépést, felesleges szervezeti bűvészkedésnek tartunk; viszont minden olyan integrációt, amely — az erők egyesítésével — gazdaságosabban nyújt magasabb szintű ellátást valamennyi felhasználó számára, teljes mértékben támogatunk, hasznosnak és követendőnek tartunk.

A könyvtár, mint minden művelődési intézmény, nem dolgozhat a társadalom által elvárt hatásfokon, ha nem alakít ki és nem tart fenn szoros kapcsolatokat más intézményekkel. Ez a szoros együttműködés azonban feltételezi a feladatok elhatárolását, a munka megosztását. Máig tartó hibás tendencia, szinte divat ugyanis művelődési intézményeink egy részénél, hogy mindenki mindent csinál, és sok esetben a fenntartó, a felügyeletet gyakorló szerv maga is erre buzdít, ha másként nem, értékelési-minősítési szempontjaival. Pedig a társadalom a sokszínű, sokoldalú művelődési szolgáltatásrendszer nem egyetlen intézménytől, intézménytípustól, hanem a művelődési intézmények rendszerétől várja. Minden intézmény elsősorban arra a tevékenységre összpontosítsa figyelmét és erejét, amely valóságosan alapfeladata,

**A konferencia résztvevői
(Jánosi Ferenc felvételei)**

amit — hasonló színvonalon és eredményességgel — más intézmény nem végezhet el helyette.

Mint minden társadalmi tevékenységben, tevékenységi formában és ennek intézményi megjelenésében, a könyvtárügyben is meghatározóan fontos az *emberi tényező, a könyvtáros személye*. A jó könyvtáros ismereteit és személyiségjegyeit illetően bőséggel akadnak szakmai viták, közülük egyik-másik a sajtóban is visszhangot kapott. A könyvtárosnak saját szakmája, a szolgált szakterület ismerete mellett nagyszámú más (pedagógiai, vezetési, szociológiai, nem egy esetben technikai stb.) ismeretet, készséget kell magában integrálnia. Egyet azonban, ami nem tanulható, kiemelek: a *szolgáltatási készséget*. A könyvtár szolgáltató intézmény, amely, ha szolgáltatásait nem illeszti a vele szemben támasztott igényekhez, s ha ennek révén társadalmilag nem válik hasznossá, halott marad.

A könyvtárhasználat — maga az olvasás — alapvetően egyéni tevékenység. Alighanem ennek hatására jó néhányan lebecsülik a közösségek könyvtári jelenlétének fontosságát. Pedig mindenekelőtt a könyvtár használatának „megtanulása”, szokássá válása szempontjából, de számos más, döntő mértékben a könyvtárra épülő művelődési forma szempontjából is, kiemelkedő jelentőségűek lehetnek e kollektívák, s vannak olyan, másutt kialakuló kisközösségek is, amelyek kitűnő kapcsolatokat építhetnek ki a könyvtárakkal. Ilyenek mindenekelőtt az iskolai közösségek, az egyetemeken, főiskolákon kialakuló kollektívák, a szocialista brigádok, a honvédség közösségei. Súlyos hiba volna e közösségi motivációkat nem kihasználni a könyvtárhasználati kultúra meghonosítására, kiterjesztésére, erősítésére. A könyvtárügyben jelenlevő, még feltáratlan tartalékok kiaknázása, a szükséges szervezeti korszerűsítések elvégzése önmagában azonban nem tudja megteremteni a továbblépéshez szükséges feltételeket. A könyvtárak működési körülményeinek javítása ezért feladata az irányító szerveknek, a könyvtárak fenntartóinak.

Minden könyvtár működésének legfontosabb feltétele a megfelelő *elhelyezés*, s e tekintetben a legrosszabb a helyzetünk. Különösen kirívó a központi szerepkörű könyvtárak zsúfoltsága, pedig ezekben a könyvtárakban koncentrálódik a nemzeti dokumentumvagyon legértékesebb és legütőképesebb része, a szakképzett, magas színvonalú munkaerő nagy többsége, s e könyvtárak tehetik a legtöbbet a könyvtárügy egészének gyors ütemű fejlődéséért. A következő években a művelődésügy területén felhasználható anyagi eszközök elosztásában mindenképpen kiemelt helyet kell kapniuk ezeknek a könyvtáraknak éppúgy, mint a könyvtárral gyakorlatilag teljesen ellátatlan új lakótelepeknek, agglomerációs övezeteknek. A beruházások, felújítások és bővítések terén nyomasztó adósságaink, lemaradásaink vannak.

Az elhelyezési körülmények számottevő javításával csaknem azonos fontosságú a *technikai feltételek korszerűsítése*. A számítástechnika könyvtári alkalmazásának kiterjesztése igen lényeges, és nem csupán „belső” szakmai probléma. Mindenekelőtt a nemzetközi együttműködésben betöltött meghatározó szerepe miatt: önmagunkat zárjuk ki a másutt kialakított, számunkra rendkívül hasznos szolgáltatások igénybevételéből, ha erre nem készülünk fel szellemi és műszaki téren egyaránt.

A könyvtári ellátásnak közismerten egyik súlyos gondja a lépéstartás a könyv- és folyóiratáraknak — különösen a tőkés országokban jelentkező — inflációs mértékű emelkedésével és egyidejűleg a kiadványoknak egyre növekvő választékával. Egyetlen, ideális, minden problémát egycsapásra eltüntető megoldás, sajnos, nincs, s

az egyidejűleg alkalmazandó módszerek közt feltétlenül az első helyen említendő az állománygyarapításra fordítható összegek megfelelő ütemű emelése. Enélkül elkerülhetetlen — helyi és országos vonatkozásban egyaránt — a választék nagymértékű csökkenése. A másik, fontos lehetőség a párhuzamos beszerzések számának csökkentése és ezzel szoros összefüggésben a könyvtárközi kölcsönzési tevékenység erősítése, javítása. A beszerzési koordináció megvalósítása azonban nem egyszerű feladat. Nem minden párhuzamos beszerzés tekinthető feleslegesnek, szép számmal vannak olyan kézikönyvek, értékes folyóiratok és más, munkaeszköz jellegű kiadványok, amelyekre továbbra is több helyen, több példányban lesz szükség. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a koordináció eredményeként az egy vagy csak néhány példányban beérkező dokumentumoknak változatlanul minden felhasználó számára rendelkezésre kell állniuk: ez a könyvtárak ilyen célú együttműködésének javítását (s ezzel szoros összefüggésben: az ehhez szükséges technikai színvonal javítását) feltételezi.

Könyvtáraink dokumentumvagyonával kapcsolatban külön is kell szólni *nemzeti értékeink megóvásáról*, az utókor számára való átörökítéscről. Egyetlen ország sem lehet olyan szegény, hogy az ehhez szükséges eszközöket, feltételeket ne teremtsse elő, és egyetlen ország sem nézheti le annyira saját múltját, történelmét, hogy ne tegyen meg minden szükségeset e kincsek védelméért. Köztudomású, hogy hazánkban e téren nincs minden rendben, a közvéleményt is foglalkoztatta néhány nagyértékű, pótolhatatlan kódexünk állapotának súlyos veszélyeztetettsége. Történelmünk sajátosságai miatt, sajnos, az átlagosnál jóval szegényebbek vagyunk emlékekben; mindent meg kell tehát tennünk, hogy szegénységünk ne fokozódjék tovább. Bejelentem, hogy a már pusztuló értékek megmentéséért, a további romlás megelőzéséért megszülettek a megoldást nyújtó intézkedések.

A könyvtári rendszer működésének, a társadalmi szükségletekkel való lépéstartásnak rendkívül fontos alkotóeleme az *irányítás, az egységes könyvtárpolitika és természetesen a folyamatos ellenőrzés, a felügyelet*. Eddigi eredményeinkkel, a jelenlegi helyzettel ezen a területen sem lehetünk elégedettek.

Ágazati felügyeleti jogkörünk gyakorlása, ennek javítása — összhangban az intézmények közötti együttműködéssel — partnereket igényel a társadalmi, az államigazgatási és a szakmai intézményrendszer valamennyi szintjén: a könyvtárakat felügyelő, fenntartó tárcáknál, országos hatáskörű szerveknél, a tanácsoknál, a társadalmi és a tömegszervezeteknél és nem utolsósorban a könyvtárakban, a könyvtárosok között. Olyan munka- és feladatmegosztásra van szükség, amely támaszkodik az intézmények fokozódó önállóságára, támaszkodik az államigazgatási partnerek munkájára, s elsődlegesen az elvi irányítás önmagában sem csekély feladatát hagyja a művelődési tárcára.

A könyvtárügy irányításának véleményünk szerint egyik kulcskérdése lesz a jövőben, hogy a tanácsok vállalják-e tevékenységük olyan mértékű kiterjesztését, amely valóban betölti hivatásukat. Könyvtári vonatkozásban ez azt jelenti, hogy ne csupán a tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárakkal, az iskolai könyvtárakkal foglalkozzanak, hanem minden, illetékességi területükön működő könyvtárral álljanak szoros kapcsolatban, s maguk is törekedjenek a könyvtárügy valódi rendszerré fejlesztésére, a körülményeket, a környezetet, a helyi sajátosságokat jobban figyelembe vevő területi könyvtárpolitika kialakítására és érvényesítésére.

Úgy vélem, hogy a *könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási tevékenység alapvető, a gyakorlatban mindig is érvényesülő egységének tükröződnie kell az irányításban, az ágazati felügyeletben is*. Mivel e két tevékenységi forma egyetlen intézményen belül, de az intézmények között is igen bonyolult módon kapcsolódik egymáshoz, az eddig alkalmazott irányítási, tervezési és szervezési módszereket feltétlenül meg kell újitanunk: erőteljesebb centralizálásra és — ezzel szoros egységben — erőteljesebb együttműködésre van szükség.

Az irányítási tevékenység egészében rendkívül fontos szerepet játszik a *szakfelügyeleti munka*: olyan eszköz ez, amely az állami irányítást és a szakmai-módszertani tevékenységet úgy kapcsolja össze, hogy helyzetfeltáró, ellenőrző, visszacsatoló munkájával mindkettőt erősíti. Nagyon fontos feladat, hogy a szakfelügyelet javuljon, szervezettebbé, elveiben és módszereiben egységesebbé és hatékonyabbá váljék.

Ki kell építeni az országos szakfelügyelet rendszerét. A tanácsok szakfelügyeleti tevékenységében el kell érni a különféle könyvtári hálózatok felügyeletének egységesítését, valamint az általános felügyeleti és a szakfelügyeleti tevékenység összhangját.

A fejlesztési program megvalósítható

Könyvtárügyünk helyzetét áttekintve, problémáinak sokaságát voltaképpen csak érintve, legfontosabb teendőit felvázolva a kialakított kép aligha tekinthető egyértelműen kedvezőnek. Lehetőségeink, legalábbis a következő néhány évben, csak nagyon szerény mértékben javulhatnak. Mégis úgy véljük, hogy a vázolt fejlesztési program megvalósítható, talán megközelítve azt az ütemet is, amit a társadalom, a szükségletek fejlődése indokol.

Meggyőződésünk szerint a könyvtárak felügyeleti szervei és fenntartói tudják, hogy a könyvtárügy fejlesztése kiemelkedően fontos egész társadalmunk fejlődése szempontjából. A könyvtárak, a könyvtárosok késznek a rejtett tartalékok feltárására, kiaknázására, az eredményes együttműködésre.

Hiszem, hogy a fejlesztési program megvalósításához szükséges feltételek, ha talán nem is az ideális gyorsasággal és mértékben, megteremthetők. A könyvtárak társadalmi súlya, fontossága mindenképpen erre hív fel mindenkit. Takarékosan, de észszerűen kell továbbra is gazdálkodnunk; ez azonban semmiképp sem csak a könyvtárak feladata, s ugyanakkor nem jelentheti azt sem, hogy ilyen címen az alapvető fontosságú célok elérése csorbát szenvedhet.

E feltételek megteremtése során alighanem egész szemléletünket is korszerűsíteni kell. Hiba volna mindent központi forrásoktól, az állami költségvetéstől várni. A könyvtári szolgáltatások ingyenessége nem jelentheti a jövőben azt, hogy minden szolgáltatás ingyenes. A könyvtárhasználóknak, mindenekelőtt az intézményi használóknak a jelenleginél többet kell vállalniuk a terhekből, hiszen ez saját érdekük is.

Kitüntetések

A művelődési miniszter az 1981. évi nemzetközi nőnap alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Engloner Erikát*, a Budapesti Műszaki Egyetem főkönyvtárosát és *Ricsóy Bélánét*, a BME tanszéki könyvtárosát MINISZTERI DÍCSÉRETben részesítette; *Besze Veronikának*, a Nyárlőrinci Községi Könyvtár (Bács-Kiskun m.) tiszteletdíjas könyvtárosának; *Dénes Józsefnének*, a Harkakötönyi Községi Könyvtár (Bács-Kiskun m.) részfoglalkozású könyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Nagy Ferencnének*, a Békési Városi Könyvtár hivatalsegédének a KIVÁLÓ MUNKAÉRT kitüntetést adományozta;

A forradalmi ifjúsági napok alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Kövér Imrénét*, a szegedi Somogyi Könyvtár műhelyvezető-helyettesét, *Nagy Rozáliát*, a Somogyi Könyvtár fiókkönyvtár-vezetőjét, *Fekete Gyulánét*, a Nógrád megyei Balassi Bálint Megyei Könyvtár sokszorosító szakmunkását és *Zgolombiczky Erzsébetet*, a Nógrád megyei Balassi Bálint Könyvtár zenei könyvtárosát MINISZTERI DÍCSÉRETben részesítette; *Papszt Juditnak*, a szolnoki Versey Ferenc Megyei Könyvtár be-tanított munkásának a KIVÁLÓ MUNKAÉRT; *Béres Jánosnénak*, a Tolna megyei Könyvtár könyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *Lázár Ágnesnak*, a Paksi Közművelődési Intézmények Igazgatósága könyvtárosának, *Horváth Jolánnak*, a Devecseri Nagyközségi—Járási Könyvtár könyvtárosának, *Bertalan Bélának*, a 48. sz. Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár könyvtárosának és *dr. Ékes Iláikónak*, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem dokumentátorának a KIVÁLÓ MUNKAÉRT kitüntetést adományozta;

85. születésnapja alkalmából, eredményes munkája elismeréséül *Tuszkau Antóniának*, a Közgazdasági Információs Szolgálat ny. könyvtárvezetőjének; nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *dr. Bot Györgynének*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára önálló osztályvezetőjének és *Czellinger Lajosnénak*, a MÉM Információs Központja könyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; eredményes munkája elismeréséül *Gácsér István-nénak*, a kiskunfélegyházi Batthyány Lajos Általános Iskola könyvtárosának; nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismeréseként *Sántha Sárának*, a debreceni KLTE könyvtárosának a KIVÁLÓ MUNKAÉRT kitüntetést adományozta.

A műegyetemi könyvtárak harmadik szemináriuma

A műszaki egyetemi könyvtárak szakmai véleménycseréjének gondolatát *dr. Kováts Zoltán* veszprémi könyvtárigazgató vetette fel 1976-ban. Az ő kitűnő szervezésében 1977. szeptember 29—30-án gyűltek össze első ízben a budapesti, a miskolci, a soproni és a veszprémi egyetemi könyvtárak igazgatói és vezető munkatársai jól előkészített véleménycserére Bakonyoszlopon. Akkor még úgy gondoltuk, hogy a tanácskozáson vezetők, vezető beosztású és tudományos munkakört betöltő munkatársak tájékozódhatnak majd egymás munkájáról, az eredményekről, a tervekről és a legidőszorúbb szakmai kérdésekben vallott felfogásukról. A negyven résztvevő nagyon elégedett volt a szemináriummal, annak tartalmasságával és az emberi kapcsolatok építésére gyakorolt kedvező hatásával. Ezen felbuzdulva határoztuk el, hogy a találkozókát kétévenként rendszeresen megtartjuk. Így jöttünk össze 1979. január 25. és 27. között Sopronban a második szemináriumon, az Erdészeti és Faipari Egyetemen. Ez a szakmai tanácskozás a szakosodás és a koncentráció irányában mélyült el. A központi témakör a könyvtárhasználat és a szakirodalmi forrásismeretek egyetemi oktatása volt.

A harmadik szeminárium — amelyet a miskolci egyetemi könyvtár rendezett meg az idén április 27. és 29. között — elevenbe vágó kérdést tárgyalt meg: a magyar műegyetemi könyvtárak tudományos tájékoztató szolgálatát és annak fejlődési irányait választotta témájául. A viták csomópontjai főként a következő előadások körül alakultak ki: *dr. Frey Tamásné* Kétlépcsős tájékoztatás a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában; *Hopp Győzőné* A doktori disszertációk jegyzékének információs szerepe a tájékoztatásban; *Fux Lajos* Tapasztalatok a vegyészeti tájékoztatásban; *Gyurác Sándorné* Tájékoztatási igények az erdészet és a faipar területén; *dr. Egyházi Tiborné* A számítógépes kémiai szakirodalomfigyelő-szolgálat 10 éves útja; *Dömötör Lajosné dr.* A gépi SDI (szelektív információterjesztés) következményei a szakkönyvtári szolgáltatások egyéb területein; *Nagy Gusztáv* Tapasztalatok Miskolcon a szaktájékoztatás hatékonyságáról. Valamennyi előadást éles, szakmai mélységekbe hatoló, szándékában azonban becsületes, elvi szempontokat követő és koncepciózus vita kísérte.

A legnagyobb eredménynek ezúttal is azt tarthatjuk, hogy a választott témá-

ban, a szaktájékoztatásban, annak sokszínűségében sikerült módot találni a tapasztalatok és az alkalmazott módszerek kölcsönös feltárására, elemzésére és ennek alapján a jobbra azonos szakmai szemlélet erősítésére. Emellett a tanácskozás — amelyen harmincan vettek részt — egyöntetűen és határozottan véleményt nyilvánított a tájékoztatás néhány alapvető kérdésében, így például a következőkben: A műegyetemi könyvtárak egyidejűleg három irányban fejlesztik a tájékoztatást és tágabb értelemben az információszolgálatot. Tovább erősítik a nyomtatott segédletekre és a tájékoztató szakemberekre alapozott tájékoztatást, mert ez változatlanul alapfunkciót tölt be; folytatják a mágnesszalagok hazai feldolgozása útján a gépi SDI szolgáltatás szélesítését; *on-line* kapcsolatok kiépítésére törekednek a külföldi adattárakkal, mégpedig elsősorban a retrospektív bibliográfiai szolgálat javítása céljából.

A háromirányú fejlesztést az indokolja, hogy a változó, eltérő igényeknek más-más technológiával, de a legalkalmasabb módszerrel kell a könyvtáraknak megfelelniük. Fontos szempont az is, hogy bármilyen, de csak egyfajta szolgáltatás — legyen bár az a legkorszerűbb automatizált eljárás — kiszolgáltatottságot jelenthet, és ezt mindenképpen el kell kerülni, meg kell előzni. Ugyanakkor igen nagy hangsúlyt kapott a tanácskozáson az az igény, hogy a tájékoztatás gazdaságossági tényezőire az eddigieknél sokkal nagyobb figyelmet kell fordítani, mert nem engedhetők meg az olyan nézetek, amelyek a korszerű törekvések megvalósulása során számításon kívül hagyják a rendkívül magas költségeket.

A tanácskozáson néhány kapcsolódó témakör is szóba került: nevezetesen az, hogy a korszerű, gyors szolgáltatások igen nagy mértékben növelik a könyvtárközi kölcsönzési forgalmat; fokozottan igénybe veszik a reprodukciót, és nem nélkülözhetik a szakirodalmi ellátás megfelelő szinten tartását sem.

A budapesti, a miskolci és a veszprémi műegyetemi könyvtár igazgatója megállapodott abban, hogy intézményük fejlesztési gondjaira felhívják az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnökének figyelmét.

A negyedik Egyetem Központi Könyvtára rendezi meg 1983-ban.

Dr. Zsidai József

„A könyv kiapadhatatlan forrás”

— *Professzor úr egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte. Eötvös-kollégista volt. Az Eötvös József Kollégiumról több emlékeztést és értékelést is olvashattunk mostanában. Az egykori nem-filosz kollégista hogyan emlékezik arra az intézményre, amelynek lelke — talán nem túlzó a fogalmazás — legendás könyvtára volt?*

— Az Eötvös-kollégium, a kollégiumi élet nagy, a jövőmet meghatározó élmény volt számomra. Az intézmény egészen sajátos légköre persze nem egyik napról a másikra alakult ki, hiszen 1930-ban, amikor én kollégista lettem, már harmincéves múlttal rendelkezett. Olyan nagyságok nevelődtek ott, kerültek ki onnan, mint *Kodály Zoltán*, *Gombocz Zoltán* vagy, hogy ne csak filozófokat említsek, a fizikusok, kémikusok közül a *Zemplén-testvérek*. *Zemplén Győző*, aki a maga idejében nemzetközileg elismert fizikus volt, és *Zemplén Géza*, a magyar szerveskémia megalapítója.

A több mint harminc év alatt tehát olyan szellem alakult ki a kollégiumban, amelynek hatása túlterjedt falain. Hogy mik voltak ezek a sajátosságok? A kollégiumban minden a tanulás szolgálatában állt. Tanuláson én nem egyszerűen a pusztá lexikális ismeretszerzést értem, hanem az összefüggések feltárását, a mélyre hatoló és ugyanakkor széles körű ismeretanyag megszerzését és feldolgozását, a készségek kialakítását is. Minden tudományágnak létezik egy sajátos szemlélete, amelynek birtokba vétele nélkülözhetetlen ahhoz, hogy azt a területet jól művelhesse az ember. Nos, ennek a szemléletnek a kialakítását, az alkotókészségek kifejlesztését értem a tágabban vett tanuláson, s a kollégium ebben sokat segített.

Könyvtára pedig az akkori időkben az ország egyik legnagyobb könyvtára volt. Értékét növelte, hogy szabadon használhattuk, az ember akkor ment be oda, amikor akart. Éjszaka is lehetett ott dolgozni, és a kollégisták ki is használták ezt a lehetőséget. Nem kellett még beírni sem, ha az ember leemelt a polcra egy könyvet. Megbízták bennünk, hogy a könyvet nem visszük ki a kollégiumból, hogy az nem jut illetéktelenek kezébe.

Ott tanultam meg a tudomány szeretetét, a tudás mint emberi értékmérő tiszteletét. A tudást itt abban az értelemben emlitem, ahogyan az előbb pró-

TARJÁN IMRE
Kossuth-díjas
akadémikus,
a Semmelweis
Orvostudományi
Egyetem
Biofizikai
Intézetének
igazgatója,
egyetemi tanár

báltam megfogalmazni. S ezek mind olyan mozzanatok, amelyek az egész későbbi pályámra kihatottak.

A kollégiumban a nagyképűség, az önteltség, a felületesség idegen volt. Az emberek ott jó irányban befolyásolták és nevelték egymást, s ez nagy társadalomformáló erőt jelentett, hiszen az ilyen szemléletmód a tanítványok révén terjedt és hatott. Sajnálom, hogy ez a szemléletmód ma nem kap elég hangsúlyt közéletünkben, egyetemi képzésünkben.

— *Az Eötvös-kollégium könyvtárában egyenlő arányban kapott helyet a humán és a természettudományos irodalom?*

— Nem. A természettudományok jelentősége a könyvtár vonatkozásában sem érte el az irodalomét, a történelemét, a nyelvészetét. Ez azzal függött össze, hogy azokban az években Szegeden is létesítettek egy hasonló kollégiumot. A pesti *Eötvös József Kollégiumot* Eötvös Loránd minisztersége idején alapították, Szegeden pedig a harmincas évek elején hozták létre az *Eötvös Loránd Kollégiumot*, azzal az elképzeléssel, hogy a budapesti kollégium az irodalom, a nyelvészet, a szegedi pedig a természettudományok otthonává váljék. Emiatt Pesten azokban az években nem fejlesztették olyan mértékben a könyvtárat, mint ahogyan azt a természettudományi szakok hallgatói szeretnék volna.

A szegedi kollégium nem volt hosszú életű, azt hiszem, a háború alatt szűnt meg, mindenesetre a pestinél előbb.

Később azután történtek kezdeményezések az Eötvös-kollégium újjászervezésére, hogy átmentsék a régiből azt, ami társadalmunk fejlődése szempontjából értékes, haladó. Ez a törekvés azért több volt a pusztá szándéknál, mert a mostani

Ménesi úti kollégium szépen ápolja a régi kollégium hagyományait. Nem hiszem azonban, hogy olyan tényezővé sikerült volna felnőnie, mint amilyen az akkori Eötvös József Kollégium volt.

— *A matematika—fizika tanári oklevél megszerzése után Debrecenben, az ottani egyetem orvoskari fizikai intézetében dolgozott, és a neves fizikus, Gyulai Zoltán volt a professzora. Úgy vélem, hogy a debreceni évek professzor úr tudományos pályáját, kutatási területeinek kiválasztását illetően meghatározó jelentőségűek lehettek.*

— Föltétlenül. Debrecenben egy másik világba kerültem. Budapest az elméleti, Debrecenben a kísérleti fizika művelése volt előtérben. Az ottani közöségből két nagy egyéniséget kell kiemelnem. *Gyulai Zoltánról* már esett szó, ő a professzorom volt. *Szalay Sándor*, aki akkoriban Gyulai tanársegéde volt, Cambridge-i ösztöndíjat kapott, s őt helyettesítendő vett oda engem Gyulai Zoltán, de Szalay visszatérése után is ott tartott. Tőlük nagyon sokat lehetett tanulni, s nekik köszönhetem, hogy az elmélet után a kísérleti fizika területére léptem. Sajnos, ezen évek munkásságát a társadalmi hasznosság szempontjából aláasta az, hogy háború volt.

— *Debrecen után látszólag egy évtizedre megszakadt kutatói pályája...*

— Igen. Gyulai Zoltán Kolozsivárra ment, én nem tartottam vele. Választanom kellett, hogy az ipari kutatásban vagy tanárként helyezkedem-e el. Az ipari kutatást akkor, saját szempontomból, az Egyesült Izzó laboratóriuma jelentette. Kaptam is ajánlatot tőlük, de a háborúra való tekintettel a középiskolai tanárság mellett döntöttem, s a pestszentlőrinci gimnáziumban vállaltam tanítást. Ezután egy évig a Budapesti Pedagógiai Főiskolán a fizikai tanszékot vezettem. 1950-ben neveztek ki egyetemi tanárrá a budapesti orvosegyetemre, s a Biofizikai Intézet igazgatója lettem.

— *A kutató fizikus munkája a laikus elképzelése szerint csöndet parancsoló laboratóriumban, titokzatos műszerek között folyik. A professzor úr eredményekben gazdag és korántsem lezárt természettudási pályája áttekinthető-e, végiggondolható-e abból a szempontból, hogy működése során mit jelentettek az Ön számára a könyvek, a könyvtárak?*

— A könyvekről azt szokták mondani, hogy azok ismereteket nyújtanak és szórakoztatnak. Túl szűknek tartom ezt a meghatározást. A könyv az emberré válásnak, majd pedig az emberebb emberré fejlődésnek nélkülözhetetlen eszköze. Gondolkodásra készítet, alkotásra serkent, nemcsak értelmileg, hanem érzelmileg

is. Egész lényünk formálása szempontjából kiapadhatatlan forrás.

Kicsit sajátos módon alakítottam ki az életemet a könyveket illetően. A szakmai könyveket főleg itt, az intézetben tartom. A gyakran forgatott könyvek, lexikonok, enciklopédiák, kézikönyvek, nyelvi és szakszótárak azonban otthon is, itt is megtalálhatók.

A könyvek használatával kapcsolatban problémákat érzek, amelyek már ma is megvannak, de holnap még szembetűnőbbek lesznek. Ahogyan az ismeretanyag növekszik, egyre fontosabbá válik a könyvek helyes használata. Én nem tudom, hogy ezt közép- vagy felsőfokon, a szakmai ismeretek mellett tanítják-e? Ugyanis az ember élete nem lett annyival hosszabb, mint amennyivel megsokszorozódott az ismeretanyag. Azokkal az ismeretszerzési, könyv- és könyvtárhasználati módszerekkel tehát ma már nem dolgozhatunk, amelyekkel ötven évvel ezelőtt dolgozhattunk. Ezek a gondok a jövőben még nagyobbak lesznek.

Hogyan kell eligazodni ebben a hatalmas ismerettengerben? Azt hiszem, vannak ennek korszerű és gazdaságos módszerei is. Ha időnket és energiánkat jól akarjuk felhasználni, ha felelősséget érzünk az ifjúsággal szemben, akkor föltétlenül meg kellene tanítani a fiatalokat a könyvek és a könyvtárak helyes használatára. Bizonyos vagyok abban, hogy ha az adott tudományág művelői és a könyvtáros szakemberek összefognának, használható módszert tudnának ajánlani a fiataloknak, hogy ők jól, gazdaságosan használják fel lehetőségeiket.

A mikroelektronika és a számítástechnika olyan megoldásokat kínál, amelyek mellett a könyvtárosok sem mehetnek el. Ma ott tartunk, hogy egy ezeroldalas könyv információtartalma négyzetcentiméternyi szilíciumlemezkén elfér, és a megfelelő oldalakat elég gyorsan vissza lehet keresni. Ezek az eredmények nyilván a könyvtárosok fantáziáját is olyan irányba mozdítják, amely új távlatokat nyit szakmájuk számára. De talán érdekes és új lehetőségeket ad a könyvek felhasználóinak is.

Az ismeretszerzéssel, a könyvtárhasználattal kapcsolatos problémák fokozottan jelentkeznek azok számára, akik valamely határterületen dolgoznak. Ezt egész pályám során tapasztaltam.

Hadd hozzam fel példának éppen a Biofizikai Intézetet, amely az orvosegyetemhez tartozik. Igényei a biológia, fizika, kémia és biokémia, valamint a matematika területére egyaránt kiterjednek. Ilyen könyvtárat viszont itt az orvosegyetemen, egy intézetben lehetetlen kiépíteni. A dolog abszurd volta még job-

ban szembetűnik, ha a kérdést a folyóiratok oldaláról nézzük. Nekünk nagyon sokféle folyóirat kell. Kézikönyveink vannak ugyan, de ez édeskevés. Tehát használnunk kell néhány más intézet, továbbá az orvosegyetem és a műegyetem könyvtárát is. Rengeteg idő megy el arra, hogy azt kutassuk: ez vagy az a könyv, folyóirat hol található meg az országban, s arról (jó esetben!) másolatot készíttessünk.

— „Korunk a természettudományos ismereteket illetően fokozott követelményeket támaszt mindenkivel szemben” — olvashatjuk a professzor úr szerkesztette, *A biofizika alapjai* című könyv fülszövegében. A természettudományos ismeretanyag — amely előtt a humán értelmiség többsége, közöttük nem kevés könyvtáros is, talán tisztelettel, de sajnós avatatlanként hajt fejet — hatalmas és rohamosan bővül. Vajon a természettudományos ismeretek kellő súllyal szerepelnek-e az általános műveltség túlzottan elvont fogalmán belül?

— Véleményem szerint egy kultúra van és nem kettő. Átmeneti időszakban élünk. Sokakban, elsősorban az idősebb generáció tagjaiban a régi módon megfogalmazott humanista műveltségismény él. A fiatalabbak műveltségideálja más, de ez kevésbé határozottan körvonalazható: igaz, nagyon sok jegyet tartalmaz, ezek viszont nincsenek eléggé összehangolva. Hogy az utóbbi évtizedek természettudományos eredményei alapvetően hatottak

a gondolkodásmódra, a műveltségismény formálására, az bizonyos.

Talán nem túlzás azt mondani, és talán nem fognak félreérteni engem: manapság új kultúra van kialakulóban. A számítástechnikai kultúra az egész gondolkodásmódot át fogja alakítani, más értékskála alakul majd ki az ismereteket illetően is, és ki fog hatni a képzésre, az általános iskolától kezdve a posztgraduális képzésig. Nem is olyan hosszú idő múlva.

Más ismeretanyagra lesz szüksége a jövő emberének. Most egy kicsit szabadjára engedem a fantáziámat: Ha az ember egyik karján óra van, a másikon egy kis mikroprocesszor — s ezt bekapcsolva a legkülönbözőbb adatokat megkapja, sőt, általa bizonyos következtetések levonására is képes —, akkor másképpen kell fölkészíteni az embereket az életre, mint ahogyan fölkészítettük néhány évtizeddel ezelőtt. Az embereknek másképpen kell élniük. Hogy mi az értékes és az értéktelen az ismeretek közül — ennek megítélésére új kategorizálásra lesz szükség a jövőben. Ha ez a rohamos fejlődés tovább tart, a következmények szinte beláthatatlanok. Egy szilíciumlapocskán, mondjuk: a szivarzsebben, könyvtárnyi információ lesz tárolható.

Meggyőződésem, hogy olyan folyamatnak a kezdetén vagyunk, amely a jövőben az egész műveltségisményt erősen átformálja.

Walter Béla

Kérdezz — felelek

Egy könyvtárosnő kérdezi a jubileumi jutalomra jogosultsággal kapcsolatban:

„1946. november 1 óta folyamatosan munkaviszonyban állok. 55. életévemet az idén töltöttem be. Nyugdíjaim megállapítását és folyósítását 1981. szeptember 1-ével kértem. Munkaviszonyom augusztus 31-én szűnik meg, 35 éves munkaviszonyom viszont 1981. november 1-én telne le. Kértem, hogy számomra fizessék ki a jubileumi jutalmat. Azt a választ kaptam, hogy erre nem vagyok jogosult. Én viszont úgy tudom, hogy a nyugdíjazás évében esedékessé váló jubileumi jutalmat a nyugdíjazáskor ki kell fizetni. Kérdezem, hogy jár-e számomra a jubileumi jutalom, és ha igen, milyen jogszabályra való hivatkozással kérhetem kifizetését?”

Válasz:

A hatályos rendelkezések értelmében a 25, a 40, illetve az 50 éves munkaviszonnyal rendelkező dolgozó részére jubileumi jutalom jár. Ha a dolgozó munkaviszonya 25., 40., illetve 50. évét nyugdíjazásának évében, de a nyugdíjazás időpontja után tölti be, számára a jubileumi jutalmat a nyugdíjazáskor ki kell fizetni. Ez utóbbi kedvezmény azonban nem illeti meg azt, aki a jubileumi jutalomra a 35 évi munkaviszonya alapján volna jogosult. Az ilyen esetre vonatkozó rendelkezés szerint ugyanis, ha a dolgozónak legalább 35, illetve 45 éves munkaviszonya van, akkor számára a 40, illetve az 50 éves munkaviszonnyal járó jubileumi jutalmat nyugdíjazásakor ki kell fizetni. Ez a — 35, illetve 45 éves munkaviszony alapján járó — kedvezmény tehát csak azt illeti meg, aki a munkaviszonya 35., illetve 45. évét a nyugdíjazásának időpontjáig betölti. A levélíró — mivel a 35 éves munkaviszonyt csak 1981. november 1-én töltötte volna be, de a nyugdíjazás már 1981. szeptember 1-én megtörténik — a jubileumi jutalomra nem jogosult.

A szabadpolc-vitától a Könyvbarát-korszak végéig

1957—1960

1957 júniusában új fejezete kezdődött az akkor még *A könyvtáros* címet viselő folyóirat történetének. Az első, az 1951 júniusi megszületéstől az 1956. év végéig tartó korszakot ugyanis az októberi vihar drasztikusan lezárta: a lap 1956/11-es száma már nem jelenhetett meg, december 31-én pedig a kiadó, a Lapkiadó Vállalat valamennyi folyóiratával együtt *A könyvtáros* is megszűnt, munkatársait három havi bérük kifizetésével szélnek eresztették. Aki nem élte át, el sem képzelheti a katasztrófa utáni bizonytalanságnak, majd az éledésnek ezeket a súlyos hónapjait, amelyekben lassanként mégiscsak rendeződni kezdtek a dolgok, előbb a termelésben, majd a kulturális életben is. Csak 1957 áprilisában kapta meg *Katona Jenő*, az 1956 januárja óta kétarcú folyóirat (*Könyvbarát*, *A könyvtáros*) főszerkesztője az engedélyt lapjainak újraindítására, és április tizedike körül talákoztak először az új szerkesztőség tagjai. Amikor a Lenin körúti, széllött tornyú New York-palota egyik sötét, első emeleti udvari szobájában a főszerkesztő először tartott eligazítást munkatársainak, kiderült, hogy a régi szerkesztőség újságíró munkatársai közül csak ketten maradtunk *Lékay Ottóval* (ma a Rádió dramaturgiai osztályának vezetője). A megnövekedett létszámú szerkesztőgárda három új tagja között azonban könyvtáros nem akadt, és mivel a főszerkesztő szintén kizárólag az irodalom iránt érdeklődött, *Lékay Ottó* pedig korábban is az iker-folyóirat nem könyvtárügyi változatát szerkesztette, könyvtárosként hirtelen egyedül maradtam a szerkesztőségben. Az új munkatársak kitűnő emberek voltak, akik azonban jobbra csak átmenetileg kerestek helyet nálunk, érdeklődésük máshova kötötte és vonzotta őket; három éven belül egymást váltva például ketten is elmentek, miután saját lapot kaptak. Ráadásul mindnyájan idősebbek voltak, emiatt arra sem lehetett számítani, hogy valamiféle könyvtári szakismeret megszerzésére törekedjenek majd. Pedig azt a könyvtárosok szaklapjuk munkatársaitól korábban is elvárták, és számunkra, fiatalok számára a szerkesztőségi tekintélytiszteletnek szintén ez volt az alapja. Előttünk lebegett ugyanis a folyóirat 1952 és 1956 közötti felelős szerkesztőjének, *Zolnay Vilmosnak* a példája, aki noha „jegyzeti” íróként került a régi lap irányítói posztjára, magától értetődőnek tartotta, hogy elvégezze a könyvtáros főiskolát. De az akkori Népművelési Minisztérium, a SZOT, az Országos Könyvtári Központ és más vezető szervek irányító vagy beosztott munkatársai is hasonlóképpen velünk együtt jártak a főiskolára. A szerkesztőség új összetételének kialakulását mindenestre alapjában meghatározta az a körülmény, hogy a lap újraindításában nem vett részt a felügyeletet gyakorló minisztérium: a Népművelési Minisztérium helyébe lépő Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztálya akkoriban szintén teljesen átalakult, és elsősorban saját gondoljait foglalkoztatták...

Egy szerkesztőség — két folyóirat

Az 1957-es újakezdés körülményeiből egyet-mást megmagyaráz a lap szerkezete is. Az ímént iker-folyóiratot emlegettem: ez azt jelenti, hogy tulajdonképpen két lapot szerkesztettünk, a *Könyvbarátot* és *A könyvtárost*. A kettősség 1956. január elsejétől élt, s az újraindítási engedély nem változtatott rajta. Az egyik folyóirat, a *Könyvbarát* a nagyközönségnek szólt, és minden hónap elsején jelent meg, 48 oldal terjedelemben. Ez az akkoriban újra szárnyukat bontogató bibliofil („könyvbarát”) akcióknak, könyvterjesztési, házikönyvtár-alapítási törekvéseknek, mozgalmaknak segítésére szánt, a könyvkiadás és a könyvterjesztés erkölcsi támogatását is élvező folyóirat olyan irodalmi cikkeket, írói arcképeket, továbbá az irodalmi stílusokat és fogalmakat magyarázó írásokat közölt, amelyek a művelődni vágyó magánemberek ismereteinek bővítésére éppúgy alkalmasnak látszottak, mint a könyvtárosok irodalmi és könyvismeretének „karbantartására”. A *Könyvbarát* rendszeresen közölte a kiadói terveket, a sajtóban megjelent könyvkritikák jegyzékét, és minden számában 30—35, nem könyvterjesztési szempontú könyvismeretést is adott, amivel — a mosztani *Új Könyvek* című tanácsadó még nem lévén — valóban jól segítette a közmű-

velődési könyvtárak állománygyarapító tevékenységét is. A Könyvbarát 3—4 ezer példányban jelent meg, és az újságárusoknál is kapható volt.

Amikorra a Könyvbarátot kinyomtatták, elkészült a könyvtárosoknak szóló szakcikkek 32 oldal terjedelmű szedése is; ehhez hozzátettük a Könyvbarát anyagát, a címlapon a *Könyvbarát* feliratot *A könyvtáros* fejlécével cseréltük ki, és ezt a 80 oldalas lapot kapták meg a könyvtárosok minden hónap 10-én, de legkésőbb 12-én. *A könyvtáros* lapengedélye 5500 példány kinyomtatására szolt, ezt a számot azonban hamarosan túlhaladtuk.

A szerkesztőségen belüli munkamegosztás az érdeklődési körök egyoldalúsága és a könyvtárosi szakismeretek hiánya miatt eléggé különösen alakult. A Könyvbarátot a legnagyobb részben Lékay Ottó szerkesztette, s neki elvileg a főszerkesztő és a három új munkatárs segítette. A könyvtáros minden érdemi munkája végül is egyedül rám hárult. Az, hogy ennek terhét és a felelősség súlyát viszonylag könnyen viseltem, a könyvtárostársadalom segítségének és a 32 évemnek volt köszönhető...

Az első szám: a szabadpolc-vita

Az induló, a júniusi szám összeállítása az első pillanatban könnyűnek tűnt. A nagy társadalmi és szakmai megrázkódtatás hónapjai után a könyvtárosok a megújulás és az újrakezdés energiáival voltak telítve, s a felgyűlt új gondolatok keresték a publikációs lehetőségeket. Már az első tájékoztató azonban alaposan feladta számomra a leckét is. Megtudtam például, hogy egyik régi és igen megbízható szerzőnk, *Rácz Aranka*, az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztályának munkatársa érdekes témákat hozott magával a Német Demokratikus Köztársaságból: Az előző ősszel lebonyolított tanulmányútján megismerkedett a szabadpolcos kölcsönzési rendszer elterjesztésére irányuló német törekvésekkel, a rendszerről alkotott nézetekkel és a körülötte zajló vitával, a legfontosabb kérdéseit megvitató tanácskozási anyagával, de *Rácz Aranka* tanulmányozta az NDK gyermekkönyvtárügyét is, ilyen tárgyú, színvonalas írást szintén várhattunk tőle. A nagy kérdés az volt: az első, az indító számba melyiket kérjük a kettő közül, okos-e kérnünk egyáltalán a szabadpolcról szólót, s ha mégis mindkettőt kérjük, milyen legyen a közlés sorrendje? A szabadpolc kényes téma volt, a róla írandó cikk esetében előre számítani lehetett a vitára, sőt még a viharra is. Ez önmagában még nem rossz, mert amelyik lap hasábjairól számúzi a vitát, az az életet rekeszti ki onnan. De egy megsérült, megbolydult társadalom közérzetét magában hordozó, túlérzékennyé vált szakma éppen a bajokból kivézető úton elbírja-e majd az induló folyóirat javaslatát egy olyan elképzelés megvalósítására, amiről messzire leri, hogy nemcsak valamiféle technikai kérdést, a könyvkölcsönzés eljárásának megváltoztatását célozza meg, hanem az egész könyvtárosi közgondolkodást is érinti. Sőt, a társadalom fejlődésének is függvénye: elképzelhetetlen a nem demokratikus társadalmi útirány követése esetében. Erre figyelmeztettek az előzmények is:

Négy évvel előbb, 1953-ban már felvetődött *A könyvtárosban* a szabadpolc-rendszer bevezetésének gondolata, ezt azonban a hatalmi szó lesöpörte az asztalról, és végül annak réme fenyegetett, hogy a „szabadpolc is meg nem is” jelszóval egy torz forma, az ún. „böködős” rendszer válik uralkodóvá az olvasók kiszolgálásában. (Az olvasókat e rendszerben a kölcsönzőhelyiség könyveitől és a könyvtárosoktól beivegezett homlokrésztől állványok választják el. Minden polc éle felett azonban 3—4 centiméteres szabad csík marad, annyi, hogy az olvasó ugyan ne piszkálhassa ki magának az áhított könyvet, de a könyvsorból ujjával hátrabökhesse azt az állvány mögött álló könyvtáros felé, aki aztán kiemelte a helyükön maradt, meg nem böködött könyvek sorából.) Nagy volt tehát a folyóirat-közlés kockázata: Megérett-e az idő (a könyvtárostársadalom) az újabb vitára, mit szól majd hozzá a könyvtárügyi vezetés? (A minisztérium újjászerveződő könyvtári osztálya — mint említettem — a saját bajjaival volt elfoglalva, s ez egyaránt lehetett kedvező vagy kedvezőtlen körülmény; a könyvtárügy sok vezetői posztján változások zajlottak le, a sorok rendeződése éppen hogy megkezdődött.)

Elhatározásomat végül is *Rácz Aranka* cikkének meggyőző érvelése döntötte el, ezenkívül valami ösztönös hit a konszolidálódásban, az egykori gyakorló olvasó, majd könyvtáros jó emlékei egy-két szabadpolcos olvasóteremről, valamint bizalma az ak-

kor már több éves, jól bevált könyvtárellátási rendszer iránt, amelyet kiteljesíthetett a szabadpolc: a központi jelzettel ellátott, megfelelő szakcsoportokba sorolt könyvek ugyanis a teljes hozzáférhetőség esetén az ország minden kisebb-nagyobb könyvtárában már pusztán felállítással is tájékoztathatták az olvasót; ez a rendszer gyengítette az olvasó kiszolgáltatottságát a rossz könyvtárosnak, a jó könyvtárost pedig a közös válogatás lehetőségének megteremtésével, a raktárba rohangálás kényszerének feloldásával az olvasó partnerévé tehető. Mai szemmel visszanezve 1957 áprilisára azonban megkockáztatom: bizonyos vagányság is kellett ahhoz a döntéshez, hogy *A könyvtáros* első, júniusi számában megjelenjen a szabadpolcra szóló cikk, ami hatását tekintve végül is könyvtártörténeti mérföldkövé vált. (Rácz Arankának az NDK gyermekkönyvtári tapasztalatairól szóló írását egy hónappal később közöltük.)

Amint várható volt, a szabadpolcra szóló cikk nem maradt visszhang nélkül: az augusztusi szám már három véleményt is közölt, *Tombor Tibor* és *Bóday Pál* hozzászólása mellett a Békéscsabai Megyei Könyvtár kölcsönzési csoportjának megnyilatkozását („a jövő a szabadpolcé”). A szeptemberi számban megszólalt az ellenzék hangja is: a Szabó Ervin Könyvtár munkatársáé, *Becski Andorné* („A jövő kölcsonzési formája?”, továbbá „...mi tette ezt most olyan közelivé, mikor köztudomású, hogy...”). Több ellenfele nem is volt a szabadpolc gondolatának, a további vélemények inkább a megvalósítás hogyanjával foglalkoztak. *Csúry István* (október) és *Bereczky László* (november) cikke után a decemberi számra már nem maradt érv és ellenérv; mai szemmel nézve hihetetlen gyorsasággal következtek egymás után az események. Az 1958 januári szám már *Rácz Aranka* vitázóját és a szerkesztőség megjegyzését közli az Országos Könyvtárügyi Tanács olvasószolgálati szakbizottságának 1957. dec. 4-i ülésén kialakított állásfoglalás alapján: „...a könyvtárügy vezető szervei tegyék lehetővé néhány budapesti és vidéki közművelődési könyvtár átszervezését szabadpolc rendszerű mintakönyvtárrá...”

Ezen a bizonyos szakbizottsági tanácskozáson, amely a bizottság elnökének, *Vértes Györgynek*, az Országgyűlési Könyvtár igazgatójának szobájában zajlott le, *Lipták Pál* békéscsabai megyei könyvtárigazgató mellett ültem. A tanácskozás derekán egyszer csak észrevettem, hogy szomszédom rajzolni kezd, de eleinte nem figyeltem „munkálkodására”, mert természetesnek tartottam, hogy az ülésezés fáradtabb pillanatait a „civilben” festőművész Lipták értekezleti rajzgyakorlatokkal próbálja a maga számára üdítővé varázsolni. Kisvártatva azonban véletlenül odapillantottam, és meglepődve láttam, hogy valamilyen alaprajzba jelölget bútorokat sejtető sémákat. „Hát ez mi?” — „Ilyen lesz a mi szabadpolcos könyvtárunk!” — Hittem neki, meg nem is. Néhány hét múlva azonban rám csengetett *Kiss Jenő*, az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztályának munkatársa azzal, hogy Békéscsabán járt, megírná, hogyan működik a szabadpolc-rendszerűre átalakított megyei könyvtár. Írásából, amely már az 1958 márciusi számban megjelent, derült ki, hogy Lipták Pálék már január elsejével megnyitották szabadpolcos kölcsönzőjüket, nem egészen négy héttel a parlamenti „rajzolás” után! Ezzel indult diadalútjára Magyarországon a szabadpolc, és ekkor kerekedtek fel először a könyvtáros mezei hadak sűrű sorai Csaba felé, könyvtárnézőbe. Rövidesen átalakította a Bicskei Járási Könyvtárt *Katona Tamás*, a Győri Megyei Könyvtárt *Mezei György*, és ezzel teljessé vált a szabadpolc frontáltörése Magyarországon...

Visszakanyarodva az újrainduló *A könyvtáros* első, 1957. júniusi számára, a többi cikk is szépen összejött. Ma is szívesen vállalnám ezt a számot: *Sebestyén Géza* a hazai könyvtári hálózatokat bemutató sorozatában a szakkönyvtárakkal ismertette meg az olvasót; *Sallai István* és *Kiss István* a könyvtárügyön belül megindult társadalmi-közéleti mozgolódásról, a szakszervezeti könyvtárosok szövetségbe tömörüléséről adott hírt (ez később, a Könyvtárosegyesület, az akkori Szabó Ervin Kör tevékenységének felélénkülésével feleslegessé vált), *Bereczky László* a folyóirat ma is élő hagyományápoló rovatában, a *Magyar könyvtárosok és bibliográfusokban Feren-czy Zoltán* életét és munkásságát ismertette: *Barabási Rezső*, a Gorkij Könyvtár új igazgatója az intézményében fényképezési eljárásokkal végzett feldolgozó munkáról számolt be, a külföldi kitekintést pedig *Kéki Béla* írásai (Három bécsi könyvtár) és *Simon Mária Anna* folyóirat-seregszemléje (Külföldi könyvtároslapok. A kapitalista államok szaksajtójáról) szolgálta. Az induló számból egyedül a vidéki szerzők írásai

hiányoztak, mert az elszakadt régi kapcsolatokat még nem sikerült helyreállítani, a vidékiek először az augusztusi (3.) számunkban jelentkeztek.

A folyóirat további sorsát áttekintve észrevehető, hogyan próbálta fókuszát tágitani, kapuját új gondolatok és területek előtt kitárni. Már az indulás utáni harmadik (1957. aug.) számában felvetette például a nyilvános zenei kölcsönzőkönyvtárak létesítésének gondolatát. E cikket *Vasváry Zoltán* zenetanár *Sallai István* közvetítésével juttatta el a laphoz; pár hónappal később (1958. ápr.) a fiatal *Pethes Iván*, majd (1958. máj.) *Simon Mária Anna* foglalkozik a zenemű- és hanglemeztárak létesítésével. 1958 júliusában a falusi könyvtárügy teljes átalakításáról, a tanácsi kezelésbe adás (intézményesítés) megindításáról számol be *Mihályi Imre*; 1959 januárjában *Kiss István*, a SZOT munkatársa (az egyetem könyvtártudományi tanszékének néhány éve elhunyt vezetője) bejelenti a megyei szakmaközi könyvtárak, SZMT könyvtárak megalakulását, a szakszervezeti könyvtárak korszerű szervezetének kialakítását; márciusban a tanyákat járó művelődési autók munkájának első tapasztalatait ismerteti *Petrovay István*; májusban *Sebestyén Géza* bemutatja az új *Könyvtártudományi és Módszertani Központot*; ugyanebben a számban a *Baranyai Könyvtáros* című könyvtári híradóból átvett cikkel (*Szabó Margit*: Hogyan dolgoznak másutt?) a szerkesztőség vitát provokál a járási könyvtárakról; szeptemberben *Lázár Péter* a könyvtártudományi kutatás helyzetével, feladataival és gondoljaival foglalkozik.

Az 1960-as év elején olyan új téma kér szót a folyóiratban, amelyről senki nem gondolta volna, hogy örökzölddé válik: *Sebestyén Géza*, az Országos Széchényi Könyvtár tervezett új Várbeli elhelyezését ismerteti, és mellette ott sugározza az optimizmust a Nemzeti Könyvtár költőzködésével kapcsolatban meghirdetett országos szakmai pályázat is. 1960 áprilisában *Ughy Jenő* pápai könyvtáros (rövidesen a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa — villamos gázolta halálra, mielőtt még nagy reményű pályája teljesen kibontakozhatott volna) cikket ír a szabadpolcos kölcsönzés megoldására váró kérdéseiről, és ezzel új, a szabadpolc-rendszer tartalmi kérdéseivel foglalkozó, magasabb színvonalú vita kibontakozására kínál alkalmat. Júniusban a könyvtárügy második ötéves tervének irányelveit közli a folyóirat, hogy a hozzászólásoknak, véleményeknek fórumot teremtsen, és ezáltal is segítse a megalapozottabb, jobb tervekészítést.

Talán jelképesnek is tekinthető, hogy az 1957. évi első szám egy nagyfontosságú kérdésben kezdeményezett vitát, a korszak utolsó száma 1960 decemberében pedig egy szűkebb, de szintén nagyon fontos területről szóló vitaindítóval lépett át a lap következő korszakába: az úgynevezett önálló (főfoglalkozású könyvtáros vezette) közösségi könyvtárak ügyében készített panaszirattal. A *Válság, vagy csak tisztázatlan feladatok?* címmel, aláírás nélkül megjelent szerkesztőségi cikket *Sallai Istvánnal* közösen készítette e sorok írója.

Nem volna teljes a kép, ha néhány sorozatról nem szólna a mai szerkesztő, aki ezekért irigylí egykori ifjú önmagát: *Sebestyén Géza* már említett *Hazai könyvtárak* című sorozata után *Modern könyvtártechnika* címmel új sorozatot indított, amelyhez *Tombor Tibor* és *Babiczký Béla* írásai is csatlakoztak; *Fitz József* és *Kéki Béla* könyvtörténeti sorozatot írt, amelyet a *Könyvbarát* és *A könyvtáros* olvasói egyaránt szívesen fogadtak; *Gombocz István* a távolabbi külföld országainak könyvtárügyét mutatta be, olyan országokét (például Törökország, Kína, Egyiptom), amelyekről jószerével azóta sem olvastunk. *Szabó András Endre* statisztikai sorozatának, amelyet később *Kiss Jenő* folytatott, nagy erénye, hogy „megszólalt”; nemcsak száraz számadatakat tárt az olvasó elé, mint más táblázatos statisztikáink. Mai *Könyvtárosok és bibliográfusok* című sorozatunk őse (a *Magyar könyvtárosok és bibliográfusok*) *Vértesy Miklós*, *Bereczky László*, *Kókay György* és mások jóvoltából egy immár negyedszázados múltú rovatot bontakoztatott ki akkor.

Ami a *cikkek megoszlását* illeti, a folyóirat 1957 és 1960 között *évente átlagosan* 50, mindenkit érdeklő könyvtárpolitikai, képzési, illetve átfogó jellegű írást; 10 építési, könyvtártechnikai, 28 állománykérdésekkel, feldolgozással és bibliográfiai témákkal foglalkozó; 33 olvasószolgálati, illetve propaganda témájú, 19 külföldi és nemzetközi együttműködési tárgyú, 13 személyekről szóló, 7 történeti témájú cikket és 17 szakmai könyvismertetést közölt. A tudományos és szakkönyvtári tárgyú közlemények évi átlaga 18, a közművelődési tárgyúaké 72 volt (ebből megyei 6, városi-járási

16 — a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárt is beleértve —, falusi és tanyai 19, szakszer-
vezeti 16, gyermek- és iskolai 7, egyéb könyvtári 2). Ha ezeket az adatokat a leg-
utóbbi, az 1977 és 1980 közötti négy év átlagaival hasonlítjuk össze, feltűnő külön-
séget csak a tudományos és szakkönyvtári (37), valamint a gyermek- és iskolai
könyvtári tárgyú írások átlagszámában (11), valamint a szakmai könyvismertetések
(35) adataiban találunk a mai Könyvtáros javára. Természetesen figyelembe kell ven-
ni a jelenlegi folyóirat nagyobb oldalszámát, amit viszont a mostani közlemények
ugyancsak nagyobb terjedelme ellensúlyoz. Ma már mosolygunk azon, hogy hány
4—5 oldalas cikket közölt két részben a folyóirat. A sok rövid írás miatt egy-egy
akkori lapban a közlemények száma nem sokkal kevesebb mint a majd kétszer ak-
kora jelenlegi Könyvtárosban (19—23, a mai kb. 27—28-cal szemben). A könyvtárosok
szívesen írtak, mi pedig igekeztünk minél több cikket, közleményt, információt „be-
letaposni” a — sajnos — nem tágítható hasábkba, sokszor azon az áron is, hogy sza-
porítottuk az apróbetűs (nonpareille) szedésű közlemények számát.

A szerzők

A lapot „zsebből” szerkesztettük. Ez akkor természetesnek tűnt, mert megbízha-
többak voltak a szerzők mint manapság. Ha valakit felkértünk, a megbeszélte dátum-
hoz képest legfeljebb egy-két nap csúszást engedett meg magának. A késést viszont
eleve számításba vette a szerkesztő, néhány nap biztonsági tartalékot már a felké-
réskor „rátartott” a kézirat leadási időpontjára. Magyarán: a végső határidőnél
előbbre kérte a kéziratot. A zsebből való szerkesztés azt jelentette, hogy nem volt
hosszú lejáratú, pontosan kicentizett laptervünk, legfeljebb egy-két hónapra előre
gondolkodtunk. A töbit rábíztuk az időre, a várható eseményekre, és nem is csa-
latkoztunk, mert a könyvtárügy akkoriban lendületben volt: mindig akadt esemény,
mindig volt valamilyen „helyzet”, ami megírásra kínálta magát. A híreket első kéz-
ből kaptuk: a Lenin körüli tornyos épületben a Lapkiadó Vállalat és három könyv-
kiadó-vállalat székházában sokan megfordultak; szerkesztő bizottságunk havonta
ülésezett a Művelődésügyi Minisztériumban; az Országos Könyvtárügyi Tanács min-
den ülésére hivatalosak voltunk — az akkoriban szokásos vidéki ülésekről is meg-
kaptuk a beszámolót —, úgyszintén a Minisztérium és az Országos Széchényi Könyv-
tár módszertani osztálya által rendezett gyakori könyvtárostanácskozásokra is meg-
hívták a szerkesztőséget. Híreket rendszeresen küldtek a megyei könyvtárak embe-
rei (lásd a hírvonatban hónapról hónapra ismétlődő azonos szignókat), a módszertani
osztály — közelebről ennek sok nyelven beszélő kítűnő fordítója, *Papp Sámuel* —,
valamint a nagykönyvtárak önkéntes „sajtófigyelői”, továbbá olyan vezető
munkatársai, mint például a jó emlékü *Gombocz István* sem restellek rendszeresen
híreket szolgáltatni az általuk gondozott területről. Éveken keresztül kaptunk kül-
földi híreket például a Széchényi Könyvtár egyik munkatársától, akit soha nem lát-
tunk ugyan, de akivel a szívesen végzett jó munka meghittsége kapcsolt össze ben-
nünket: Lékay Ottó szerkesztőtársammal mindig szívmengető derűvel olvastuk a
komoly, tárgyilagos külföldi könyvtári és könyvkiadási híreket közlő kézirat végén
levő kedves aláírást — *Nagydiósi Gézané (Mócika)*. A szakma is kisebb volt, csalá-
diasabb mint napjainkban: gyakran tartott összejöveteleket a társadalmi egyesület,
a Szabó Ervin Kör (a mai Magyar Könyvtárosok Egyesületének elődje), valamint a
Közalkalmazottak Szakszervezetének keretében működő igen tevékeny érdekvédelmi
szervezet, az úgynevezett könyvtáros szakosztály; mindkettő rendszeresen ellátta a
lapot hírekkel. Nekem ráadásul az a szerencse is megadatott, hogy 1955-től kezdve
egy házban laktam *Sallai Istvánnal*, a Széchényi Könyvtár módszertani osztályának
vezetőjével, akitől első kézből érkezek a legjobb szakmai értesülések, és a lépcső-
házban meg az autóbussz megállóban naponta többször is megválthattuk a könyvtár-
ügyet... Ott volt tehát a lap mindenhol, ahol a szakmának valamilyen eseménye
zajlott. Közvetlen találkozókra, szerkesztőség—olvasó találkozókra abban az időben
nemigen került sor, ez az összejöveteli forma a következő korszakban, a hatvanas
években kezdett elterjedni. Csupán egy ilyen alkalomra emlékszem, az utolsó idők-
ből: 1960 tavaszán, a járási könyvtárvezetők továbbképzésén találkozott a szerkesz-
tőség olvasóival valahol fent, a Szabadság-hegyen.

A szerzők egy részét tehát a lap kérte fel meghatározott téma megírására. Ez

akkoriban még megtiszteltetésnek számított, ritkán kaptunk visszautasítást. Mások maguk jelentkeztek írásai szándékukkal vagy már a kész kézirattal. Számomra a legkedvesebb és legtöbb sikerélményt — jó cikket — hozó forma a „biankó” felkérés volt: akiről tudtam, hogy foglalkozik valamilyen témakörrel, tetszésére bízott tárgyú cikk megírását kértem tőle. A „nagyok”, *Kőhalmi Béla*, *Sebestyén Géza*, *Sallai István*, *Tombor Tibor* és mások állandóan, szinte magánszorgalomból is kutattak bizonyos területeken, nyilvánvaló volt tehát, hogy a jó szívvel, „hobbiból” végzett munkájukról szívesen és érdekesen szólnak majd. Így írta meg A könyvtárosnak például *Sebestyén Géza* A hazai könyvtárak után a Modern könyvtártechnika című sorozat kitűnő írásait mintegy ujjgyakorlatként a későbbi, korszerűsített Sallai—Sebestyén-féle kézikönyv fejezeteihez. Kezdő embereket — bár esetükben nagyobb volt a kockázat — szintén sikerült ezzel a módszerrel „beugratni” a cikkírásba.

Semmiféle szerkesztői lelemény nem pótolja azonban a helyzetismeretből fakadó témakitűzést. Ehhez pedig „háztűznézés”, terepszemle is kell. 1958 őszétől kezdve nagy ritkán már ki tudtam mozdulni a szerkesztőségéből két-három napos utakra is. Hogy hol jártam, térképre is rajzolható az új szerzők jelentkezése, megjelent írásai alapján. Hajdú, Tolna, Győr és más megyék jó helyezése a szerzők területi statisztikájában bizonyítja az ilyen eredményes cikkvadászatokat.

Mivel A könyvtáros nem az egyetlen magyar szaklap volt, a külföldi könyvtári világ történéseivel a saját érdeklődési körének megfelelően kívánt foglalkozni: tehát nem a referáló lapok témaköri teljességével és nem is a fordítások direkt közlési módszerével. A hazai nézőpontot, az összehasonlítást, az áttételes elemzést kívántuk meg az akkor még igencsak gyéren kiutazó pályatársak beszámolóitól. Néha azonban el kellett tekinteni ettől az elvtől. Vendégek jöttek — a szerkesztőség vagy a könyvtárügy vendégei —, a szomszéd államok magyar könyvtárosai, közgyűjteményeinek dolgozói jelentkeztek írásokkal. Például a pozsonyi Kablo (Kábel) gyár szakszervezeti könyvtárosa, az 1920—21-es nyugat-magyarországi harcok nemzetközileg ismert kutatója, *Fogarassy László dr.* küldött cikket könyvtárának magyar részlegéről, a nagyenyedi múzeumigazgató, *Dankanits Ádám*, a későbbi nagyszerű művelődéstörténész, aki a bukaresti földrengés során lelte halálát, pedig híreket adott. A három és fél év alatt összesen kilenc külföldi szerző írását közöltük. Közülük négy egy-hamvaba holt nemzetközi vállalkozás maradék terméke volt: a szocialista országok könyvtárügyi lapjainak prágai tanácskozásán ugyanis a főszerkesztők úgynevezett nemzetközi szám kiadását határozták el. Minden ország készített volna egy-egy cikket a többinek, s az így kapott írásokból állította volna össze ki-ki a saját nemzetközi számát. Mivel hónapokkal a megadott határidő lejártá után is csupán négy írás érkezett hozzánk a tervezett hét helyett, a reprezentatív nemzetközi szám helyett külön-külön, számonként egyet-egyet „elpotyogtatva” közöltük a kapott cikkeket. (Nemzetközi szám megjelentése, úgy látszik, a könyvtáros szaklapokat szerkesztők örökzöld, kedvenc ideája: több mint húsz évvel a meghiúsult vállalkozás után egy hasonló nemzetközi tanácskozáson az időközben csaknem teljesen kicserélődött főszerkesztői gárda az 1958-ashoz hasonló döntést hozott, és az eredmény ugyanilyen fiaskó lett.)

Hazai szerzőkben nem szenvedett hiányt A könyvtáros: az 1957-es csonka évben (hat szám) 59, 1958-ban 103, 1959-ben és 1960-ban 154—154 szerző írt a folyóiratba,

beleértve a szerkesztőség három munkatársát és a kilenc külföldi cikkíró is. (Ösz-
szehasonlításul: a mai Könyvtáros 62 oldalán évente körülbelül 220 szerző publikál!)
Az így kapott 470-es számból a főváros és a vidék részesedési aránya 318—152, azaz
67:33 százalék. Az egyes éveket külön számítva évenként javul a vidék részesedési
aránya: 1957-ben még csak 80:20 (százalék); 1958-ban 72:28 (százalék); 1959-ben
67:33; 1960-ban pedig már 61: 39 (százalék).

A 470-es számban azonban szerepelnek azok is, akik nemcsak egy, hanem több
évben is publikáltak: 167 személy, az összes szerzőknek több mint harmadrésze
(35,5 százalék). A maradék 303 szerző közül a szerkesztőségi tagokat és a külföldie-
ket leszámítva 295-öt kapunk, ebből 181 a budapesti és 114 a vidéki szerzők száma.
Arányuk 61:39 százalék, tehát az egész időszakra kivétítve jobb mint az évente szá-
mított részarányuk. A fokozatos javulás és a végső adatok már sejtetik a vidéki
könyvtárügy gyors, sőt bizonyos területeken látványos fejlődését, amely előrevetít-
tette egyebek között a 60-as évek első felének (1960—1967) nagy könyvtárépítési
hullámát is. Meg kell azonban jegyezni, hogy az évente publikálóknak a vidékiek
szempontjából rosszabb, 67:33 százalékos arányszáma mögött az is rejlik, hogy a
szerkesztőség ajtaján a fővárosiak gyakrabban kopogtattak, több évben jelentkeztek
írásaikkal mint a vidékiek (nem beszélve arról, hogy közülük egy-egy szerző sűrűb-
ben, több cikkel, közleménnyel is szerepelt).

Az 1957-től 1960 végéig tartó időszak 303 szerzője közül 191 (63 százalék) csupán
egyetlen évben írt a folyóiratba; 72 szerző (23,7 százalék) publikált két esztendőben;
három évben írt 20 szerző (6,6 százalék) és mind a négy évben ugyancsak 20 szerző.
Érdekes, hogy a minden évben publikálók sorában, az akkori nagyok (Fitz József,
Sallai István, Sebestyén Géza, Tombor Tibor, Vértesy Miklós, Gombocz István stb.)
mellett ott van néhány fiatal is (Bereczky László, Gerő Zsoltné), a vidéket pedig két
megyei könyvtárigazgató: Kellner Béla (Kaposvár) és Páldy Róbert (Veszprém), A
könyvtáros következő időszakának szerkesztője képviseli. A három évben publikáló
vezéregyenységek (Kőhalmi Béla, Kovács Máté, Haraszthy Gyula, Csúry István stb.)
mellé a vidék Bárdos Lászlót (Tatabánya), Kuntár Lajost (Szombathely), Katona
Tamást (Bicske) vonultatja fel. Katona Tamás személye — Kiss Jenővel és Papp
Istvánéval együtt — jelzi az akkori fiatal trónkövetelők betörését a szakma sáncaiba.

Erdemes megvizsgálni a vidéki szerzők területi megoszlásának alakulását is:
1957-ben még 8 megyéből nem írt senki A könyvtárosba; 1958-ban és 1959-ben már
csak 3—3-ból nem érkezett kézirat, 1960-ban pedig sikerült elérni az ország teljes
„felvonulását”. A vizsgált egész időszakot tekintve az első helyet Szőnyi László
pátriája, Borsod-Abaúj-Zemplén megye foglalja el 21 cikkíróval, a második Veszprém
16, a harmadik Pest megye 15 szerzővel. Utánuk Bács-Kiskun, Békés és Győr-
Sopron következik 10—10 cikkíróval. A sor végén Zala található 3, illetve Heves és
Szabolcs-Szatmár 2—2, Nógrád pedig 1 (szakszervezeti!) szerzővel.

A magyar szerzők foglalkozását, illetve munkahelyét tekintve a következő a kép.
A tudományos és szakkönyvtárak 93 munkatársa írt a lapba a három és fél év alatt:
arányuk igen magas, a külső munkatársak 31,5 százaléka. (Közülük 12 volt a Könyv-
tártudományi és Módszertani Központ dolgozója.) A szerzőgárdának több mint a
fele, 151 személy (51,2 százalék) a közművelődési könyvtárosok köréből került ki,
mégpedig 53 a megyei, 68 a városi és járási, 22 a szakszervezeti és 8 a falusi könyv-
tárosok közül. A városi-járási csoport első helye elsősorban a Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár munkatársainak nagy aktivitásával magyarázható: e csoport tagjainak
pontosan a fele került ki soraikból. Mivel az általunk vizsgált időszakban a lapban
sokkal több (125) szakszervezeti, illetve falusi könyvtári tárgyú írás jelent meg, mint
ahány szakszervezeti és községi könyvtáros (30) dolgozott a lapnak, nyilvánvaló,
hogy a róluk szóló cikkek túlnyomó többségét nem ők, hanem mások írták. A szer-
zők 17,3 százaléka (51 személy) az „Egyéb” kategóriába sorolható. Közöttük minisz-
tériumi dolgozók (11), újságírók (7), könyvkiadók munkatársai (6) és egyetemi okta-
tók (4) találhatók a legnagyobb számban; a többiek — nyugdíjas könyvtárosok, írók,
tudományos kutatók, tanárok, egyetemi hallgatók, tömegszervezeti munkatársak, ta-
nácsai dolgozók — köréből foglalkozási áganként 2—3 személy is akad; de volt egy-
egy művész, statisztikus, antikvárius, sőt főállattenyésztő szerzője is a lapnak.

Gerő Gyula

Másfél évtized szerkesztési törekvései

1961—1976

Mostani, nyugdíjas koromban pályámnak három olyan szakaszára emlékszem vissza szívesen, melyben nékem kedves munkakörben különösen lendületesen vezethettem munkámat, s talán éppen ezért jó eredményekről adhatok számot. Az egyik a felszabadulást közvetlenül követő, 1945 őszétől 1951 őszéig terjedő hat év, amikor Veszprém megye iskolán kívüli népművelésének megszervezője és irányítója voltam. Erről az úgynevezett szabadművelődési időszakról már jelent meg visszaemlékezésem a *Könyvtáros* hasábjain, az 1979. évi 3. számban.

A második az 1955-től 1960 végéig terjedő hat év, amikor megyei könyvtárvezetőként újjászervezője lehettem a Veszprém megyei könyvtárhálózat munkájának. A harmadik pedig az 1961-től 1976 végéig, azaz nyugdíjba vonulásomig terjedő időszak, a most 30 éves Könyvtáros életkorából az a 16 év, amelyet a szerkesztőségben töltöttem, s amelynek utolsó tíz évében a szerkesztőség vezetője voltam. Írásomban erre az utóbbi időszakra emlékezem vissza.

*

Legelőször is szeretném felvázolni a körülményeket, amelyek között a Könyvtáros szerkesztősége a munkába való bekapcsolódásomat közvetlenül megelőző időben tevékenykedett. Könnyű a dolgom, mert megmaradtak a dokumentumok erről az időszakról. Az *Országos Könyvtárügyi Tanács* 1958-ban a könyvtári szaksajtó helyzetét vizsgálva elemzést készített *A Könyvtárosról* is. A lap megjelenésének tizedik évfordulóján, 1961-ben pedig *Sebestyén Géza* írt kitűnő tanulmányt a lap első tíz évének eredményeiről és a további feladatokról.

A folyóirat 1961 előtt nem volt tisztán könyvtárügyi érdeklődésű könyvtári szaklap, hanem a könyvkultúra, azaz a könyvkiadás és a könyvterjesztés, valamint a könyvtárügy közös lapja. Címe többször is változott. Az utolsó években *Könyvbarát* címmel külön, három ív terjedelemben jelent meg a kiadással és a könyvterjesztéssel kapcsolatos rész, és két ív terjedelemben, de a Könyvbaráttal egybekötve a könyvtáros. Az Országos Könyvtárügyi Tanács számára készített beszámolóban *Haraszthy Gyula* megállapította, hogy a gondok fő oka a vegyes profil. A nehézségeket fokozta a szerkesztőség kedvezőtlen összetétele, hat tagjából ugyanis csak egy volt könyvtáros, a többséget idős újságírók alkották, akiknek nemigen volt kapcsolatuk a könyvtárüggyel. A Könyvtárost valójában rendkívül aránytalan megterheléssel *Gerő Gyula* egyedül szerkesztette, reá hárult a szakmai irányító tevékenységen kívül minden aprómunka is. Ezért az Országos Könyvtárügyi Tanács azt javasolta, hogy a két folyóiratot válasszák külön, a státusokat és a költségvetést osszák el arányosan, s a szerkesztőséget legalább még egy könyvtári szakemberrel erősítsék meg.

Sebestyén Géza az első tíz évet elemző tanulmányában megállapította, hogy „a könyvtárhálózatok szervezésének mozgalmas, teremtő időszakában nélkülözhetetlen egy jó szakmai lap, amely beszámol az eseményekről, összefogja és értelmezi a jelenségeket, amellet maga is motorja a fejlődésnek és kellően össze tud szövédni az eleven élettel”. Ő is azt sürgette, hogy a folyóirat kifejezetten könyvtáros szaklap legyen, amely „a könyvtári élet problémáit fölülről lefelé, de alulról fölfelé is áramoltatja, összefogja a könyvtárosok szétagázó táborát, előljár a szocialista szemléletük, hivatástudatuk kialakításában, s minden könyvtárost potenciális munkatársnak tekint”.

Nos, e javaslatok nem hangzottak el fölöslegesen, illetve nem jelentek meg hiába. A Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalával folytatott tárgyalások során elérte, hogy a *Könyvtáros 1961 elejétől tisztán könyvtári érdekkörű, a könyvtárügyet szolgáló szaklappá válhatott*. A személyi kérdés megoldása érdekében pedig *Kondor Istvánné* osztályvezető felkeresett engem Veszprémbe, s szerkesztői minőségben meghívott a lap főhivatású munkatársai közé. Mivel kora ifjúságom óta sokat írtam különböző lapokba, s mindig is csábított az újságírás, továbbá mert itt könyvtári és újságírói érdeklődésemet összekapcsolhattam, az ajánlatot elfogadtam.

Így a hat újságíró-t foglalkoztató szerkesztőségben Gerő Gyulával együtt immár két könyvtáros tevékenykedett. A főszerkesztő továbbra is *Katona Jenő* maradt. Ő művelt, széles látókörű, nagy múltú kritikus, újságíró, lapszerkesztő volt, aki azonban a könyvtárügyi kérdésekben nem kívánt elmélyülni, a lap e részének szerkesztését teljesen ránk hagyta. Csupán a folyóirat irodalmi részével, az úgynevezett *Tájékoztató* rovattal foglalkozott. Az így kialakult békés egymás mellett élés azután konfliktusok nélkül működött 1966-ig, Katona Jenő nyugdíjba vonulásáig.

Gerő Gyula volt a lap olvasószerkesztője, de idejéből csak a könyvtári vonatkozású cikkekre futotta. Így is aránytalanul sok volt a munkája, hiszen az irodalmi részre a főszerkesztőn kívül még három más újságíró jutott. Engem pedig, mint szerkesztőt, megbízott a könyvtárosztály, hogy a tájékoztató rovat tervének összeállításában és cikkeinek ellenőrzésében is vegyek részt.

Rövid tájékozdás után Gerő Gyula segítségével írásba foglaltam az átszervezett lap profiljára, tématervére, szerkesztőségi munkamódszereire vonatkozó javaslataimat, amit a szerkesztő bizottság és a könyvtárosztály megtárgyalt és elfogadott. A szerkesztő bizottság havonta tanácskozott, értékelte a lap előző számaint, és jóváhagyta a lapterveket. A bizottság tagjai a különféle könyvtár típusok képviselői voltak. Az ő segítségükkel és a könyvtárosztály irányításával együttesen munkálkodtunk a lap fokozatos fejlesztésén.

A terjedelmet 4 ívben állapította meg a Tájékoztató Hivatal, ebből mi 36 oldal fordítottunk a könyvtárügyi és 28-at az irodalmi (tájékoztató) részre. Ennek az irodalmi tájékoztató rovatnak az volt a feladata, hogy segítséget nyújtson a könyvtári beszerzésekhez, és igyekezzék nyomon követni a könyvek könyvtári szerepét, egészen az olvasóknál elért hatásukig. Irodalmon természetesen nemcsak a szépirodalmat értettük, hanem minden műveltségtartalmat, amelyről a könyvek szóltak.

Megállapodtunk abban, hogy a Könyvtárosnak az *egész magyar könyvtárügy tájékoztató lapjává* kell válnia. Ez természetszerűleg azt a feladatot adta, hogy a lapnak a legtöbb könyvtárost foglalkoztató és a legtöbb olvasót ellátó könyvtárak ügyeivel kell a legalaposabban foglalkoznia. Fő feladatunknak tekintettük a központi irányítás segítségét is. Ez azonban nem merülhetett ki pusztán abban, hogy a központi irányelveket, rendelkezéseket közöljük. A sajtó módszere sokkal bonyolultabb: az eleven életet kell tükröznie. Az időszerű feladatok felszínen tartása mellett figyelnie kell a megvalósítás közben felmerülő gyakorlati kérdésekre, megoldandó feladatokra, a könyvtárosok közérzetére, a részleteredményekre és a kívánatos tendenciák érvényesülésére. Mind az irányításban, mind a gyakorlatban tevékenykedőket bő tapasztalatokkal kívántuk ellátni. Ehhez eleven kapcsolatot kellett tartanunk mindazon fórumokkal és körökkel, amelyek fontos szerepet játszottak a könyvtárak életében. A lap könyvtáros szerkesztői ugyan jó ismerői voltak a könyvtárak életének, de a könyvtárosztály ezen túl is különös figyelmet szentelt annak, hogy *tájékozottságunkat segítse*, hogy megfelelő biztonságot érezhessünk szerkesztői munkánkban. Részt vettünk a könyvtárügy minden olyan fontos tanácskozásán, ahol terveket készítették, eredményekről számoltak be, vagy a gondokat vitatták meg. Megkaptuk a Művelődésügyi Minisztérium, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ éves munkaterveit, ezekre figyelve készíthettük el éves tématerveinket, hogy kapcsolódhassunk a terítéken levő kérdésekhez, de témákat vetettünk fel a magunk tapasztalatai és a könyvtárosok javaslatai alapján is.

Arra törekedtünk, hogy a *lap szellemi műhelye legyen a könyvtárpolitikai gondolkodásnak, s képviselje a szocialista építés törekvéseivel egyetértő könyvtáros közvéleményt*. Egy ízben, egyik állásfoglalásunk kapcsán meg is kérdezte tőlünk egy szakszervezeti bizottság kulturális felelőse: kinek a nevében beszélünk. Azt feleltük, hogy a haladó könyvtáros közvélemény nevében.

Ebben a munkában igyekeztünk mindazokat a fegyvereket felvonultatni, amelyek a sajtó használhat. Mivel a folyóirat nem elméleti, hanem *mozgalmi jellegű* orgánium, csak módjával éltünk a terjedelmes, elméleti cikkek közlésével. Váltogattuk azonban a publicisztikai eszközöket, a riportot, a színes írást, a glosszát, a vitairatot, és néha esszéket is sikerült közölnünk. Különösen támaszkodhattunk a *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* munkatársaira, akik valamennyien a

hazai könyvtárügy egy-egy részterületének őrhelyén álltak, s nem nélkülözhetők áttekintéseiket.

A lap külső formáján is igyekeztünk javítani, oly módon, hogy csökkentettük az apróbetűs cikkek számát, szellősebbé, áttekinthetőbbé kívántuk tenni hasábjainkat. Bár sikerült némi előrehaladást elérnünk, attól mégis messze voltunk, hogy a lap formájában elég modern, netán szép is legyen.

1965 elején újból sikerült előbbre jutnunk egy lépéssel. Ekkortól jelent meg ugyanis a KMK *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadója. Az új kiadvány felmentett bennünket az alól, amit egyébként is csak késve teljesíthettünk, hogy tájékoztatást nyújtsunk a könyvtárak beszerzési tevékenységéhez. Megszüntettük tehát az egyedi könyvismertetések közlését, kivéve a bibliográfiákat és a könyvtári szakirodalmat regisztrálókat, s inkább a könyvnek a könyvtárban betöltött szerepéhez kívántunk több támpontot nyújtani, továbbá több csoportos irodalomismertetést közölni.

*

1966 őszén nyugdíjba ment Katona Jenő főszerkesztő, és a Tájékoztatási Hivatal engem nevezett ki a szerkesztőség vezetőjévé. A megüresedett újságírói helyre pedig sikerült megnyernünk és kinevezetnünk *Simay Norbert* felsőfokú végzettségű szakszervezeti könyvtárost. Ezzel kialakult a szerkesztőség kívánatos munkamegosztása: Gerő Gyula olvasószervezőként átvette a lap valamennyi cikkének ellenőrzését, Simay Norbert végezte a könyvtárügyi, *Bozókya Éva* pedig a tájékoztatási rovat teendőit.

A cikkek többségét természetesen nem magunk írtuk, hanem a könyvtárügy irányító vagy végrehajtó posztjain dolgozó könyvtárosok. Mondanom sem kell, hogy a szerkesztésnek ez sokkal munkaigényesebb módszere volt, mint ha magunk írtuk volna a közleményeket. Fel kellett kutatni az alkalmas cikkirókat, s a gyakorlatlanoknak segítséget nyújtani, hogy mondanivalójukat formába tudják önteni. A nyelvhelyesség követelményei mellett ügyelnünk kellett arra is, hogy a kialakulóban levő szakmai nyelvet azonos értelmezésben, országosan egységes módon használjuk.

*

Hadd említsek példaként néhány fontos témakört, amelyek tervszerű gondozásával az egész könyvtárügy előmenetelét igyekeztünk szolgálni. Ilyen volt például a *gyermekkönyvtárügy*. Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958-ban még azt állapította meg, hogy méltatlanul elmaradott a hazai gyermekkönyvtárügy, s a lap sem foglalkozik jelentőségéhez mérten ezzel a könyvtártípussal. Nos, a hatvanas évek elejétől kialakult hazánkban a korszerű gyermekkönyvtári hálózat, valósággal kivirultak a gyermekkönyvtárak, s a lap is teljes egyetértéssel értékelhette az új gyermekkönyvtári mozgalom eredményeit.

A Könyvtáros első tízéves mutatójában alig van nyoma a *városi könyvtárügynek*. Valójában a közművelődési könyvtári élet eddig az ideig falusi súlypontú volt. 1961-ben azonban már öt nagyobb írás foglalkozott a városi könyvtárak különféle kérdéseivel, 1962-ben vitát indítottunk és cikksorozatot közöltünk a városok könyvtári ellátásáról, 1964-ben tizenegy cikk vette sorra és elemezte az egyes városok könyvtári életét, 1965-ben pedig *Sallai István* írt eligazító összefoglalást a városi könyvtárak funkciórendszeréről. 1970-re már az öt megillető helyre került a hazai városi könyvtárügy.

Művelődési életünk korábbi korszakaiban alig beszélhettünk *könyvtárépítési*, könyvtárberendezési kérdésekről. A hatvanas években azonban elkezdődött egy könyvtárépítési hullám. Kis és nagyobb könyvtárak épültek vagy létesültek átépítések révén. Az igényt felismerve közölte lapunk *Sallai István* és *Tombor Tibor* cikksorozatát a korszerű közművelődési könyvtárról, majd beszámoltunk minden arra érdemes könyvtárépítési eredményről, képanyagunk szinte kizárólag az új könyvtári épületek és könyvtárbelsők fényképeiből állt össze. Végül nemzetközileg is kedvező visszhangja támadt ennek az új könyvtárépítési tevékenységnek.

A könyvtárak fejlődését támogató társadalmi mozgalmak közül 1962-től a *Könyvbarát-mozgalomnak*, majd 1969-től az írószövetség kezdeményezésére indult *Olvasó népért mozgalomnak* szegődöttünk propagálóivá.

A lap annak idején ötezer példányos megjelenésre kapott engedélyt. Időközben azonban előfizetőink száma túlhaladta ezt a határt, s olvasótáborunk ötezer-hétszáz előfizető körül állandósult. Ezzel elégedettek is lehettünk.

Befejezésül szeretném érzékeltetni néhány idézettel a könyvtárosoknak lapunkról alkotott véleményét. 1971-ben, a Könyvtáros húszéves jubileumára írta Szabó Gyula: „A Könyvtáros az utóbbi tíz évben elsősorban azáltal vált a magyar könyvtárügy kitűnő szaklapjává, hogy írásai a szocialista művelődéspolitikai egységében fogantak. Úgy találta meg helyét a közművelődésben, hogy benne a szakmai feladatok művelődéspolitikával ötvöződtek és annak szolgálatába álltak. Ez a lap legnagyobb érdeme. Ezt a szemléletet én a Könyvtárostól tanultam.”

Ugyancsak a húszéves jubileumra írta Arató Attila: „Az őszinte és természetes munkatársi viszony — ez a lap legnagyobb érdeme. Mindannyian szerkesztjük, írjuk és olvassuk... Az érzékenység jellemző a folyóiratra. Mindig 'ráérez' a bennünket foglalkoztató legfontosabb gondokra. Ezért jó a lap. Nem elvont elméleti megfontolások, hanem a könyvtárügy tényleges állapota, fejlődése és követelményei alapján szerkesztjük... Egyenleti a könyvtáros közvélemény egységessé válásának útját, egybe tudja vetni az irányító szervek és a gyakorló könyvtárosok álláspontját.”

Mindezek elmondása után ide kívánczok egy megjegyzés. Véleményünket mindig bátran kifejtettük, s cikkíróinkat is arra ösztönöztük, hogy álláspontjukat egyéni hangon, belső meggyőződéstől fűtötten mondják el; állásfoglalásaink mégsem jelentettek soha különvéleményt. Egész tevékenységünk fegyelmezett *csapatmunkának* volt szerves része, amely összhangban volt az irányítók és a könyvtári mindennapok munkásainak álláspontjával.

*

Végül még annyit, hogy a megelégedettség kényelmes érzése soha nem töltött el bennünket. Működésem utolsó éveiben például magam is láttam egy újabb megújulás szükségességét, ezt azonban többfajta megfontolásoól is utódomra hagytam. A frissebb szem jobban észreveszi az új követelményeket.

Páldy Róbert

Tiszta profillal — tiszta lappal

Jelentés a Könyvtáros utolsó négy évről (1977—1980)

„Nem arra van szükség, hogy más cím alatt (szinte kalózzobogó alatt) egy újabb irodalmi lapot szerkesszünk, hiszen a könyvtárosoknak kötelességük forgatni az irodalmi folyóiratokat...” (Sebestyén Géza: Tíz éves A könyvtáros = A könyvtáros 1961/6. sz. 323. l.)

A Könyvtáros jelene azzal a közelmúltbeli ténnyel kezdődött, hogy a folyóirat 1977. január elsejével profilváltást hajtott végre. Mivel az azóta eltelt több mint négy év már elvezet minket a mába, amelyben élünk, és amelyet eseményeinek részese óhatatlanul is elfogult tekintettel szemlél, a krónikás talán akkor cselekszik a legjobban, ha visszaszórolja lobogásának lángjait, és beszámolóként írja tovább a folyóirat történetének lapjait...

Profil és környezet

A Könyvtáros 1977 januári számát kézbe véve az olvasó meggyőződhet arról, hogy a lap bevonta a Sebestyén Géza által tizenöt évvel előbb kifogásolt irodalmi kalózzobogót, és tiszta profilú könyvtárügyi szakfolyóirattá vált. Ettől kezdve így jellemezhető: *a Könyvtáros a magyar könyvtárügy, könyvtári élet tájékoztató folyóirata*. Ez azt jelenti, hogy érdeklődése az egész könyvtárügyre, annak minden területére és valamennyi életmegnyilvánulására kiterjed, azonban problémálatásának uralkodó vonása a hangsúlyozott tájékoztatási szempont, az informatív közlés igénye. A lap fő törekvése az, hogy a könyvtárpolitika által kitűzött feladatok megvalósí-

tására ösztönözzön, a központi irányelveket, elképzeléseket az érdekeltekhez közvetítse, szétsugározza, illetve a könyvtárakban folyó tevékenységet, életmegnyilvánulásokat híven tükrözze, az intézményekből érkező jelzéseket felfogja, visszacsatolja, s mindezzel megbízhatóan segítse a könyvtárak irányításáért felelős szervek helyzetismeretét, megalapozottabbá tegye döntéseiket. Ezenfelül a lap — tekintettel igen széles olvasótáborára — a mindennapi munka tapasztalatainak kicserélésére hivatott fórum is kíván lenni. Könyvtárpolitikai fórum, tájékoztató orgánium, módszertani segédeszköz, mozgalmi folyóirat, a könyvtárak mindennapos munkaeszköze — e szerepeket vállalta az elmúlt több mint négy évben, és vállalja a jövőben is.

A szerkesztés során természetesen figyelembe veszi a könyvtárügy egyéb szakfolyóiratainak — történeti, elméleti, szakágazati, területi orgánumainak — létét is; ezektől azonban megkülönbözteti az a jellegzetessége, hogy a Könyvtáros nem ismer sem témaválasztási, sem területi korlátokat — természetesen olyan megszorítással, hogy témáinak kiválasztásában és tárgyalási módjában mindig a már említett informatív, tájékoztató nézőpont és igény vezérli. Figyelembe kell vennie továbbá azt is, hogy a havonta kinyomtatott öt és félezer példányából a legtöbb a közművelődési könyvtárakba jut el, s mivel e könyvtárak fejlődése egyenletlen, a Könyvtárosnak velük kapcsolatban ma is vállalnia kell „direktebb” módszertani feladatokat és esetenként olyan, helyi jelentőségű, kisebb, „életjel” típusú írások, témák gondozását, illetve közlését, amelyeket a fejlettebb területek vonatkozásában már elhárít magától.

Témák, számok, arányok

A profiltisztítás következtében a Könyvtáros terjedelmének körülbelül harminc százaléka új elképzelések megvalósítására szabadult fel. A nagyobb lehetőségeket a lap elsősorban a *könyvtárügy és a társadalom kapcsolatainak* felderítésére, a társadalmi háttér megrajzolására, a társadalmi igények közvetítésére, a fenntartói érdekelttség és követelmények kipuhatólására és a szakma önismeretének javítására, „öntükrenek” felmutatására használta fel.

Megindította például a *Megkérdeztük a fenntartókat* című rovatát, amelyben — interjúk formájában — a könyvtárak gazdái mondják el véleményüket könyvtárukról, a vele szemben támasztott intézményi és közösségi, társadalmi követelményekről. E rovatban az egyetemi rektoroktól a főiskolai főigazgatókon keresztül a gyár-igazgatókig, a szakszervezeti bizottsági titkárig és a falusi tanácselnökig az elmúlt négy évben tizenketten nyilatkoztak meg, s a sorozat napjainkban is folytatódik.

A *Vallomások a könyvtárról* címmel nyitott új rovat célja, hogy keretében a társadalom különféle foglalkozású és életkorú ismert személyiségei áttekintsék a könyvtárhoz való viszonyukat, megírják, milyen könyvtárkép (divatos szóval: imago) él bennük; könyvtárhasználók-e ma is, s ha nem, mi ennek az oka. A sorozatban 1977-től az elmúlt év végéig 57 írás jelent meg a következő foglalkozási ágak ismert, véleményformáló személyiségeinek tollából: politikus, az állami vezetés tagja, bíró — 5; publicista, újságíró, rádióriporter — 10; író, költő, irodalomkritikus, irodalomtörténész — 21; színművész — 5; képző-, illetve iparművész, műtörténész — 6; építész — 2; zeneszerző — 1; orvos — 4; mérnök — 1; sportoló — 2. E sorozat párja az 1979-ben indított *Beszélgetések a könyvtárról* című rovat, amelyben interjú keretében *tudósok* nyilatkoznak a könyvtárakkal, mint természetes műhelyintézményekkel szemben támasztott követelményeikről, a könyvtári szolgálat és rendszer erényeiről, gyengéiről, a fejlesztési követelményekről. Az első évben 12, 1980-ban 15 társadalom-, illetve természettudós, akadémikus, egyetemi tanár véleményének adott hangot a folyóirat.

E rovat könyvtárügyi párja a *Könyvtárak — műhelyek* sorozat, amelynek cikkei a tudományos munka könyvtári-intézményi háttérét kívánják felderíteni: hol vannak már meg azok a teljesítmények, amelyek a könyvtárt mint a tudományos élet nélkülözhetetlen háttérintézményét jellemzik; ezekben az intézményekben milyen, a falakon kívülre is ható tudományos tevékenység folyik, mennyire számíthat rájuk a tudományos kutatás, de a szakmai — könyvtári, informatikai — tudományosság is. A műhelysorozatban eddig bemutatott tíz kutatóhely részben a nagy intéz-

ményeket képviseli, részben pedig területi metszetet kínál: például ilyen a szegedi műhelyről írt vagy a miskolci műhely körvonalait felvázoló írás, és a tervekben szerepel a debreceni műhelytevékenység bemutatása is. Természetesen az egyedi intézményi bemutatások sora sem zárult még le: adós például a folyóirat a budapesti Egyetemi Könyvtár és az Országgyűlési Könyvtár műhelyének megismertetésével. (Hogy kisebb könyvtár is belekerülhet a sorozatba, a Jászberényi Városi-Járásai Könyvtárról megjelent cikk bizonyítja: a környezet helyismereti-helytörténeti bázis-intézménye és az országos olvasáskutatás műhelye egyaránt lehet ilyen nagyságrendű könyvtár is — mint ez a könyvtárról írt elemzésből kiderült.)

A könyvtárügy társadalmi beágyazottságának felderítése a célja az új, frissen lett városok könyvtárügyével foglalkozó sorozatnak, az *Új városok könyvtárainak*. Az 1977 óta várossá lett valamennyi településünket „megmérte” a lap, méltó-e könyvtára is a városi rangra, s ha lemaradást tapasztalt, szólt arról is, mik a teendői a fenntartónak és az intézménynek a városi minőség eléréséhez. — A könyvtárosok társadalmi helyzetének, a szakma megbecsülésének (meg nem becslésének) „bemérését” szolgálták a könyvtárosság társadalmi presztízsét puhatoló cikkek, a jövőt kémlítették a könyvtárosok jövőképeiről szóló írások. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének tevékenységével és az egyesület vándorgyűlésein tárgyalt kérdésekkel rendszeresen foglalkozott a folyóirat.

Helyet teremtett a Könyvtáros — főleg *Látókörnek* nevezett részében — azoknak a cikkeknek is, amelyek célja a könyvtárosok közművelődési szemléletének tágitása, a könyvtárügy nyitottságának érzékeltetése, a közművelődéspolitikai minél szélesebb körű megismertetése. Ebből a célból már 1977-ben cikkeket közölt a közgyűjteményi kapcsolatokról; bemutatta, illetve bemutatja valamennyi helyismereti folyóiratunkat; megismertette és megismerteti a könyvtárakat olyan intézményekkel, szervezetekkel, mint például a TIT, az MTI, az MRT Kutatóközpont, a Múzeumi Restaurátor- és Propaganda Központ, a Népművelési Intézet, a különféle levéltárak, múzeumok és ezek könyvtárai — nem utolsósorban azért, hogy a könyvtárak tudomást szerezzenek a kereskedelmi forgalomba nem kerülő értékes kiadványokról, s az így kapott információk alapján is szélesíthessék dokumentumbázisukat. Hasonló, figyelemfelkeltő célból íródott a Könyvtáros glossza jellegű rövid írásainak (*Láttuk, Hallottuk, Nem látjuk, Olvastuk* stb.) legtöbbje is. A *Könyvtáros galériájának* egyformán van látókörtágító, lexikonpótló, állománygazdagító és a lapot színesítő, élenkítő szerepe.

Az olvasáskutatással, az évfordulókkal, az olvasómozgalmi akciókkal, az olvasótáborokkal, az elmaradottabb rétegekkel (cigányok), a gyermekekkel, a munkásokkal, a nemzetiségi lakosság ellátásával, a hátrányos helyzetű olvasók szolgálatával, valamint az olvasószolgálat és a könyvtárhasználat, továbbá a propaganda általánosabb kérdéseivel, illetve részletkérdéseivel foglalkozó cikkek nagy száma (1977-ben 51, 1978-ban 49, 1979-ben 33, 1980-ban 39) szintén a folyóiratnak a témakör iránti folyamatos figyelmét bizonyítja. A négy év alatt a könyvtárhasználattal foglalkozó írások csoportján belül 35 olyan cikk jelent meg, amelynek tárgya a gyermekek ellátása, szolgálata volt, a munkások könyvtárhasználatáról 28, a nemzetiségieké-ről 4, a hátrányos helyzetűekéről 6 írás szólt.

A szakmai és az emberi tapasztalatok, valamint a könyvtártörténet gazdag tárháza az élő, de pályájukat már befejezett könyvtárosokat bemutató interjúsorozat, a *Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák*, illetve a már elhunyt könyvtárosok munkásságát történetileg értékelő *Könyvtárosok és bibliográfusok* című rovat. Az elsőben 32, a másodikban 40 cikk jelent meg az elmúlt négy évben, és a magyar könyvtárosok arcképcsarnokának megteremtése tervszerűen folytatódik a jövőben is. A *Könyvtárak történetéből* című, a folyóirat régebbi korszakában is meglévő rovat nem a rendszeres, teljességre törekvő könyvtártörténet fóruma kíván lenni, hanem első-sorban a magyar könyvtárügy helyi hagyományainak (olvasókörök, munkásegyletek, régi iskolai könyvtári gyűjtemények) ápolása a feladata, továbbá az, hogy publikációs lehetőséget teremtsen a közérdekűbb rész kutatásoknak. E rovatban 1977-től 1980-ig 19 közlemény jelent meg.

A tartalmi arányosításra való törekvések jegyében a *szak- és tudományos könyvtárak* témáinak gondozásában is előbbre lépett a folyóirat az elmúlt években: 1977-

ben 27, 1978-ban 28, 1979-ben 43, 1980-ban 50, összesen tehát 148 szakkönyvtári közleményt publikált. A szak- és tudományos könyvtári témák jelenléte a lapban nem a közművelődési könyvtárak témáinak kárára történt, mivel ugyanebben az időben a *közművelődési könyvtári* cikkek száma 418 volt. A folyóirat a jövőben is figyelembe kívánja venni a szak- és tudományos könyvtáraknak a számarányuknál nagyobb jelentőségét, a magyar könyvtárügyben játszott meghatározó szerepüket. A szakkönyvtárak különösen gyakran kaptak helyet az olyan rovatokban, mint például a *Bemutatjuk...*, a *Könyvtárak — műhelyek*, a *Megkérdeztük a fenntartókat*, a *Könyvtáros kislexikona*. A *Továbbképzés* rovatban ötrészes informatikai bevezetőt adott a lap 1977/78-ban, 1978-ban pedig megkezdte a szakkönyvtárak éves statisztikai adatainak közlését is, hogy a csaknem két évtizede rendszeresen megjelenő közművelődési könyvtári országos statisztikai táblázatokkal együtt teljes képet adjon az olvasónak könyvtárügyünk számokkal kifejezhető helyzetéről.

A *közművelődési könyvtárakról* 1977 és 1980 között megjelent írások a következőképpen oszlanak meg a különféle könyvtárak között: megyei könyvtárak — 29; városi, városi-járásai könyvtárak — 98; községi, tanyai könyvtárak — 50; szakszervezeti könyvtárak — 70; gyermek- és iskolai könyvtárak — 51.

Ugyanebben az időben — valamennyi könyvtártípusra vonatkozóan — 91 bibliográfiai, illetve az állománnyal és a feldolgozással foglalkozó, valamint 32 könyvtár-építési, -berendezési, technikai kérdésekről szóló írást közölt a folyóirat. A könyvtár-építési közlemények száma azonban a régebbi korszakokhoz viszonyítva nem mutat megfelelő emelkedést — elsősorban személyi okokból: az új, hivatott könyvtáros-építész szakemberek rendszertelen jelentkezése miatt.

A mindenkit érdeklő könyvtárpolitikai, irányítási, képzési, kutatási cikkek, beszámolók és összefoglalások száma 1977-től 1980-ig állandóan emelkedett — az 1977. évi 35-ről az 1980-as 91-re —, s összesen 235, átfogó témájú írás jelent meg a folyóiratban.

A *Látókörben* lehetőség nyílt a *külföldi kitekintés* fokozására is. A külfölddel és a nemzetközi együttműködés kérdéseivel 57 írás foglalkozott az elmúlt négy évben. A szerkesztőség tudatosan törekszik arra, hogy a külföldi könyvtárügyről *eredeti* cikket közöljön, magyar szerző szemével láttassa a külföldi szakmai problémákat. 1978-ban *Csúry István* kitűnő áttekintésével megindította az azonos alapelveken nyugvó *Merre tart a világ könyvtárügye?* eszmei címet viselő sorozatát, amely a világ könyvtárügyét az elmúlt két-három év szakasjátjának — minden tárgyalat ország saját szakfolyóiratainak — tükrében mutatja be. A folyóirat legközelebbi terveiben Olaszország és a Német Szövetségi Köztársaság könyvtárügyét foglalkoztató kérdések szemléje szerepel.

A Könyvtáros új törekvéseiből fakad, hogy rendkívül nagy mértékben megnövelte nemcsak informatív cikkeinek, hanem a közvetlen információinak számát is. Ezt a „magyinformációkat” tartalmazó rovatok számának gyarapodása és az ilyen közlemények számbeli növekedése egyaránt bizonyítja — lásd például az *Események... krónika...*, a *Pótlások a lexikonokhoz*, a *Könyvtáros kislexikona*, a *Könyvtáros galériája*, a *Helytelenül — helyesen*, a *Kérdezz — felelek* rovatokat, a glosszákat, a recenziókat, a szakfolyóiratszám-ismertetéseket —, továbbá igazolja a „kisinformációk”, hírek számának nagyarányú emelkedése is. Például 1977—1980-ban 45 jogi jellegű *Kérdezz — felelek*-közlemény, 17 kislexikon-cikk, 139 szakmai könyv-ismertetés, 213 könyvtári híradó- és szakfolyóiratszám-ismertetés, 554 kiadványról szóló kishír (annotáció) jelent meg, 531 periodikus kiadványt pedig cím szerint regisztrált a lap. Ugyanebben az időben 390 hír, hír jellegű kisinformáció foglalkozott a könyvtári élet különféle eseményeivel. 1980 novemberétől kezdve az értekezletek havi naptárával is bővült a hírovtat. A *folyóirat az elmúlt négy évben valamilyen formában minden könyvtári kiadványt regisztrált, ami eljutott hozzá.*

Kapcsolatok — szerzők — viták — műfajok

A Könyvtáros nyitottabbá és személyesebbé vált, s ezt az olvasótábor érzékeli és értékeli is. A lap iránti bizalom egyik jeleként érdekvédelmi, jogi ügyekben rendszeresen fordulnak hozzá: a jogi jellegű *Kérdezz — felelek* rovatban például 1975-

ben mindössze egy, 1976-ban pedig egyetlen közlemény sem jelent meg; viszont 1977-ben 10, 1978-ban 12, 1979-ben 9, 1980-ban pedig 14 jogi kérdésre adott választ a folyóirat. A megbecsülés másik jeleként rendszeresen érkeznek a meghívások szerkesztőségi ankétokra is: 1977-ben 3 vidéki, 1 budapesti; 1978-ban 4 vidéki, 1 fővárosi; 1979-ben 1 vidéki; 1980-ban 6 vidéki és 1 fővárosi ankéttra került sor — többnyire a Magyar Könyvtárosok Egyesületének helyi szervezete által rendezett, tehát könyvtárközi jellegű beszélgetésekre.

A folyóiratba 1977-ben 219-en, 1978-ban 223-an, 1979-ben 229-en, 1980-ban 225-en, összesen tehát 896-an írtak. (Csupán 1980-ban 113 új szerző jelentkezett.) Ha a szerzők sorából kivesszük a szerkesztőség tagjait (8), valamint a külföldieket (3), és megvizsgáljuk, mekkora a többször, több évben is publikálók száma, a következő érdekes adatokat kapjuk: Mind a négy évben írt a folyóiratba 24, három évben 51, két évben írt 92, csak egy évben adott írást 431. A Könyvtárosnak tehát a négy év alatt összesen 598 külső szerzője volt, s ha közülük leszámítjuk a nem könyvtárosokat, kiderül, hogy a főhivatású magyar könyvtárosok körülbelül 8 százaléka írt a folyóiratba. A szerzők körének további tágítását kívánta elérni a lap azzal is, hogy a Művelődési Minisztérium segítségével pályázatot hirdetett a Könyvtáros megindulásának 30. évfordulója alkalmából. A pályázat eredményét később hirdetjük ki; remélhetőleg új nevek is fel fognak tűnni a pályázat jóvoltából a lap hasábjain.

A szerzők lakóhely szerinti megoszlása, a budapesti és a vidéki cikkírók aránya különösen 1978 óta javult, százalékkal kifejezve 1977-ben 63:37; 1978-ban 58:42; 1979-ben 53:47; 1980-ban 56:44 volt. A megyék közül az elmúlt négy évben Csongrád megye vonultatta fel a legtöbb szerzőt, szám szerint 44-et; Hajdú-Bihar a második 38; Szolnok a harmadik 29; Vas megye a negyedik 28 szerzővel. Utánuk már jobban szétszóródik a mezőny: Borsod-Abaúj-Zemplén (22), Győr-Sopron (21), Heves (20), Veszprém (19), Baranya (15) a sorrend — az első kilenc között tehát valamennyi, egyetemmel rendelkező megyének megtalálható. Majd Somogy (14), Komárom (13), Bács-Kiskun és Fejér (11—11), továbbá Pest (10) következnek. A sort Szabolcs-Szatmár (9), Tolna (8), Békés és Zala (6—6), végül Nógrád (5) zárja. A „Tizen Aluliak Társaságából” Békés megmentésére szolgáljon az a körülmény, hogy könyvtáraitól nagyon gyakran írnak a megyén kívüli szerzők is.

Az új külső munkatársak foglalkoztatása a több évtizedes tapasztalatok tükrében egyre nehezebbnek tűnik: okai részben a szakmában és a lap körülményeiben rejlenek, de legalább hasonló mértékben neuralgikus társadalmi jelenségekre is rávilágítanak: az okok között szerepel az utánpótlás bizonytalansága, a könyvtárakba áramló szakképzetlenek növekvő aránya, hiányos felkészültsége; másrészt a könyvtári munkakörök helyenkénti túlzott felaprózódása, továbbá az irányító munkakörökben dolgozók egészségtelenül nagy lekötöttsége, a legtevékenyebbek „túl foglalkoztatása” egyéb, gyorsan elvégezhető, viszonylag jobb kereseti lehetőséget kínál, kevesebb utánajárást igénylő munkákkal, például fordítások, referátumok készítésével, lektorálással, szakértői tevékenységgel, vizsgáztatással stb.

A Könyvtáros az elmúlt négy esztendőben a *hangvétel és a forma* tekintetében is megújulásra törekedett. Növelte például a műfaji változatosságot: körkérdésekkel jelentkezett, több interjú közölt, vitákat kezdeményezett. 1977—1980-ban 83 interjú, 90 vitacikk (például a falusi könyvtári ellátási rendszerekről, az integrációról, olvasószolgálati kérdésekről — lásd az ún. „fruska”-vitát —, az új kötelempéldány-elosztási rendszerről, a hálózati-módszertani munkáról) és 43 glossza jellegű írás jelent meg a lapban. A szerkesztőség 1977-ben 19 szakszervezeti könyvtárost, illetve apparátusbelit szólaltatott meg a szakszervezeti könyvtárügy időszerű kérdéseiről (és ezzel az 1980. évi SZOT elnökségi határozat és az új szakszervezeti könyvtári szakmai irányelvek megszületését is segítette); 1978-ban *Külön vagy együtt* címmel 11 könyvtárost kérdezett meg a szak- és a közművelődési könyvtárak együttműködéséről, ugyanettől az évtől kezdve pedig minden esztendő januárjában 10—11 könyvtárvezetőt, a központi irányításban dolgozó vezetőembert, illetve kiskönyvtári munkatársat szólaltat meg elmúlt évi számvetésével és újesztendei terveivel kapcsolatban.

A lap külső megjelenésében szintén mutatkozik javulás: a Könyvtáros gazdája, a Lapkiadó Vállalat az elmúlt év januárjától kezdve a régebbinél jobb minőségű, fehérebb papírra nyomtatja a folyóiratot, a szerkesztőségben pedig főhivatású tör-

delőt alkalmazott, s remélhetőleg egyéb intézkedésekkel is segíti majd a lap formai megújulását, de tartalmi fejlesztését is.

Merre tart hát a Könyvtáros?

A Könyvtáros által a profilváltás óta kialakított tematikai arányokat és a külföldi könyvtárügyi kérdéseknek, területeknek cikkekkel való táplálását, „lefedettségét” megfelelőnek tartjuk. A lap 1976 végén készített, majd évről évre folyamatosan kiegészített, hosszú távra szóló, de többnyire már a tervezett cikkek címét (tárgyát) is megjelölő tématerve a szerkesztőségnek több évre szóló programot ad, végrehajtása pedig időnként — bizonyos területeken és tárgykörökben — valósággal műhellyé avatja a lapot. Aminek a szerkesztő maga is érzi hiányát, az elsősorban a könyvtárpolitikai elképzeléseket feltáró, egy-egy területen az adott helyzetben és pillanatban gondolkodásra készítő és cselekvésre ösztönző, a könyvtárpolitikai befolyást (divatszóval: orientálást) megtestesítő, illetve a könyvtárügyi irányításnak visszajelző, azt valamilyen fontos jelenségre, összefüggésre — közvetve: intézkedésre — figyelmeztető *publicisztika*, beleértve a „kispublicisztikát” is, tehát annak rövid, frappáns, a mérvadó személyiségek által művelendő, szakmai tekintélyük által hitelesített formáit...

Befejezésül, a mérleg helyett, a szándékok és a tervek ismertetése helyett hadd válaszoljunk egy ma is érvényes ígérettel, amely a *Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatójának* 1977. évi 4. számában látott napvilágot a Könyvtáros törekvéseiről: „Mit ígérhet tehát a szerkesztő...? Azt, hogy helyet ad a lapban minden megnyilvánulásnak, amely jó lelkiismerete szerint előreviszi a könyvtárügyet, vagy segít elhárítani valamely akadályt a fejlődés útjából. A Könyvtáros jelentősége és missziója ott a legnagyobb, ahol mint »kollektív szervezőnek és propagandistának« is legtöbbet kell teljesítenie: elsősorban a magukban dolgozó egy-, kétszemélyes könyvtárakban — akár szakkönyvtárakról, akár közművelődési könyvtárakról van szó az adott esetben. Az ő elszigeteltségüket kell elsősorban feloldania a folyóiratnak, megismertetni valamennyiüket az ország könyvtári életével, bekapcsolni áramába, s velük kapcsolatban állandó készenlétben állnia, készen mind az érdekvédelemre, mind az izoláltságból fakadó esetleges szakmai igénytelenséggel szembeni tapintatos fellépésre. Nekik kell úgy szólnia, hogy minél teljesebben és hitelesebben elérkezzenek hozzájuk a kormányzat könyvtárpolitikai és szakmai útmutatásai, elképzelései, viszont visszacsatolódjanak a „közkatonáktól” jövő jelzések, a megalapozott döntésekhez nélkülözhetetlen életjelek és kisinformációk. Ha ez a kétoldalúság létrejön, s ha minden téma — mert minden téma helyet kaphat a Könyvtárosban, ha gondolatilag kiérlelt, és kifejezésmódját tekintve kellően megformált, illetve mint ötlet jó, hasznos cselekvést sugallhat — megtalálja azt, aki jó szóval ki is mondja, a lap mindenkinek használni fog, miközben maga esetleg észrevétlen marad. Ez is a dolga: missziót teljesíteni mindenkifelett, egy jól működő gépezet szerény csavarjának lenni; de időnként ébresztőóraként csörögnie is, sürgős tennivalókat jeleznie, késésekre figyelmeztetnie.”

G. Gy.

Hallottuk

hogy a *Hazafias Népfront* VII. kongresszusának határozata értelmében az országos elnökség mellett megalakult az *olvasómozgalmi munkabizottság*. A munkabizottság elnöke *Fábián Zoltán* (Magyar Írók Szövetsége), titkárságának tagjai rajta kívül *Juhász Róbert*, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának osztályvezetője, *Kisfaludi Sándor*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum osztályvezetője, *Szekeres Zoltán*, a Szakszervezetek Országos Tanácsának munkatársa és *Zöld Ferenc*, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének főtítkára. A munkabizottság titkára *Maróti István*, az Országos Tanács munkatársa. A bizottság 34 tagja közül 9 könyvtáros.

A munkabizottság első ülésén elfogadta 1981. évi munkatervét és elhatározta, hogy a már működő olvasótábori és kisközösségekkel foglalkozó munkacsoportok mellé megalakítja a nyelvművelő, a könyvpolitikai és a tudományos-fantasztikus irodalommal foglalkozó munkacsoportot is.

Ki meddig bírja ?

Végre kimondjuk, hogy a hálózati-módszertani munka olyan menedzseri — vagy maradjunk az egészségügyi példánál — inkább ápolói tevékenység lett, melyből — s ez Szita Ferenc vitaindító cikkéből is kicsendül — bizony esetenként hiányzik az orvos is, a gyógyszer is, csak receptkönyveink vannak. Így hát kérdőjelet kíván az a megállapítás, hogy „a hálózati-módszertani munka érett férfikorába érkezett”. Tapasztalataim azt mondatják velem, hogy a hajdan volt „fizető” körzeti könyvtár, a nosztalgiaíval emlegetett hálózati egység, a sokéves egymásrautaltság tehetetlenségi ereje az, ami még itt-ott érvényesül, viszi előre ügyeinket, s talán alapja lesz egy új típusú hálózati együttgondolkodásnak. A hőskor, a tanácsai kezelésbe adás, a hálózatépítés, a művelődési autók megjelenése, a szaktanfolyamok stb. módszertani feladatai, napjainkban pedig a közigazgatási változások okozta hálózat-átszervezés, a többfeladatú intézménytípusok kialakítása, a központi ellátási forma és a mozgókönyvtárak ügyének térhódítása nem azt a képzetet keltik bennem, hogy ezek fajsúlyuk alapján a felnőtté válás fokozatai. Ezek mindegyike felnőtt hozzáértést, az új iránti fogékonyságot, mély meggyőződést, megújuló lelkesedést követel. Bőrünkön tapasztaljuk, hogy a megváltozott körülmények és feltételek mellett, ha segít is a rutin, ez már nem elég.

A kedvezőtlen körülmények szorításában

A „hatalmi háttér” megszűnése nagyon feszes hálózati fegyelmet, az információk kapcsolatok kiterjedt rendszerének olajozott működését követeli meg — és nemcsak a módszertanosoktól.

A szakfelügyelet válsága nagyon érzékenyen érintett bennünket, mert meddig ér a módszertanos keze? Ha munkatársunk súlyosnak ítéli egy adott község könyvtári helyzetét, tájékoztatja a fenntartót, könyvel az ellenőrzési naplóba, feljegyzést készít, amit elküld ide-oda-amoda, kéri az illetékesek intézkedését, határidőket javasol. Ezzel persze még nem intéződött el semmi. Visszajelzés hiányában kilincselni kell. „utána kell járni”, hogy történt-e változás, s jó (?), ha az év végén megemelik a könyvbeszerzési keretet, vagy a következő költségvetési évben történik valami. Gyakoribb azonban, hogy nincs semmi változás, illetve csak a kilátástalanság érzete növekedik a könyvtárosokban. Aztán bizony előfordul, hogy jobbitó javaslatainkra, kéréseinkre olyan intézkedések születnek, hogy felsőhajtunk: én nem ilyen lovat akarom!” — mert a szakmai irányelvek, a távlati tervek, sőt a helyi adottságok alapján javasolt fejlesztés, rendezés helyett megkezdődik az emberek, a státusok tologatása, az új felelősök kijelölése, alá- és fölérendelések, komplexesítés, gondnokságok felállítása. Mindez az adott esetben helyes is lehet — de ha csak formai intézkedés, akkor nem viszi előbbre az ügyet. Nem növekszik a nyitvatartási idő, az állomány, a szakértelem, a folyóiratok választéka, az olvasás propagandája, az alapterület, a könyvtári munka ilyen vagy olyan elismerése...

Ennek ellenére is tovább kell lépnünk. Szakszerűbbé kell tenni az olvasószolgálati munkát, funkciójuknak megfelelően javítani a könyvtárak állományának összetételét és választékát, alkalmassá kell tenni őket arra, hogy hatékony segítők legyenek többek között az iskolai oktatásnak is.

Ha pedig egyenként és helyi erőkből ez nem megy, össze kell fogniuk a könyvtáraknak, célravezetőbb munkamegosztást kell kialakítaniuk, partnereket kell keresniük. Ezért is szorgalmazzuk a központi ellátás bevezetését, ezért indítjuk útjukra a mozgókönyvtárakat, vonjuk össze az önmagukban fejlődésképtelen könyvtárakat. *Az építkezés kellős közepén vagyunk, és botladozunk a vele járó felfordulásban.*

A könyvtárosnak — mi sem természetesebb ennél — saját könyvtára a legfontosabb. De azoknak, akik még tudnának tenni érte, ez csak egy a sok közül. Egy

fenntartó szerint neki egyszerre gondja, hogy végre jó ivóvizük legyen, hogy javuljon a buszközlekedés, az egészségügyi és az áruellátás, s egyformán bántja őt az iskola, a művelődési otthon, a mozi és a könyvtár megoldatlan helyzete.

Vállalja a bűnbak szerepét?

Hibásak-e módszertani könyvtárosaink a falusi könyvtárak fejlődésének megtorpanásában? Szita Ferenc szerint igen, mert „lemondtak a munka lelkesedést-lelkesítést kívánó mozgalmi jellegéről...” Vessük össze — ki tudja hányadszor — a szakmai követelményeket, elvárásainkat a 6/1976-os, illetve az azt módosító 30/1980. MűM rendeletben leírt *megbízási díjakkal* és a költségvetések korlátaival. A könyvtárak hatékonyságát a nyitvatartási idő döntően befolyásolja, de lássuk be, hogy a szükséges nyitvatartási időt nem tudjuk megfizetni, megfizettetni. A megbízási díjak középarányosával számolva a „C”-kategóriájú kulturális dolgozó 13,50 forintos, a „B”-kategóriájú 18 forintos óradíjat kaphat. Összevetve ezt a takarító néni 30 forintos órabérével, feltehetjük a kérdést: mennyire csábító a falusi könyvtárosság? Tanúságlul a hálózati híradók „anyakönyvi” rovatait kell megnézni.

És a módszertani könyvtárosok? Nincsenek számszerű adataink arra vonatkozóan, hogy a kilátástalanság érzete hány munkatársunkat készítette pályamódosításra. Meggyőződésem azonban, hogy a mindig-mindent újrakezdés, a hálózati-módszertani munkatársakkal szemben támasztott követelmények — mármint az, hogy tőlük függ, tőlük kérjük számon a könyvtárak, adott esetben a könyvtári hálózat milyenségét, a könyvtárosok lelkesedését — nem a pályán maradásra ösztönzik őket. Mert ugyan ki vállalja szívesen a bűnbak szerepét?

Magyar Józsefné hozzászólásában a módszertani könyvtárosok kiválogatásáról ír felveti a helycserékkel történő minőségi javítás szükségességét. Szerinte cserélni kellett volna „... még akkor is, ha kezdetben nem mutatkozott volna látványos eredmény, hisz a hálózat, a terület megismeréséhez egy-két évre van szükség”. Egyetértek vele, de az *ideális módszertanos* jelenlegi helyén is jól dolgozik, csoportja ragaszkodik hozzá. Ennek ellenére nem a csere, hanem a pótlás a nagyobb gond. S ha a járási módszertanosok évenként cserélődnek — tehát még az ismerkedés időszakában —, és nem is mindig képzett könyvtárosok, tőlük ugyan milyen eredményeket várhatunk? Mire megismerik a hálózatot, katedrát kapnak valahol, vagy sikertelen felvételi vizsgák után „szerződésük lejár”, vagy kismamaként könnyebb beosztást kérnek stb.

Idézem egy járási könyvtár jelentéséből: „... november óta nincs járási instruktorunk. Tíz év óta nem volt szakképzett könyvtáros ezen a területen, és egy évnél hosszabb ideig is csak elvétve akadt egy-egy képesítés nélküli. Így nagyon nehéz megvalósítani munkatervi célkitűzéseinket. Nehezíti ezt még a községi könyvtárakban tapasztalható cserélődés is. Könyvtárosváltozás miatt hosszabb-rövidebb ideig zárva volt az elmúlt évben négy községi könyvtár.”

Hogy eddig mit csinált, mit kellett csinálnia a módszertani könyvtárosnak, *Halász Béla* leírta. Embere válogatja, ki meddig bírja — sokáig vajmi kevesen.

Összegezve: a hálózati-módszertani munka *jelenlegi* gyengélkedéséről mondtakat a *jelenlegi* követelményekhez és lehetőségekhez viszonyítva érzem igaznak. Nem mindenben tudott felőlni az új és többretű feladatokhoz. Meg kell még tanulnunk alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, de az sem lenne baj, ha a körülmények alakulnának úgy, hogy munkánkknak nemcsak gyengeségeiről, hanem sikereiről is beszámolhassunk. Tehát: kapjon a könyvtárügy zöld utat, hogy megvalósíthassa azt a célt, amit közművelődési politikánk kitűzött! Ehhez a fenntartóknak is, a felügyeleti szerveknek is nagyfokú következetességre és határozottságra van szükségük. A szakmai hozzáértést pedig a könyvtárosképzésnek, a céltudatos továbbképzésnek kell segítenie, talán meggyorsítva a természetes kiválasztódás folyamatát, mert sok időnk nincsen.

Lajos László

Járási könyvtárak, jogosítványok, gondok

A járási könyvtárak életében nagy fordulópont a tanácsokról szóló 1971. évi törvény, amely megszüntette a járási tanácsokat. A járási könyvtárak fenntartói jogát ettől kezdve a közigazgatás alapegységei, a városok, nagyközségek kapták, bár az intézkedés nem zárta ki, hogy a járási tanácsok bizonyos funkcióit öröklő járási hivatalok ne működhessenek intézményfenntartóként. Megvolt a lehetőség arra is, hogy a fenntartó tanács és a járási hivatal elnöke megállapodást kössön az irányítási feladatok megosztásáról. A járási hivatalok azonban nem éltek a lehetőséggel, inkább vállalták a közvetítő feladatot a megyei tanács és a helyi tanácsok között. E tevékenységüket erősítette meg a 201/1975. (M. K. 17.) KM—OM sz. utasítás 18. §-a is.

Jó gazda volt a járási tanács

A nagy változás után élénk érdeklődéssel figyeltük, hogy az új nevet viselő *nagyközségi-járási, városi-járási könyvtárak* életében, működésében, területi munkájában milyen változást okozott az új helyzet. Kíváncsiságunkat kételyek is kísérték. Joggal aggódtunk, hiszen korábban a járási tanács művelődésügyi osztálya rendelkezett olyan felkészült szakemberekkel és hatáskörrel, amely garancia volt arra, hogy képes az egész járás közművelődésügyének figyelemmel kísérésére, irányítására, ellenőrzésére, a járási és a községi tanácsoknak rendelkezésre álló közművelődési pénzüsszegek tervszerű, céltudatos, gazdaságos felhasználására és esetenként a mulasztókkal szemben a felelősségrevonás alkalmazására is. Biztonságot adott továbbá az is, hogy a járási könyvtár helyi és területi munkája évente a járási tanács testületi ülése elé került. A testület tagjai az ügyet segítő tenniakarással foglalkoztak a könyvtárakkal, és a járás alapos ismeretében, a gazdasági lehetőségek figyelembevételével jelölték ki a továbblépés útját. Ezzel egyidőben a járási tanácsnak módja volt arra is, hogy a községi tanácsokra vonatkozóan olyan határozatokat hozzon, amelyek a községi tanácsokat munkára, „odafigyelésre”, a feladatok megoldására készítették. Vele párhuzamosan a folyamatos ellenőrzésről sem feledkeztek meg, a járási tanács rendszeresen beszámoltatott egy-egy községi tanácsot közművelődési tevékenységéről, s az ilyen alkalom legtöbbször tapasztalatcsere-jelleget is öltött. A helyi tanácsok minősítését befolyásolta az ilyen irányú tevékenység. Az 1970-es években a tanácsvezetés felkészültségi színvonala megkövetelte ezt a tevőleges segítséget, amelyet a közművelődési feladatok egységes értelmezése is indokolt. Az eredmény nem is maradt el. Csinosodtak a könyvtárak, függetlenített könyvtárosokat kaptak a körzetek. A járás könyvbeszerezési keretének nagysága azóta sem érte el az 1970. évi szintet.

Meghatározó volt az a tény is, hogy a járási könyvtár munkatársai a községi tanácsok testületi ülésein a járási tanácsot képviselték, és szakmai tanácsaikkal elősegítették az ügyet előbbre vivő határozatok megszületését. Ehhez a rangot szakmai felkészültségük és önzetlen segíteni akarásuk adta meg, nem is beszélve a gyors és hathatós intézkedésekről.

Tovább vizsgálva a történeteket, mondjuk meg őszintén azt is, hogy a községi tanácsok nem készültek fel idejében az új fogadására, de nem is készítették fel őket erre. A „nagy önállóság” jegyében ekkortájt annyi szakigazgatási feladat szakadt nyakukba, hogy a legjobb szándék mellett sem voltak képesek valamennyi állami feladat önálló irányítására. Nálunk, az encsi járásban — ahol 82 település van — az átállás időszakában a két közművelődési felügyelői munkakörből egyet zároltak, holott a tanácsoknak ekkor lett volna a legnagyobb szükségük a segítségre.

A kezdeti nehézségek ellenére tanácsaink zöme igyekezett a közművelődés irányításához szükséges ismereteket megszerezni. Nagy szükségük volt a járási könyvtárak módszertani munkatársaira, és szívesen fogadták is őket. Szemükben továbbra is „szakfelügyelők” maradtak, akiknek gyors intézkedései megkönnyítették munkájukat, tevékenységük segítette a fenntartói jogkör gyakorlását. Ez az együttműködés jól szolgálta a könyvtárügyet.

Akadtak viszont olyan „magabiztos” tanácsvezetők is, akik az önállóságot össze-
tevesztették a „hatalom átvételével”, holott erejükből csak a felelősségrevonásra tel-

lett, és akik fenntartói szerepüket a parancsolgatásban élték ki. A súrlódások miatt állandósult a falusi könyvtárakban a könyvtárosok cserélődése. Az okok a fenntartók magatartására vezethetők vissza. Elavult épületek, rozoga bútorzat, takarítóhiány, használhatatlan kályhák; a tüzelőszállítás gondja is a csekély tiszteletdíjért dolgozó könyvtárosok nyakába szakadt. Nem véletlen, hogy a mai napig is ezeken a helyeken találjuk a legsiralmasabb állapotban a közművelődési intézményeket.

Szakfelügyelet, módszertan, jogosítványok

Segítségre volt tehát szükség. Megszületett a *könyvtári szakfelügyeletről* szóló rendelet. Mi, könyvtárosok, azt gondoltuk, hogy az intézkedéssel a járási könyvtárak válláról nagy igazgatási terhet vesznek le, és ezeknek több lehetőségük nyílik majd a községi könyvtárak szakmai irányítására. Úgy éreztük, a szakfelügyelet lesz hivatva arra, hogy az állami irányítás rendszerében felmérje és ellenőrizze a tartalmi feladatok teljesítéséhez szükséges tárgyi és személyi feltételek (épület, állomány és emberi erők) „készültségi és minőségi” fokát, majd — mindezek ismeretében — javaslatot tegyen az általános felügyeleti és módszertani gondozás tennivalóira. Azt hittük, hogy ezután a járási könyvtár dolgozóinak módszertani munkája a szakfelügyeleti vizsgálatok megállapításaira épül, s eljutunk az ellenőrzés és a szolgáltatás közötti elvi különbség tisztázásához, a hatáskörök pontos megállapításához. Az elvek azonban nem tisztázódtak.

A rendelet szerint a szakfelügyelő „ellenőriz, vizsgálódik, feltérképez stb.”. És mi történik mindezek után? Vagy: Mikor jut el minden hozzá tartozó könyvtárba? (Borsodban 449 könyvtárra 4 szakfelügyelő jut.) Mikor fognak intézkedni megállapításai alapján, és egyáltalán intézkednek-e? Az elmúlt hat esztendő ezekre és sok más kérdésre nem adott választ. És addig...? Addig a járási könyvtárak módszertani munkatársai próbálják kitölteni az űrt. Miért nem lehetett a járási könyvtárakat is szakfelügyelői jogkörrel felruházni — akár ellenszolgáltatás nélkül —, hiszen így is „illegálisan” bár, de rendszeresen végzik ezt a munkát, ha azt akarják, hogy a gondok ne halmozódjanak fel. Elgondolkodtató, hogy ha a módszertani könyvtáros alkalmas a járás könyvtárpolitikai feladatainak megtervezésére, a községi könyvtárosok szakmai felkészítésére, miért nem alkalmas a szakfelügyelői jogkör gyakorlására, holott a gyakorlati végrehajtás sikere ennek függvénye.

Amíg jogosítvánnyal rendelkezünk, a hálózati alközponti szerepet betöltő járási könyvtár képviselői a községi tanácsok hivatalosan elfogadott tárgyalópartnerei voltak. A járási tanács művelődésügyi osztálya révén javaslatainkkal kezdeményezői lehetünk könyvtári vonatkozású helyi határozatok meghozásának és a kívánatos intézkedéseknek is. A művelődésügyi osztály a községi könyvtárak szakmai felügyeletét gyakorlatilag a járási könyvtár jól felkészült, a helyi adottságokat alaposan ismerő szakembereire bízta. A községi könyvtárak működési feltételeinek alakításában, javításában közvetlen lehetőségeink voltak. Nem szükségszerű tehát, hogy a történelmi fejlődéssel együttjáró közigazgatási ésszerűsítések szűkítsék a könyvtári alközpont hatáskörét is. A közügy sínylette meg, hogy a közművelődési könyvtári hálózati központoktól, alközpontoktól visszavonták a korábban megadott jogosítványokat. A gyakorlat igazolja ugyanis, hogy a közvetlen helyi ráhatás lehetőségeit nem pótolja a máig tisztázatlan feladatkörű — sokat és okkal vitatott — könyvtári

szakfelügyelet. A jelenlegi szervezeti felépítésű, megyei tanácsi központú szakfelügyelet éppen oda nem juthat el, ahol leginkább szükség volna a hathatós istápolásra.

Nehéz helyzetben van az általános közművelődési felügyelő is. Szerepkörében „közreműködik, összehangol, figyelemmel kíséri, javasol, tájékoztat, nyilvántartást vezet stb”. Csakhogy rengeteg idő eltelik, amíg megállapításainak a tanácsoknál érvényt szerez, és az sem bizonyos, hogy mindig eredményesen zárul tevékenysége.

Az eltelt tíz esztendő alatt nem találkoztunk mélyrehatóbb elemző munkával, amely részletesen foglalkozott volna a járási könyvtárak régi és új státusából eredő tennivalók értékelésével. Pedig szükség lett volna szembesíteni a régi felállást az újjal, hogy igazolást kapjon a változtatás szükségessége. Eredményeink — amelyek megerősítik a könyvtárosok munkakedvét, hivatástudatát, szolgálatuk szépségét, s rangra emelik a könyvtári munkát — jó kapaszkodók az előrelépéshez, de az ellentmondások feltárása, azok felszámolása is fontos feladat.

Az alábbiakban néhány gondolatban azokat az ellentmondásokat veszem sorra, amelyek sokszor gátjai az eredmények kibontakozásának, azokat a gondokat, amelyek — úgy vélem — megoldást kívánnak.

Elhárítani a gátló körülményeket

Nincs pontosan szétválasztva a járási könyvtárak esetében a helyi és a hálózati munka tanácsi irányítása. Az intézmény munkatervének helyi feladatait a fenntartó tanács, a hálózati-módszertani részt pedig a járási hivatal illetékes osztálya hagyja jóvá. De szét lehet-e választani a munkatervben ezt a két feladatkört, úgy, hogy a végrehajtás ellenőrzése egyértelmű legyen? És sorolhatnánk tovább is az összefüggő feladatokat. A területi feladatot ellátó gépkocsi fenntartása, üzemeltetése, a módszertani könyvtárosok és a gépkocsivezető kiszállási költségeinek fedezése nagyközségi tanácsi feladat, az útiprogram jóváhagyása, az útszámlák igazolása, a munka értékelése viszont a járási hivatal jogköre. A járási hivatal költségvetésében előkelő helyet foglal el a *népművelési célfeladatok* cím. Jó lenne e cím alatt szerepeltetni a járási könyvtár területi munkájának pénzügyi költségeit. A fenntartó tanács ugyanis nehezen barátkodik meg azzal a ténnyel, hogy a saját költségvetésében kell megterveznie a járási módszertani feladatok ellátásához szükséges anyagi fedezetet (gépkocsivásárlás, üzemeltetés, kiszállási költségek, továbbképzés, író—olvasó találkozók, teljesítménybérek stb.). Nem véletlen, hogy a szerény költségvetési összegből a területi munkára jut a legkevesebb, holott a járás adottságaiból eredően itt volna a legnagyobb szükség az előrelépésre.

Gondot okoz az is, hogy a fenntartó, irányító tanácsok a mai napig sem rendelkeznek (már a járási székhely tanácsa sem) olyan közművelődési szakelőadóval, aki naprakészen informálhatná az intézményeket, irányíthatná, ellenőrizhetné munkájukat és felelőssége tudatában elősegítené a tanácsvezetés tájékoztatását, a testületi döntések előkészítését, illetve a határozatok végrehajtását. Éppen ezért tartom fontosnak a járási könyvtárak jogosítványainak felülvizsgálatát, módosítását, a régi hatáskörök megerősítését.

A magyar könyvtárügy a felszabadulás óta szép utat tett meg. Kiállta az idők próbáját. Munkájával nagyban elősegítette dolgozó népünk kulturális felemelkedését. Nem véletlen, hogy párt- és állami intézkedések születtek a munka feltételeinek javítása céljából. A közművelődési párthatározat a figyelmet ráirányította e nem kis gondokkal küszködő területre. Társadalmi életünk „levegőjében” is érződik a segíteni akarás. Hatására néhány fontos állami intézkedés látott napvilágot: a 201/1975. KM—OM sz. együttes utasítás a megyei tanács vb járási hivatalának művelődésügyi feladatairól, hatásköréről és hatósági jogköréről, a könyvtárakról szóló 1976. évi 15. sz. törvényerejű rendelet, a Minisztertanács 17/1976. számú rendelete és nem utolsósorban a közművelődési törvény. E felsorolt intézkedések a jövőben jól szolgálhatnak azt, hogy az érdekelték egy nyelven beszéljenek, hogy egységesen intézkedjenek. Hatásukra a könyvtárak egyre inkább betölthetnék nemes küldetésüket.

Gulyás János

Mi legyen a katalógusokkal?

III.

A dokumentumleírás eddigi gyakorlatát leginkább a cirill betűs szövegek átírási szabályainak megváltozása fogja befolyásolni. Ez a változás egyaránt érinti a bibliográfiai leírást (ha cirill betűs dokumentumot írunk le) és a besorolási adatot is. De mielőtt ennek katalóguszerkesztési következményeiről szólnánk, tekintsük át a különféle átírási szabályokat és szabványokat.

A fonetikus és a betű szerinti átírás

A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet ISO/DIS 9/2—1978 jelzésű dokumentuma — a szláv nyelvű cirill írás latin betűs átírásának nemzetközi szabálytervezete — célját, módszerét és tartalmának nagy részét illetően megegyezik azzal a javaslatlal, amelyet kiváló szlavistánk, *Kniezsa István* E. Damianit követve még 1939-ben tett az akkori ISA Comitének. Kniezsa könyvecskéjét az Országos Széchényi Könyvtár adta ki, és alkalmazni is kezdte, így büszkén állapíthatjuk meg, hogy ez a munkája világszínvonalúnak bizonyult. Az a KGST átírási szabvány (MSZ KGST 1362—78), amely 1982. január 1-ével válik kötelezővé a KGST-országok tudományos és műszaki információcseréjében, az ISO-dokumentum felhasználásával készült.

Miért volt célszerű hazánkban a jelenleg használt kétféle átírási szabályzat után egy harmadik mellett letenni a voksot? Kniezsa könyvecskéjében olyan érveket sorakoztat föl javaslatával mellett, amelyek megállják helyüket ma is, amikor az új szabvány ésszerűségét kell bizonyítanunk. Alapelve az, hogy egy cirill betűnek csak egy latin betű feleljen meg. Ellenkező esetben ugyanis gyakran lehetetlenné válnék, hogy a latin betűsre átírt szöveget (nevet) egyértelműen visszaírhassuk cirill betűsre — márpedig ez a kölcsönös és egyértelmű megfelelés igen fontos az azonosítás szempontjából.

A felszabadulás után számunkra is hozzáférhetővé vált gazdag szovjet irodalom beillesztése latin nyelvű katalógusainkba óriási feladat volt, s minden bizonnyal nem a szlavisztikai, tehát nyelvészeti megfontolás, hanem a politika döntött úgy, hogy ezt a szigorú szabályzatot nem fogadja el, hanem az orosz szavak kiejtését igyekszik visszaadni. Ez a tömegtájékoztatóban, az információcserében kétségtelenül előnyös eljárás azonban a nemzetközi kapcsolatokban csak hátránnyal járt és jár ma is. Meglehet azonban, hogy 1945 után csak utánóztuk a világszerte elterjedt gyakorlatot: minden nyelv létrehozta a maga, lényegében fonetikus átírási rendszerét. Mi, magyarok, a felszabadulás előtt főleg a német gyakorlatot követtük, s emiatt írtuk Prokofjevet Prokofjefnek, Rahmaninovot (vagy Rahmanyinovot) Rachmaninoffnak. A gyakorlat egyébként igen változatos volt: Lobacsevszkijt például Lobacsevszkinnek, sőt, „magyarosítva” Lovacsevszkynek is írták. Külön érdekesség Gogol átírása. Régebben Gogolynak írtuk — ki tudja, talán aki először tette, még ki tudta ejteni az *ly*-t önálló, a *j*-től eltérő hangzóként. Ma Gogolt írunk egyik rendszerünk, Gogol'-t másik rendszerünk szerint; Jevtusenkót és Evtusenkót, Fagyejevet és Fadeeet. Az Akadémia helyesírási szabályzata a fonetikus írásmód híve, s ezt követte, sőt esetenként meg is előzte a könyvkiadói és az újságírói gyakorlat.

A könyvtári bibliográfiai számbavétel azonban csak kárát látta e gyakorlatnak. A fonetikus átírás alkalmazásához ugyanis ismerni kell az orosz nyelvet (elsősorban orosz nyelvű szövegek átírásával foglalkozunk, emiatt hozok orosz példákat), különösen akkor, ha a magyar könyveken már fonetikusán átírva találjuk az orosz szerzők nevét, amelyet vissza kell állítanunk az eredeti cirill betűs formára, s abból a könyvtári átírási szabvány szerint latin betűkre. Ez azonban nem mindig könnyű. Az akadémiai szabályzat például nem tesz különbséget az orosz *i* és az *и* között, mindkettőt *i*-nek írja át. Honnan tudja egy oroszul nem tudó könyvtáros, hogy például Koszigin nevét oroszul Косыгин-nek kell visszaírnia?

A könyvtári átírási szabályzat már sokkal egyszerűbb, mivel a kiejtéstől függetlenül rendeli a cirill ábécé betűihez a magyar ábécé kiejtés szerint hasonló vagy egyező betűt, tekintet nélkül az orosz ejtés (hangsúlyviszonyok) által követelt módosulásokra. Így az *o* mindig *o*, még akkor is, ha *a*-nak ejtik (Onegin és nem Anyegin!), *s* a *-ni*, *-te*, *-di* stb. szótagok mindig ilyenek, *s* nem *-nyi*, *-tye*, *-gyi* allakúak. Tény, hogy az így átírt orosz szöveg kevésbé lesz érthető oroszul, ha felolvassuk, mint az akadémiai szabály szerinti, de egyértelműen átírható és visszaírható a nyelvet nem tudók számára is. Helyesebben majdnem egyértelműen. A magyar ábécében ugyanis időnként két betű jelöl egy hangzót. Ha tehát egy oroszul nem tudó könyvtáros a *druzszba* szót vissza akarja írni cirill betűre, nem tudja eldönteni, hogy a *zs-t* ж-nek, vagy *zsh*-nek írja át (ugyanígy a *cs-nél*, *sz-nél*, *scs-nél*). Damiani és Kniezsa a szlavisztikai gyakorlatra hivatkozva, a szerb—horvát nyelv helyesírására támaszkodva azt javasolja, hogy a latin ábécé betűit diakritikus jelekkel egészítsék ki, s egy cirill betűnek így feleltessenek meg egy (és csakis egy!) latin betűt. Az ekként összeállított táblázat nagyon hasonlít a horvát, a cseh és a szlovák ábécére, s jellemző rá a sok kis *v*-ékezet (az úgynevezett *hacsek* vagy *mekcsen*), a *c*, *s*, *ž* fölött. Ugyanez az alapelve az ISO/R 9—1968 jelű szabályzat szláv átírási rendszerének, amelyet 1978-ban átdolgoztak, de amelyet a mai napig sem fogadtak el. Kniezsa még megkövetelte a könyvtárosoktól, hogy meg tudják állapítani, milyen szláv nyelven íródott a szöveg, s ettől tette függővé, hogy egy-egy cirill betűt a kiejtésének megfelelően milyen latin betűvel irat át. Így például az *h*-t az oroszból *i*-vel, az ukránból *y*-mal iratta át, a *r*-t az oroszból *g*-vel, az ukránból *h*-val; a *ш*-t az oroszból *šč*-vel, a bolgárból *št*-vel stb. Így tehát engedményt tett a fonetikus átírásnak, és következetlen volt abban is, hogy egy cirill betű átírására csak egyetlen betű használható. Az ISO javaslatok ezt a következetlenséget nagyrészt kiküszöbölték. Igaz, hogy a szókép még jobban eltávolodott a kiejtéstől, de még mindig nem annyira, mint amikor a francia Chopin ír, és Sopent ejt, hogy az angol „szörnypéldákra” ne is hivatkozzam. (Hiába iratja ugyanis az akadémiai szabályzat velünk, hogy „Prokofjev”, ha az orosz megközelítőleg Prakóffjifnek ejti. Csajkovszkijt Csikóvszkinak stb.) Az új szabvány mindezen nehézségeket elkerüli, használatához a könyvtárosnak nem kell tudnia oroszul.

A könyvtáros nagy általános műveltségére, esetleg nagy nyelvtudására nem itt van szükség, hanem a dokumentumleírásban (ha más szabályzat szerint átírt művet kell például egységesített besorolási adattal ellátnia) és a tájékoztatásban (ha például egy oroszul tudó olvasó Prakóffjifet keres). Nagyon dicséretes, ha ilyenkor a könyvtáros azonnal Prokofjevre gondol, és nem a PRA-nál, hanem a PRO-nál keresi a művet.

És itt érkezünk el a fő kérdéshez: mi legyen a katalógusokkal? Az új szabványok szerint készült cédulákból majd kezdetünk új katalógust, s lezárhatjuk a régit, vagy nem zárjuk le, hanem átalakítjuk az újnak megfelelően. Ezek célszerűségéről már esett szó, és még szólnunk is róla. Bármilyen szép lenne is, ha az újonnan kezdett katalógusba fokozatosan osztagunk be az új szabványok szerint átalakított régi anyagot, ez a gyakorlatban még hosszú ideig eltartana. Van azonban egy „minimális program”, amelyet a Szombathelyi Megyei Könyvtár máris alkalmaz (s az ötlet is tőlük származik): saját beszerzésüket az új szabványok szerint dolgozzák fel, a régi cédulákat pedig átfejelés nélkül osztják be az új helyre, s hogy felhívják a figyelmet a megváltozott névalakra (besorolási adatra!), osztólappal emelik ki. Így például az „Evtusenko” osztólapot követi minden Evtusenko-s és Jevtusenko-s cédula, a régi helyükön pedig utalót hagynak.

A katalógizálásban ez a kétféleség még sokáig fog kísérteni bennünket, mivel a kiadókra nem vonatkozik az új átírási szabvány.

Ha a másik megoldást, az „átfejelést” választjuk, könnyű dolgunk lesz, amennyiben eddig is feltüntettük a könyvtári átírás szerinti besorolási adatokat. Így ugyanis szinte hibátlanul át tudjuk írni az újnak megfelelően. Ha azonban katalógusunkban a fonetikus akadémiai szabályt alkalmaztuk, orosz tudásra lesz szükségünk az átfejeléshez, gyakran kell forgatnunk az orosz bibliográfiái kiadványokat, a nemzeti bibliográfiát vagy a *Nagy Szovjet Enciklopédiát*, s kézbe kell vennünk magát a művet is.

E gondolat kiegészítéseként szeretnék néhány szót szólni az idegen eredetű orosz személynevekről is. Előfordulhat ugyanis, hogy egy személy működése során több nevet használ. A világhírű zongoraművész, Szvjatoszlav Rihter nevét az utóbbi időben Richternek látjuk a plakátokon. Közismertté vált ugyanis, hogy a művész így írja nevét latin betűvel. Mi ilyenkor a teendő? Az MSZ 3440/2—79 jelű szabvány megadja a választ: azt a névformát kell egységesített névnek tekinteni, amelyen az illető működését kifejtette, illetve amelyen a nemzeti hovatartozásának megfelelő bibliográfiai gyakorlat számon tartja. Mivel az említett személy orosz, emiatt könyvtári nyilvántartásunk szempontjából (eltérően a művész reklámozása szempontjától!) a Rihter alak használandó, függetlenül attól, hogy ő a német alakot részesíti előnyben — egyébként teljesen érthetően.

Végezetül nem hallgathatom el, hogy a diakritikus jeleket használó szabályzatokkal és tervezetekkel jelenleg is versenyben áll a kettős betűt használó elgondolás. Ennek az az előnye, hogy a világon sokkal több diakritikus jel nélküli írószerkezet létezik, mint ahány ilyen jellel ellátott, beleértve a számítógépek termináljait is; betűkapcsolatot azonban bármelyik le tud írni. Ezért engedi meg a KGST-szabvány is, hogy az e rendszer szerinti táblázatát is használhassuk, elsősorban a gépi adatfeldolgozásban, vállalva a visszaírás bizonyos fokú kétértelműségét.

Várható egyébként, hogy az ISO átveszi a KGST-szabványt, s ezzel a szabvány túllép a szocialista országok közösségén. Az egységesítés követelménye mindinkább erősödik, jelenleg azonban senki sem kívánja e folyamatot türelmetlenkedéssel sürgetni. Az átírást az 1977-es IFLA—UNESCO konferencián egyenesen átmeneti megoldásnak minősítették, segédeszköznek — mindaddig, amíg a nemzetközi információcserében át nem térnek minden szöveg eredeti nyelvű és eredeti írásrendszerű (!) rögzítésére és továbbítására. Hogy ez mekkora számítástechnikai nehézségekkel jár, csak sejthető, s emiatt elsősorban politikai indítékúnak vélem ezt az álláspontot. Ki tudja ugyanis, hogy nem fog-e a diakritikus jel éppúgy lekopni a *ténylegesen működő* információs rendszerek gépeiről, mint ahogy lekopott minden latin ábécéről például a philadelphiai *Institute of Scientific Information* rendszerében, amelyet egyébként a Magyar Tudományos Akadémia is alkalmaz? A nem latin írásrendszerek, furcsaságuk ellenére is egy nép kultúrájának, történelmének, nemzeti függetlenségének, vallási, faji vagy politikai hovatartozásának éppoly (vagy még jelentősebb) jelképei, mint a nemzeti lobogó vagy a címer. Az egységesedés azonban érzéketlenül fog keresztültiporni rajtuk, mint ahogy eltiport már — minden emberi jog hangoztatása mellett — nyelveket és népeket is.

Varga Ildikó

Lapozgató

● A TÁRSADALMI SZEMLE, az MSZMP elméleti és politikai folyóirata áprilisi számának Művelődéspolitikai jegyzetek című rovatában közli Kamarás Istvánnak A minőség esélyei című írását, amelyben a szerző egyebek között ilyen összefüggésekre hívja fel a figyelmet: „0—0,9 négyzetméter könyvtári alapterület száz lakosra — 15,4 százalék könyvtárhasználó; 1,5—1,9 négyzetméter — 18,2 százalék; 3—3,9 négyzetméter — 19,2 százalék; 4 négyzetméter felett — 22,2 százalék. Ha tehát a meglévő keretek tágulnak, akkor — persze korántsem korlátlanul, de számottevően — nő a könyvtárhasználók száma is. Amíg azonban a népesség egyötödét magában foglaló Budapestre csak 5,4 százaléka jut a közművelődési könyvtári alapterületnek, 8,2 százaléka az állománynak, 11,2 százaléka a főfoglalkozású könyvtárosoknak, addig ne várjuk, hogy több jusson a fővárosra a könyvtárhasználók 10,3 százalékánál.”

● A HORIZONT című Veszprém megyei közművelődési tájékoztató idei első száma közli Horváthné Horváth Erzsébet írását a veszprémi Bem József Általános Iskolában 1974-től 1980-ig tartott könyvtári órák (220!) tapasztalatairól. A cikk olyan általános tanulságokkal is szolgál, amelyek miatt megérdemelne a nagyobb nyilvánosságot. — A folyóiratban olvasható az idei megyei közművelődési pályázat felhívása is: a négy fő tárgykörben, cím szerint meghirdetett rengeteg téma között örömdetesen sok könyvtárügyi tétel szerepel.

A mohácsi nemzetiségi báziskönyvtár az anyanyelv ápolásáért

A *Mohácsi Jenő Városi—Járási Könyvtár* (Mohács) nemzetiségi báziskönyvtárának 10 ezer szerb-horvát nyelvű könyve negyvenkét letéti könyvtár között oszlik meg. Ez utóbbiak közül 36 Baranyában, 5 Somogyban és egy Tolnában várja az anyanyelvű irodalom iránt érdeklődőket. Mivel az elmúlt években a forgalom csak lassan vagy egyáltalán nem emelkedett, a báziskönyvtár 1980 március végétől 1981 március végéig 21 író—olvasó találkozót rendezett Baranya és Somogy megyében azzal a céllal, hogy a közkedvelt írókkal létrejött találkozások nyomán növekedjék az olvasók érdeklődése az anyanyelvű irodalom iránt. A siker minden várakozást felülmúlt, még akkor is, ha egyik-másik rendezvényre csekélyebb számú olvasó volt kíváncsi. A legtöbb helyen viszont az anyanyelvű irodalom ünnepeként vonultak be a község krónikájába azok az estek, amelyeket *Dékics Márk* és *Blazsetin István* magyarországi, szerb-horvát nyelven író költőkkel tartottak.

Ismeretes, hogy az anyanyelv alapos ismerete, tudatos alkalmazása mindennemű — tehát a gyakorlati életben, a munkában is nélkülözhetetlen — ismeretszerzés feltétele, következésképpen nemcsak az iskolai tanulókkal, de az iskolából kikerültekkel, a helyi tájnyelvet beszélőkkel is úgy kell foglalkozni, hogy anyanyelvüket minél gazdagabban és árnyaltabban, egyben a szakszókincsrel együtt sajátítsák el és gyakorolják. Végül: az anyanyelv fejlesztése segíti az embereket a magyar nyelven közvetített ismeretek tökéletesebb elsajátításában is, abban, hogy helytálljanak bármely munkahelyen. Különösen érződött ez a Pécshez közel eső községekben rendezett találkozók kötetlen beszélgetéseiben, ahol a lakosság többsége napjainak nagyobb részét a megyeszékhelyen tölti, s így a mindennapi együttélésben elszakad a szerb-horvát anyanyelvet beszélők közösségétől. Többüknek még az anyanyelvi kapcsolatteremtés is gondot okozott. Érdekes módon éppen ezekben a falvakban kísért a legnagyobb érdeklődés a költői esteket. *Magyarsarlóson* több mint 130-an, *Birjában* csaknem 120-an és *Kökényben* is több mint 100-an szorongtak a községi művelődési teremben, amely ráadásul néhol még fűtetlen is volt. Igaz, éppen ezeken a helyeken — a báziskönyvtár, egyben a mohácsi délszláv klub vezetőjének, *Szalainé Kővári Magdának* a szervezésében, valamint a Magyarországi Dél-

Arató Tamás felvétele

szlávok Demokratikus Szövetségének hathatós anyagi támogatásával — kedvcsinálóknak a népszerű énekes, *Kersics Anka* és a mohácsi Bartók Béla Művelődési Központ délszláv népzenekeara is közreműködött, mégis meglepetésként hatott a falu fiataljainak és idősebb lakóinak nagy érdeklődése.

Dékics Márk és *Blazsetin István* a délelőtti és a kora délutáni órákban a gyerekekkel, a késő estébe nyúló találkozón pedig a többségükben ötven éven felüli felnőttekkel beszélgetett. Szülőföldjük emlékeiről, szépségeiről, az ott élő ismerősökhöz, barátaikhoz fűződő kapcsolataikról írt verseikben a hallgatók saját szűkebb pátriájukat, az ott élőkkel való kapcsolataikat vélték fölfedezni. S bár mindkét költő a bácskai *Hercegszántó* gazdag és inspiráló közösségi életét, nemzetiségi hagyományait szólaltatta meg, szavaik a baranyai és a somogyi délszlávok lakta községek és városok hallgatóságában is együttérzésre találtak. Segített persze az is, hogy a két költő több művét éppen e tájról, a Mecsek—Duna—Dráva határolta országrészről írta.

Ezek a találkozók mind a könyvtárak polcain szunnyadó köteteknek, mind a vendégek által hozott magyarországi kiadású szerb-horvát nyelvű könyveknek a legjobb ajánlói voltak. Fogytak is a könyvesboltból kiszállított kötetek: a szerb-horvát nyelvű költői antológia, a *Kóló*, a *Blazsetin—Dékics—Gálicity*-féle gyermekverskötet, a *Napos mező* és Dékics Márk önálló kötete, a *Szivárvány a szülőföld felett*.

Am a 21 költői estnek megdöbbentő felfedezései is voltak: például az, hogy milyen keveset beszélnek egymással a legközelebbi családtagok is. Hogy a gyerekek mellett egymást váltják az örökké rohanó szülők, s legjobb esetben a házimunka közben szólnak hozzájuk, és olyankor is csak a legszükségesebbeket. A tévézés elhallgattatja kérdezősködésüket, s nyelvi passzivitásra szorítja őket az esti meseolvasás is, amellyel a szülő „letudja” a velük való foglalkozást. Mindez azért figyelmeztető, mert az iskola sem ad sok alkalmat a nemzetiségi gyermekeknek anyanyelvi beszédkészségük ébresztésére: a nagy létszámú osztályokban még a feletetésre is alig jut idő. Arra pedig még kevesebb, hogy a tanár „kivárja” a szavakat keresgélő gyerekek mondandóját.

A mohácsi báziskönyvtár kísérleti sorozata bebizonyította: a nemzetiségi irodalom legjava — író—olvasó találkozók keretében népszerűsítve — alkalmas arra, hogy ébren tartsa, illetve felébressze az idősebb és a fiatalabb korú nemzetiségi lakosságban az anyanyelvi kultúra ápolásának igényét. A mohácsi kísérlet tehát joggal számíthat folytatásra és követésre.

Kap u László

A házi kölcsönzés tapasztalatai Szombathelyen

A hátrányos helyzetű olvasók két csoportjának — *a házhoz kötött idős embereknek és a mozgássérülteknek* — könyvtári ellátása, valamint az e célból kialakított, illetve kialakítandó szolgáltatások megszervezése az utóbbi években mind nagyobb szerepet kapott a könyvtárak feladatai között. A könyvtárak *szociális munkájának* kialakítása, illetve bővítése azért is sürgető tennivaló, mivel állandóan nő az olyan emberek száma, akik koruk vagy egészségi állapotuk miatt nem járhatnak könyvtárba, viszont számukra különösen fontos a közösség életében való egyenrangú részvételüket megkönnyítő kulturális és művelődési lehetőségek megteremtése.

Növekvő létszámú korosztály — külföldi példák

Az átlagéletkor növekedésének üteme szoros kapcsolatban van az ipari fejlődéssel, az urbanizációval, az életszínvonal emelkedésével. Hazánkban 1900 és 1975 között a népességszám csak 3 százalékkal emelkedett, a 60 évesek és a náluk is idősebbek száma viszont 280 százalékkal nőtt, s 2000-ig számáranyuk előreláthatólag eléri a 20 százalékot. Az idősök helyzetét az elmúlt évtizedekben a család szerkezetében és szerepében végbement változások is befolyásolták: A családtagok számának csökkenése, a nők fokozott munkába állása, az „egynemzedékes” családi életre való törekvés és a jelenlegi lakásviszonyok következtében az idősök egy része magára maradt. Az egyedül élő öregek ellátásának kötelezettsége tehát mindinkább *társadalmi*

feladattá is válik, amelyben a szűken értelmezett szociális gondozáson kívül a kulturális jogok gyakorlásának, a művelődési lehetőségek megteremtésének is helyet kell kapnia. A magyarországi könyvtárak azonban csak a járóképes, egészséges és jól látó olvasók ellátására rendezkedtek be. A mozgássérülteknek gyakran a könyvtáráépület *megközelítése* is nehézséget okoz, a belső terek pedig szinte elérhetetlenek számukra. Pedig a külföldi példák már bebizonyították, hogy ezen a gondon is lehet segíteni a megfelelően tervezett könyvtáráépülettel. A franciaországi közművelődési könyvtárakban például olyan részlegeket alakítottak ki a fogyatékosoknak, amelyekben ők akár tolokocsival is kényelmesen mozoghatnak. Az Amerikai Egyesült Államokban kiszámították, hogy a mozgássérültek számára is hozzáférhető könyvtáráépületek építésének többletköltségei csupán az egész költség 0,1 százalékától — 1 százalékáig terjednek. Ezeket a könyvtárakat a bejáratokhoz közeli parkoló helyely, könnyen nyíló ajtókkal, segítő karfákkal stb. szerelik fel. Hazánkban a már meglévő könyvtáráépületeket szinte lehetetlen úgy átalakítani, hogy ezeket a testi fogyatékosok is könnyen használhassák. Így az ő könyvtári ellátásukat egyelőre csak „házhoz menő” szolgáltatásokkal lehet megoldani.

„A házhoz kötött személyek (öregék, rokkantak stb.) könyvtári ellátása a *tanácsi könyvtárak* felelőssége. A következő tervidőszakban — legalább a városokban és egyelőre kísérleti jelleggel — meg kell szervezni a könyvek házhoz szállítását. El kell érni, hogy ezt a szolgáltatást főfoglalkozású könyvtárosok lássák el.” — olvassuk az Országos Könyvtárügyi Tanács *Javaslat a könyvtárügy cselekvési és fejlesztési programjára. Irányelvek a 6. ötéves tervidőszakban* című dokumentumában.

Szombathelyi hagyományok

A Szombathelyi Megyei Könyvtár és a jogelődjének tekinthető városi közkönyvtár (később kultúregyesületi és múzeumi könyvtár) már a felszabadulás előtt is több alkalommal próbálkozott azzal, hogy az egészségügyi, szociális és más környezeti tényezők miatt hátrányos helyzetben levő olvasókat is ellássa könyvvel. Az első világháború idején, 1915-ben azzal kísérletezett a könyvtár vezetősége, hogy a szombathelyi kórházakban ápolt sebesült katonáknak könyveket kölcsönözzön. Később *Pável Ágoston*, aki 1924-től 1941-ig vezette a könyvtárat, szintén arra törekedett, hogy a könyvtár lehetőségeihez mérten kielégítse a hátrányos helyzetű olvasók irodalmi igényeit. „Vidéki tagjainknak postán cseréljük ki könyveiket és pedig minden különösebb nehézség nélkül; egyesek becsúsztható és megfordítható fedőlappal el látott faládikában kapják—küldik könyveiket; a tetőlap egyik oldalán a mi, másikán a tag címe van felírva, s a lakathoz mindkét helyen egy-egy kulcs, így roppant egyszerű és gyors a kezelés. A vidéki tagok legnagyobb része természetesen Vas megyei, de vannak Zala, Somogy, Fejér, sőt Szolnok megyéből, sőt... Burgenlandból is állandó tagjaink. Kivételesen pedig már Jugoszláviába, Itáliába és Csehszlovákiába is küldtünk kölcsönkönyveket.” — írta az 1931—1932-es évekről szóló jelentésében. Az 1936-os igazgatói tudósítás pedig — közvetve — arról tájékoztat, hogy a könyvtár a „házi kölcsönzést” is bevezette: „A könyvek házhoz szállítását, amire már évek óta berendezkedtünk és e célból kerékpárt is szereztünk, Kovács Péter látja el”.

Az utódintézmény, a megyei könyvtár 1979-ben vezette be a házi kölcsönzést. Kezdetben csak az *idős*, betegségük vagy életkoruk miatt házhoz—ágyhoz kötött olvasók könyvtári ellátását határoztuk el, de később, 1980-tól a városban élő *mozgássérült*, a könyvtárat látogatni képtelen olvasókra is kiterjesztettük ezt a szolgáltatást. Az idős és beteg emberek felkutatásában az *öregék napközi otthona* és a *Mozgássérültek Vas megyei Egyesülete* volt segítségünkre. (Tőlük azóta is rendszeres tájékoztatást kapunk.) Az így tudomásunkra jutott nevek és címek alapján levélben felajánljuk leendő olvasóinknak könyvtárunk szolgáltatását: havonta egy alkalommal felkeressük őket a lakásukon, hogy a kívánságuk szerint összeállított könyvanyagból otthon választhassák ki olvasmányaikat, az elolvasott műveket pedig visszajuttatjuk a könyvtárba.

Az alig két évvel ezelőtt — akkor még kísérleti jelleggel — megindított házi kölcsönzés ma már szerves részét képezi olvasószolgálati munkánknak, beépült a könyvtár szolgáltatási rendszerébe.

Jelenleg 24 olvasónak (14 idős, 10 mozgássérült) szállítjuk házhoz a könyveket. 1980-ban még csak 16 olvasónk volt, aki az elmúlt év folyamán igen nagy számú, összesen 822 kötetet kölcsönzött. Azt tapasztaltuk, hogy a házi kölcsönzésben résztvevők sokkal többet olvasnak, mint a könyvtárat még látogatni tudó idős olvasók. (Akadnak közöttük olyanok is, akik korábban nem voltak könyvtári tagok.)

A könyvszerető, idős és beteg emberek felkutatása folyamatos feladatunk. Ha tudomásunkra jut, hogy egy-egy régi olvasónk betegsége miatt már nem látogathatja a könyvtárunkat, felajánljuk segítségünket.

Erdeklődésük nem szűkült be!

Az idős emberek olvasási szokásairól, művelődési igényeiről keveset tudunk. A társadalomban, a közvéleményben kialakult „elvárások” gyakran magukat az öregeket is befolyásolják. E hatások alól a könyvtárosok sem tudják minden esetben kivonni magukat, s az idős olvasóknak — csakúgy, mint a gyermekeknek — „korosztályuknak megfelelő” irodalmat ajánlanak. Tapasztalatunk szerint az idősök olvasási szokásait *nem elsősorban életkoruk* határozza meg, hanem — ugyanúgy, mint más korosztályok tagjaiét — iskolai végzettségük, képzettségük, foglalkozásuk, egyéni érdeklődésük. Feltétlenül káros tehát, ha irodalmi érdeklődésüket alábecsüljük, és előítéleteken alapuló sémák közé szorítjuk.

Ahhoz, hogy szolgáltatásunk megfelelő színvonalon működjék, fontos feladatunk, hogy megismerjük olvasóink egyéni érdeklődését, irodalmi igényeit. A kialakult kép rendkívül változatos, s minden eddigi, az idős olvasók irodalmi igényeire vonatkozó előítéletet megdöntött. Bizonyításul álljon itt néhány példa egy kölcsönzési nap alapján: Egy 80 éves tanítónő *Diderot Az apáca*, *Th. Mann József és testvérei*, *Gábor Béla* Néhány első szerelem története és *Moldova György A szent téhen* című művét kérte; 85 éves háztartásbeli olvasónk kölcsönzési lapján *Zola L'argent* (A pénz), *Werfel Der Abiturientag* (Az érettségi találkozó), *Heym Az értelem világa*, valamint *Andersen Nexö Ditte*, az ember lánya című könyve szerepelt. A Szépművészeti Múzeum képei (*Garas Klára*), a Manet élete (*Perruchot*), az Apám Renoir (*Jean Renoir*) című kiadványokat egy 81 éves gépirónó kérte. *Jókai Mór* Névtelen vár, A tengerszemű hölgy és A huszti beteglátogató című művének társaságában *Lev Tolsztoj Anna Karenináját* pedig 95 éves, fizikai munkás férfi olvasónk kölcsönözte.

Tapasztalataink szerint az idős olvasók gyakran csak felületesen — vagy egyáltalán nem — ismerik az újonnan megjelent műveket, s ezért régi könyvtárményeik alapján kéri az olvasnivalót. Az új könyvekről leggyakrabban a televízióból, a rádióból, esetleg a napilapok híradásaiból értesülnek. Ezért fontos lenne, ha ajánló füzetkatalógust adhatnánk kezükbe, amely eddigi tapasztalatainkat felhasználva az új könyvekről adna tájékoztatást. Így lehetővé válnék, hogy ne csak a régről ismert szerzők könyveit olvassák — esetleg újraolvassák —, hanem megismerkedjenek az új alkotókkal és műveikkel is.

Az idősök számára kialakítandó könyvtári szolgáltatások kapcsán szólnunk kell egy különleges, de eléggé nagyszámú rétegről is: a *csökkent látóképességű* olvasókról. Azokról, akik szemüveggel képesek ugyan a nyomtatott szöveg olvasására, de csak nagy nehézségekkel. Az ő könyvellátásuk szinte megoldhatatlan. Havonta legfeljebb egy-egy művet tudnak elolvasni, de sokan még erre sem képesek. Jó lenne, ha könyvkiadásunk is jobban figyelne erre az egyre súlyosbodó gondra, és az úgynevezett „öregbetűs” (a szokásosnál nagyobb betűkkel nyomtatott) könyvek kiadásával segítené a csökkent látásúak helyzetét. Az USA-ban már az 50-es években jelentek meg jegyzékek az ilyen kiadványokról, a 60-as években pedig nagyobb mértékben is megindult az öregbetűs könyvek kiadása a felnőttek számára, s ma már a könyvtáraknak jelentékeny állományuk van a csökkentlátók részére nyomtatott kiadványokból. Azok számára, akiknek a könyv tartása, lapozása is nehézséget okoz, nagy segítség az úgynevezett *hangos* vagy *beszélő könyv*. Néhány ország különös figyelmet fordít ilyen dokumentumok előállítására és könyvtári kölcsönzésére. Az úgynevezett „hangos” könyvtárak állománya kizárólag hangszalagokat tartalmaz. (A bajorországi hangos könyvtárak például 1976-ban 3 200 művet tartottak számon, 15 ezer példányban.) A hangos könyvtárakban nemcsak szépirodalmi művek hangszalagjai találhatóak, hanem az újságolvasás pótlására hetenként *aktuális*

kazettákat is összeállítanak, amelyek a napi sajtóban szereplő valamennyi témát felölelik. Meghallgatás után a használók azonnal visszaküldik a kazettákat, hogy törlés után a következő számhoz újra használhatók legyenek.

Nálunk egyelőre még nincsenek ilyen dokumentumok. Könyvtárunk nyelvleckékkel, irodalmi lemezekkel és zenei felvételekkel segíti a hátrányos helyzetű olvasók ellátását. Néhányan élnek is ezzel a lehetőséggel.

A személyes kapcsolatok fontossága

Végül szólnunk kell a könyvtárosok és az olvasók között kialakult személyes kapcsolatról, amely véleményünk szerint gyakran többet jelent az idős, beteg, egyedül élő embereknek, mint maga a könyv, az olvasás. A huszonnégy hátrányos helyzetű olvasómat három csoportba osztottuk, a kölcsönzést szintén három főfoglalkozású könyvtáros bonyolítja le. A személyes kapcsolat kialakítása és fenntartása érdekében mindig ugyanazok a könyvtárosok látogatják az olvasókat. A könyvtárosok megismerkedhettek tehát a szolgáltatásban részesülők körülményeivel, gondjaival, s lehetőségük nyílt arra, hogy a könyvkölcsönzésen felül is segítséget nyújtsanak a lakásukhoz kötött embereknek mindennapi problémáik megoldásához is. A házi kölcsönzés csak így válhat tartalmában is a *könyvtár szociális tevékenységévé*.

Tilcsikné Pásztor Ágnes

a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár munkatársa

a lapokban olvastuk

Könyvtári csiki-csuki

„Vannak olyan elvetemült olvasók, akiknek külön gyönyört okoz az olvasóterem használata” — mondta valaki egy könyvtárosok számára tartott — megyei továbbképzésen.

Mit tagadjam, magam is azok közé az „elvetemült” olvasók közé tartozom, akik szívesen ülnek be egy-két órára vagy akár hosszabb időre is a könyvtár olvasótermébe. Ha másért nem, hogy átböngésszem azokat a lapokat, folyóiratokat, melyek előfizetését pénztárcám rendre meggátolja. Elvetemült társaimmal egyetemben teszem ezt leginkább akkor, amikor időm engedi, vagyis „szabadnapokon”. Hogy szabadnapjaim — ellentétben a legtöbb munkahellyel — nem mindig vasárnapra esnek, az tiszta szerencse. Mint ahogy ebből a szempontból szerencsésnek kell mondanom magam salgótarjáni illetőségem miatt is, mivel a megyében egyedül a salgótarjáni Balassi Bálint Megyei Könyvtárnak van „majdnem minden igényt kielégítő” olvasóterme, mely ráadásul vasárnap is nyitva tart. Igaz, csak 13 óráig!

A valóság tehát az, hogy a megyében alig akad olvasóterem, amely gyönyört szerezhetne látogatóinak. Ezzel a viláért sem szeretném azt a látszatot kelteni, mintha a könyvtárakban (kölcsönzőhe-

lyiségekben) viszont általában gyönyörűsége telhetne a látogatóknak. Még szerencse, hogy nem is a helyiségben kell, hogy öröme teljék, hanem annak használatában. S mert egy-két asztal, meg néhány szék a kölcsönzőhelyiségekben is akad, elvben ezek is biztosíthatják az olvasás „gyönyörét” szabadnapokon. Persze csak elvben, mert talán mondanom sem kell, hogy vasárnap a könyvtárak többsége is „szabadnapos”.

Feltételezem, a „szakmabeliek” kissé mérgesen olvassák ezeket a sorokat, mondván: „Minő részletkérdés a könyvtárak nyitvatartását feszegetni, mikor köztudomású, hogy a megye tanácsi könyvtárhálózatának ennél sokkalta fontosabb megoldandó gondjai is vannak.” Meglehet, valóban huszadrangú probléma a nyitvatartás, de talán e téma is többet mond önmagánál...

Hiszen a könyvtár szolgáltató intézmény, s mint ilyen, az emberek tevékenységéhez (tanulás, termelés, szabad idő) kellene, hogy kapcsolódjék. Vagy ahogyan Telek Ervin, a Nógrád megyei Tanács művelődési osztályának könyvtárakkal foglalkozó munkatársa precízen megfogalmazta: „A könyvtár alapvető feladata, hogy közreműködjék a lakosság általános és szakmai műveltségének

gyarapításában. Ebből természetesen következik, hogy működésének alapvetően igazodnia kell a lakossági igényekhez!"

A bökkenő csak az, hogy a könyvtárosok szerint a lakosság nem igényli a vasárnapi nyitvatartást. A szécsényi Krúdy Gyula Könyvtár például hosszú időn át tartott nyitva vasárnap délelőtt, s ekkor általában minden olvasóra jutott egy könyvtári alkalmazott...

Jogosnak tűnhet tehát a kérdés: érdekes-e néhány „elvetemült” olvasó kedvéért megfosztani a hétvégi pihenéstől egy könyvtári apparátust? Ott, ahol tiszteletdíjas könyvtáros látja el ezt a munkát, egyértelmű a válasz.

Mégis, akik így teszik fel a kérdést, azok összetévesztik a szolgáltatást a kiszolgálással. A közművelődési intézményeknek ugyanis nem egyszerűen az igények kielégítése a feladatuk, hanem azok felkeltése is. Vissza lehet tehát kérdezni, hogy vajon a vasárnapi nyitvatartással „befuccsolt” könyvtárakban megtettek-e mindent annak érdekében, hogy ne csupán néhány könyvbúvár lézengjen szabadnapokon az olvasótermekben? (Megjegyzem, ha csak a dohos albérteti szobákból vagy családi perpatvarból „menekülők” számára nyújt oltalmat vasárnaponként a könyvtár, már ez sem lebecsülendő fegyvertény. Arról nem is beszélve, hogy néhanapján az is meg-esik, hogy az utcákon lófráló fiatalok is ide térnek be az eső elől — az italbolt helyett.)

Ám, hagyjuk a múltat, már csak azért is, mert a jövő amúgy is feladja a leckét a könyvtárosoknak. Igen, az ötnapos munkahét bevezetésére gondolok, amely ha nem is kizárólag a könyvtárakba vezérli majd a dolgozókat, de kétségtelenül új lehetőséget kínál a könyvtárosok számára. Ezzel kapcsolatban is Telek Ervintől kértünk információt.

— A Balassi Bálint Megyei Könyvtár készített egy felmérést a tanácsi könyvtárhálózat nyitvatartásáról. A felmérés elemzése és értékelése folyamatban van. Ezzel párhuzamosan készítjük elő az igazgatási intézkedéseket. A könyvtárak szakmai irányelvei egyértelműen megfogalmazzák — községités intézményi típusonként — a megállapítható nyitvatartási időt, de országos viszonylatban is elmondható, hogy ezek az irányelvek átdolgozás alatt vannak.

— Az új irányelvek remélhetőleg kedvezően módosítják majd a könyvtárak ünnepi nyitvatartását is. Gyökeres változástól azonban, gondolom, nem kell „tartanunk”. A megyét járva mostanában hétköznapokon is épp elégszer látunk „Fűtési gondok miatt zárva!” feliratú táblát a könyvtárak ajtaján. Gyanítom, más évszakoknak is van néhány „típusablaja”.

— Így igaz. Sok helyütt nem a hétvégi nyitvatartási idő, hanem egyáltalán a könyvtár nyitvatartása, fűtése, rendben tartása kérdéses.

— Márpedig az a könyvtár, amely alapvető tárgyi vagy személyi feltételekkel sem rendelkezik, a lakossági igények felmérésére sem lesz képes, nemhogy kielégítésére.

A működési gondok legtöbbször fenntartói, szemléleti problémákat tükröznek. De igen gyakori a könyvtárosok nemtörődömsége, a könyvtár társadalmi, politikai szerepének lebecsülése is.

Ez utóbbi mondatnál akár pontot is tehetnénk a gondolatsor végére, hiszen az „elvetemült” olvasó is a könyvtár rangját kérdőjelezi meg a szabadnapokon zárt könyvtárajtók láttán. Még akkor is, ha történetesen tudja: nem a hétvégi nyitvatartás rendezése a legégetőbb könyvtári feladat megyénkben.

p. k.
(Nógrád)

HALÁLOZÁSOK. 73 éves korában, május 8-án elhunyt **HÁMORI BÉLA**, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott főosztályvezetője és volt párttitkára, aki 1957-től nyugdíjba vonulásáig dolgozott a nemzeti könyvtárban. **HORVÁTH VIKTOR**, a Széchényi Könyvtár nyugalmazott osztályvezetője életének 71. évében hunyt el. Személyében egykori szakszervezeti titkárát, az OSZK Híradó alapítóját és tizenöt éven

Hírek

át volt felelős szerkesztőjét, a híradó történetének és repertóriumának összeállítóját (ld. a Könyvtáros 1978/10-es számát is) gyászolja a nemzeti könyvtár. Horváth Viktor a Könyvtárosnak is megbecsült szerzője volt. — A szakszervezeti könyvtárügyet **CSIBRA LAJOS**nak, a Vasasszakszervezethez tartozó

Mező Imre Központi Könyvtár vezetőjének váratlan halálával érte nagy veszteség. Csibra Lajos 56 éves korában hunyt el, munkásságát 1979 novemberében, Szabó Ervin-emlékéremmel történt kitüntetése alkalmából méltatta a Könyvtáros.

LISZTES LÁSZLÓT, a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár igazgatóját választotta meg a Magyar Könyvtárosok Egyesü-

letének bibliográfiai szakbizottsága a Csúry István halálával megüresedett elnöki tisztségre. A szakbizottság első ülésén Mohor Jenő, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője tartott előadást a hungarika-bibliográfia időszakos kérdéseiről (K. G.)

A TOLNA MEGYEI SZMT KÖZPONTI KÖNYVTÁR új otthont kapott a Szekszárdon most épült SZMT-székház első emeletén. A 150 ezer kötet elhelyezésére alkalmas, tömör-raktárral felszerelt, 300 négyzetméteres alapterületű könyvtárban olvasótermet is berendeztek az épületben dolgozók használatára, az SZMT régi székházában pedig 10 ezer kötetes fiókkönyvtár kialakítását tervezik.

NÉVADÓ ÜNNEPSÉGEK. Május 19-én, születésének 85. évfordulóján VÁRKONYI NÁNDORRól, a pécsi kulturális élet hat éve elhunyt, kiemelkedő alakjáról, az egykori könyvtárosról neveztek el a Pécsi Városi Könyvtár 1. sz. fiókkönyvtárát, melyet tavaly augusztusban avattak fel a XVIII. századi Grifaton-házban. Az ünnepségen Tüskés Tibor tartott előadást Várkonyi Nándorról. — Június 8-án KOVÁCS MÁTÉRól, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárudományi tanszékének 1972-ben elhunyt vezetőjéről neveztek el a Hajdúszoboszlói Városi Könyvtárt. A névadó ünnepségen Szűcs Gábor, a városi pártbizottság titkára mondott beszédet, a pályatársak nevében pedig Fülöp Géza egyetemi docens emlékezett Kovács Mátéra, aki 75 éve, 1906-ban született Hajdúszoboszlón.

A PÉCSI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLA könyvtárának alapterülete 200 m²-rel nőtt, annak eredményeként, hogy az új kollégium átadásával a könyvtár megkapta a

szomszédságában levő régi kollégiumi épület több helyiségét. A bővülés 6—8 évre megoldja a 900 négyzetméter alapterületűre nőtt könyvtár raktározási gondjait. A jelenleg 32 személyes olvasóterem háromszor ennyi érdeklődőt tud majd leültetni a most folyó bővítés következtében, amelynek várható befejezése, a terem átadása előreláthatólag szeptember 15-én lesz. (T. J.)

DR. TOMBOR TIBORNak, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott

BLÉKÉS VENCEL

osztályvezetőjének, a múlt században hazánkban tevékenykedett Marco Casagrande olasz szobrászról szóló nagy monográfia szerzőjének a két ország közötti kulturális kapcsolatok fejlesztésében szerzett érdemeiért az Olasz Köztársaság Erdemrend lovagja címet adományozta Alessandro Pertini, az Olasz Köztársaság elnöke.

HÁTRÁNYOS HELYZETBEN címmel filmet forgattak Budapest könyvtárügyéről a Magyar Televízió kulturális fősztályának megbízásából. A május 27. és 31. között felvett film rendezője Nagypál Endre, szerkesztője Darvas András, riportere pedig Pázmán Péter volt.

SZERKESZTŐSÉG-OLVASÓ TALÁLKOZÓRA került sor május 27-én a Magyar Könyvtárosok Egyesületének rendezésében: a társadalomtudományi könyvtáros szekció tagjai a Könyvtári Figyelő és a Könyvtáros szerkesztőségének munkájáról, terveiről tájékoztak, és mondták el e folyóiratokkal kapcsolatos észrevételeiket, javaslataikat. Egy hónappal korábban, április 29-én a Kertész utcai Szabó Ervin Könyvtárban a fővárosi hálózat könyvtárosai és meghívott szakszervezeti könyvtárosok találkoztak a Könyvtáros szerkesztőségének vezetőjével, és folytatottak vele igen jó hangulatú, hasznos eszmecsere-t.

MÁJUSI ÉRTEKEZLETI NAPTÁR: 15. Értekezlet a Művelődési Minisztériumban a tanácsi intézményi főelőadók részvételével a VI. ötéves tervről és a könyvtárügyi konferencia előkészítéséről; 21. Az Országos Könyvtárügyi Tanács közművelődési tagozatának ülése a Művelődési Minisztériumban a közművelődési és az iskolai könyvtárak helyzetéről. 21. Tanácskozás könyvtárellátási kérdésekről Kecskeméten a Könyvértékesítő Vállalat, a Szépirodalmi Könyvkiadó és a Katona József Megyei Könyvtár rendezésében; 25. A IV. országos könyvtárügyi konferencia előkészítő bizottságának utolsó együttes ülése a Művelődési Minisztériumban. 25. A Hazafias Népfront olvasómozgalmi munkabizottságának alakuló ülése a HNF székházában.

Új törekvések a külföldi restaurálási gyakorlatban

A könyvtárak, levéltárak, múzeumok írott, nyomtatott dokumentumainak károsodásait belső és külső okok idézik elő. A belső okok az anyagok összetételében és előállításuk módjában rejlenek. A néha kevéssé „stabil” anyagok spontán folyamatok vagy a felhasználás során, illetve a környezetből érkező kémiai, fizikai és biológiai hatásokra szenvednek változásokat. E változások általában többirányúak, összefüggenek, egymás hatását erősíthetik és gyorsíthatják is. A nagy facsiszolat-tartalmú újságpapírok például eleve gyenge fizikai tulajdonságokkal rendelkeznek. A papírgyártás enyvezési segédanyaga, az alumínium-szulfát vízben savasan oldódik, és a papírgyártás savas közegben történik. A facsiszolatban levő lignin könnyen végbemenő lebomlásával különféle szerves savak képződnek. Ráadásul a lignin a levegőt szennyező kéndioxid felvételére is hajlamosabb, mint a jobb papírokat alkotó cellulóz. A felvett kéndioxidból kénessav vagy — oxidálódva — kénsav keletkezik. Az újságpapírban, plakátpapírokból, de bizonyos nagy facsiszolat-tartalmú könyvnyomó papírokból is tehát három forrásból egyidejűleg jönnek létre a roncsoló hatású savak. A látható fény ultraibolya sugarai is jobban hatnak a ligninre, mint a cellulózra, ezért lép föl gyorsabban erősebb sárgulás az újságokon, mint a jobb minőségű könyveken.

A papírok előállítása során mindig alkalmaztak több-kevesebb növényi vagy állati eredetű ragasztóanyagot az úgynevezett enyvezésre, ami a papír szívóképeségét csökkenti. Ezek egy részét (keményítő, zselatin, enyvek) ugyancsak használták és használják ma is a könyvkötésben és -restaurálásban. E ragasztóanyagok a nedvesség hatására megduzzadnak, újra ragadóssá válnak, és nyomás alá kerülve a lapokat összetapasztják. Ráadásul megfelelő feltételek esetén sokféle penésznek is kedvelt tápanyagul szolgálnak.

A felvillantott példákkal néhány fontos és tipikus károsodás eredetére és bonyolultságára kívántam rámutatni. A károsító tényezőket és hatásukat még hosszan sorolhatnám, e cikkben azonban inkább néhány újabb — elsősorban külföldön alkalmazott és tanulmányútjaimon, valamint nemzetközi konferenciák előadásaiból megismert megelőző és helyreállító eljárásról szeretnék szólni.

Megelőzés

A könyvtári és a levéltári dokumentumok védelmének legmegfelelőbb módja a károsodások létrejöttének lehetőség szerinti megelőzése. Ez tulajdonképpen a papírban, pergamenben és a rajtuk levő íróanyagban mindenképpen végbemenő változások — a természetes öregedés — ütemének és mértékének csökkentését, a károsodások létrejöttének időbeli eltolását jelenti. E célra a legkedvezőbbben kialakított raktárhelyiségek felelnek meg, valamint a dokumentumok használatának olyan szabályozása, ami a károsodás létrejöttét a lehető legnagyobb mértékben kizárja. Bár a megelőzés fontosságát elvben mindenhol elismerik, a gyakorlatban ritkán valósítható meg az a maga teljességében. A régi épületekben elhelyezett könyvtárakban nemigen van mód arra, hogy légkondicionálást, levegőszűrést vezessenek be, és megfelelő világítást alkalmazzanak minden raktárban. Ezeket a körülményeket a legjobb esetben is csak a legértékesebb állományrészek számára elkülönített raktár-részekben tudják létrehozni. Az értékes kéziratokat esetleg nagyobb, szabályozott relatív légnedvességtartalmú dobozokban helyezik el, mint például a berlini Staats-

bibliothekban. A dobozok a fény ellen védenek, az őket körülvevő helyiségben pedig amennyire lehet, állandósítják a hőmérsékletet és a relatív nedvességtartalmat. Eszményi megoldású a Madridhoz közeli kisvárosban néhány éve felépített levéltár, amelynek raktárai légkondicionáltak, fémpolcokkal vannak felszerelve, a természetes fényt pedig kiküszöbölték. Valamennyi helyiségét tüzet és vizet azonnal érzékelő és a személyzetet riasztó berendezéssel látták el. A beérkező iratanyagot csak az etilénoxidos fertőtlenítés után helyezik a savmentes, erős kartonból készített dobozokba, majd rakják a polcokra. A rovarok ellen a raktárhelyiségek rendszeres gázzal való fertőtlenítésével védekeznek, és gondoskodnak a helyiségek állandó tisztántartásáról is.

Szárítás — A károsodások csökkentése vagy megszüntetése

Bárhol könnyen megtörténhet, hogy a raktárba vagy az olvasóterembe csőrepedés, beázás következtében víz jut be, és átáztatja a könyveket. Ilyenkor a legsürgősebben meg kell lazítani a polcokon a köteteket, és ki kell szárítani őket. A puszta levegőn — még szellőztetés mellett is — nemigen lehet olyan gyorsan szárítani, hogy penészedés ne lépjen fel. Az USA-ban, a washingtoni Library of Congressben dolgozták ki, és a stanfordi egyetem könyvtárának beázása után alkalmazták először az úgynevezett *biofilizálás* módszerét a gyors és biztonságos szárításra. Ennek lényege az, hogy hűtőházban megfagyasztják a könyvek papírjában a vizet, majd hűtőkocsiban vákuumkamrába szállítják át a köteteket. Itt a csaknem légüres térben a jég szublimál, vagyis olvadás nélkül gőzzé alakul. A száradás gyorsítására elektromos fűtést is alkalmaznak. Az így víztelenített könyveket azután természetes körülmények között tartják, addig, amíg visszanyerik szokásos nedvességtartalmukat.

A kedvezőtlen összetételű papirokban — s ezek tíz- és tizmillió kötetet alkotnak a világ nagy könyvtáraiban — a vázolt hatásokra létrejövő károsodások megszüntetése vagy csökkentése céljából tömegesen alkalmazható eljárásokkal kísérleteznek. Ezek közös jellemzője, hogy a papírba juttatott vegyszerekkel módosítják, átalakítják a papír összetételét, mégpedig úgy, hogy az előnyösebb tulajdonságokkal rendelkezék, mint a kezelés előtt. Az NSZK-ban működő papírvegyészek 55—75 százalékos ammóniaoldattal és folyékony ammóniával végeztek kísérletet a papírszerkezet módosítására. Az ammóniás kezelés hatására a cellulózrostok megduzzadnak, ezáltal fajlagos felületük csökken, ami csökkenti az öregedés során fölös mennyiségben kialakult kötőerőket is. Így a papír rugalmasabbá válik, több hajlítást visel el. A kutatók a múlt évi, Cambridge-ben rendezett nemzetközi papírrestaurátor-konferencián számoltak be ezekről az eredményekről, és kilátásba helyezték egy nagyüzemileg működtethető, elsősorban könyvtárak használatára szánt berendezés elkészítését.

A bevezetőben mint a facsiszolat káros alkotórészéről szoltam a ligninről. Régi törekvés, hogy ezt az anyagot — legalább nagyrészt — víz által oldhatóvá téve kivonják a papírból. A bécsi nemzeti könyvtárban olyan berendezést készítettek, amelyben az egyébként robbanékony klórdioxid-gázzal veszélytelenül lehet dolgozni. Ez a gáz a lignin 75 százalékaival oldható klórlignint alkot. A lipcei Deutsche Büchereienben a facsiszolat-tartalmú újságlapok tömeges kezelésére olyan medencésort alakítottak ki, amelyben a részleges ligninmentesítést, a fehéritést, a semlegesítést és a tökéletes kiöblítést folyamatosan lehet elvégezni. Hosszú műanyagcsítkra helyezik a lapokat, s ezeket hengerré tekerik össze. Egy-egy medencében 20—30 ilyen henger is elfér, vagy 80—100 darab műanyagrácsot helyeznek egymás fölé, egy-egy lappal a rácsok között. A rácsoszlopokat vagy hengereket az egyes medencék között sínen, gombnyomással mozgatható karok szállítják. Ennek az eljárásnak tehát az az előnye, hogy segítségével egyszerre sok lapot lehet kényelmesen és gyorsan kezelni.

A savak semlegesítésére emel is hatékonyabb módszert alakítottak ki a Library of Congressben. Világszerte évtizedek óta keresték azt a gázt vagy gőzt, ami hatékonyan, tartósan, a könyvek anyagaira nézve veszélytelenül alkalmazható. Több, csekélyebb mértékben hatásos anyag után találtak rá Washingtonban a dietil-cink nevű gázra, amely a teljesen kiszáritott könyveket a megfelelő biztonsági előírások szerint kialakított kamrában három nap alatt átjárja, és elvégzi semlegesítésüket. Ezt még

kiegészíti a széndioxid bejuttatása után a cink-karbonát keletkezése, ami fenntartja a papír lúgosságát. A teljes folyamat nyolc napig tart, és egyszerre ötezer kötetet lehet — a könyvek szétszedése és bármilyen károsodása nélkül — semlegesíteni.

A ligninmentesítésen, fehérítésen, semlegesítésen átesett papír általában nagyon gyenge. Erősítésére a felületére ragasztott vagy laminált, esetleg a papírhasítás segítségével bevitt japánpapír-réteg szolgálhat (lásd a *Könyvtáros* 1980. évi 8. számát). A hiányos (rovarrágott, tinta által kimart, háborús sérülést szenvedett) lapok pótlása a lassú kézi javítás helyett jóval gyorsabban és nagyon magas színvonalon végezhető el az úgynevezett papíröntés módszerével. Az e célra szolgáló gép például a madridi restauráló központban tervezett és Spanyolországból már sokfelé elterjedt Vinyector nevű berendezés. A papíröntés során a hiányos papírlapot egy műanyag szitára helyezik, ami alatt vákuumot létesítenek. Előtte azonban sok vízben egyenletesen eloszlatott — a hiányzó részeknek megfelelő mennyiségű, az eredeti papírhoz közelálló összetételű — cellulózrostot öntenek a lapra. A vákuum létrehozásakor a víz a szítán keresztül elfolyik, míg a cellulózrostok a hiányzó részeken lerakódnak, mivel ott a vákuum szívóhatása erősebben érvényesül. Az új rostok megfelelő préselés és szárítás után erősen hozzákötődnek az eredeti lap rostjaihoz. A Vinyector berendezés segítségével egyébként a papíröntést megelőzőleg a szükséges anyagok bejuttatásával fertőtleníteni, mosni, fehéríteni és semlegesíteni is lehet a lapokat.

Kastaly Beatrix

Lapozgató

● *A FELSŐOKTATÁS TERÜLETI KAPCSOLATAI* címmel adott ki tanulmánykötetet a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont. A *Tanulmányok a felsőoktatás köréből* nevű sorozatban megjelent, Nemes Nagy József által szerkesztett kötet az intézményhálózat területi szerkezetével, valamint az egyetemek és főiskolák területi kapcsolataival foglalkozó hét tanulmányt közöl. A 800 példányban sokszorosított kötet valamennyi magyar helyismereti gyűjtemény állománygyarapítóinak figyelmét megérdemli, mivel minden megyével kapcsolatban tartalmaz olyan, másutt meg nem szerezhető adatokat, amelyek nélkülözhetetlenek az oktatástervezéssel és a szociológiával, valamint a területi tervezéssel foglalkozó szakemberek számára. (1980 [1981], 165 l.)

● *A PEDAGÓGUS- ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI SZAKEMBERKÉPZÉS HAZÁNKORBAN ÉS A SZOMSZÉDOS ORSZÁGOKBAN* címmel 1980 áprilisában Szombathelyen rendezett tudományos ülészak anyagát közzétette a tanácskozásnak otthont adó Szombathelyi Tanárképző Főiskola. A 200 példányban kiadott kötet a teljes üléseken, valamint a két szekcióban elhangzott 3 előadás és 20 referátum szövegét, továbbá a külföldi (szovjet, NDK-beli, szlovén, osztrák) vendégek 5 előadásának fordítását tartalmazza. A közművelődési szekcióban könyvtári tárgyú referátumok is elhangzottak (Tóth Gyula: Könyvtárosképzés a változó világban; Ferenczi Zsuzsa: A tájékoztatás-oktatás új útjai; Kovács Mária: Többkönyvű oktatás az általános iskolában). (1980 [1981], 174 l.)

● *AZ 1868-BAN MEGJELENT MAGYAR—NÉMET ÉS NÉMET—MAGYAR ERDÉSZETI MŰSZÓTÁR*ról emlékezik meg az NDK-beli freibergi bányászati akadémia *Gedanken zur Geschichte eines ungarisch-deutschen und deutsch-ungarischen Fachwörterbuches* (Gondolatok egy magyar—német és német—magyar szakszótár történetéről) című kiadványa. A freibergi intézmény kiadványsorozatának 91. számaként megjelentetett sokszorosított füzetben Hiller István, a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtárának főigazgatója és a freibergi Dieter Schmidmaier a pesti kiadású szótár ismertetése kapcsán szól a selmeci akadémiairól is, és bemutatja a szótár megalkotóit, Wagner Károlyt és Divald Adolfot, akik az Országos Erdészeti Egyesület megalapítói és az *Erdészeti Lapok* című szakfolyóirat megindítói is voltak. (1981, 14 l., 14 sztl. lev.)

Bemutatjuk

a Természettudományi Múzeum könyvtárát

A Természettudományi Múzeum az ország egyik legnagyobb tudományos intézménye, amely nemzetközileg is számon tartott szakmai tevékenységével és korszerű, látványos kiállításával elismert közművelődési munkát végez. Működésében gazdag gyűjteményére támaszkodik, és munkájához jól felhasználja könyvtárának értékes anyagát. A hétmillió múzeumi egységet (ásványt, növényt, rovarstb.) nyilvántartó Természettudományi Múzeum könyvtári állománya is számottevő. Meghaladja a 270 ezer kötetet. Nagyságánál fogva tehát — amint ezt az intézménynek a Nemzeti Múzeumban látható állandó kiállításán olvashatjuk — a legnagyobb hazai természettudományi könyvtár. Ennek ellenére a szűkebb szakmai körök kivételével alig ismerik, a természetkedvelő olvasók közül pedig kevesen tudják, hogy a főváros szívében, az Országos Széchényi Könyvtár, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjának szomszédságában megtalálják az országos feladatkörű Természettudományi Múzeum könyvtárát is. Működésével mind ez ideig a könyvtári szaksajtó sem igen foglalkozott.

Múzeum- és könyvtártörténet

A könyvtár kialakulása és fejlődése szorosan összefügg az intézmény történetével. Ismeretes, hogy a Természettudományi Múzeum gyűjteményei hosszú időn át a Magyar Nemzeti Múzeum kebelében működtek. A nagy alapító, *Széchényi Ferenc* szándéka szerint ugyanis: „A Nemzeti Gyűjteményes Tárháznak magába kell foglalnia mindazt, ami a nemzeti literatúrához (tudományhoz) tartozik”. Ide számítódnak „a három természet rendieiből származó (az ásvány-, növény- és állatvilág) természettudományi gyűjtemények is. A múzeumban létesülő *Természet Táranak* alapját *Széchényi Ferencné Festetics Julianna* ásványgyűjteménye rakta le 1808-ban. Az első évtizedek alatt a gyűjtemény főleg ajándékok útján gyarapodott. Az 1820-as években *Friwaldszky Imre* személyében európai hírű zoológus állt a tár élén. A gyűjtemény anyagát az 1838-as árvíz megrongálta, és a katasztrófa a múzeum építését is megzavarta. Az épület befejezése (1846) után a Széchényi Könyvtár a Magyar Nemzeti Múze-

um első emeletén kapott 14 termet, míg a második emeleten a Természet Táranak gyűjteményeit helyezték el. (A mai Pollack Mihály térre néző oldalon az állatok, a Múzeum utca felé eső részen a növények, a főhomlokzat oldalán az ásványok tára volt.)

Kubinyi Ágoston — a múzeum igazgatója a szabadságharc idején — először hangsúlyozta nálunk a Nemzeti Múzeum népszerűsítő feladatát. A múzeumi kiállítások — írta — „ne csak a szemet gyönyörködtessék, hanem tükrözve gyanánt szolgáljanak nemcsak az archeológus, a történetíró, a természetvizsgáló részére, azokból alapos tudomást szerezhessen a mezei gazda, az iparúzó, a bányász is”. Az ebben a szellemben szervezett természeti gyűjteményekben 1849 végén 35 870, az 1860-as években pedig már körülbelül 150 ezer darabot őriztek. Az 1870-es év mérőföldkő az intézmény életében. A gyűjtemények gyarapodása és szakosodása következtében kézikönyvtárával együtt önállósult az állat-, a növény- és az ásvány-öslénytár. Az ajándékok továbbra is nagy szerepet játszottak a gyarapításban: a hetvenes években *Xantus János*, a századforduló táján pedig *Bíró Lajos* küldött haza a Távol-Keletről gazdag gyűjteményt. Az ásványtárát *Semsey Andor* vagyonából fejlesztették európai színvonalra. A növénytár pedig *Haynald Lajos* kalocsai érsek botanikai gyűjteményével és sok ezer kötetes, számos régiséget, unikumot is tartalmazó könyvtárával gyarapodott.

A gyarapodások miatti helyhiány költözésre kényszerítette a gyűjteményeket. Először a *növénytár* ment át egy bérházba (1892), majd később (1905-ben) a Magyar Tudományos Akadémia épületének II. emeletére. A növénytár, amely a század elején 10 800 kötet könyvvel, 194 kéziratval és 190 térképpel rendelkezett, a felszabadulás után, 1951-ben a városligeti Vajdahunyad várba, onnan pedig az utóbbi években mai helyére, a volt Néprajzi Múzeum (VIII., Könyves Kálmán krt. 40.) palotájába került. Az *állattár* 1928-ban költözött mai helyére, a VIII. kerületbe, a Baross u. 13. szám alatti bérházba, amelynek földszintjén akkor egy bank működött, emeletén pedig lakások voltak. A bankterem átalakításával helyezték el a könyvtárat, amelynek a mai napig is e helyiségek adnak otthont. Az állattár könyvtárának már az első világháború előestéjén (1913)

26 ezer kötetet meghaladó állománya volt. Az ásvány- és őslénytár könyvtárával együtt a Magyar Nemzeti Múzeumban maradt, s 1930—31-ben 32 200 kötet könyvet, folyóiratot, illetve különnyomatot számlált.

A II. világháború nagy veszteségeket okozott, főleg a Magyar Nemzeti Múzeum épületében elhelyezett gyűjteményekben. Még súlyosabb károsodás érte az intézményt 1956-ban, amikor az ellenforradalmi események során keletkezett tűzvészben megsemmisült az ásvány- és őslénytár anyagának 80 százaléka, és langok martaléka lett a könyvtár nagy része is. 1945-ben körülbelül 120 ezer egység volt az intézmény könyvtári állománya, amely 1956-ig 105 ezer egységgel gyarapodott, és elérte a 225 ezer kötetet. Az 1956-os tűzvész következtében körülbelül 70 ezer kötet ment veszendőbe, a könyvtár állománya tehát 1956 októbere után 155 ezer kötetre csökkent.

A Természettudományi Múzeum elnevezése 1949—1951-ben Országos Természettudományi Múzeumra változott, majd 1964-ig a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Múzeum néven szerepelt. Könyvtárának tragikus veszteségeit az intézmény igyekezte pótolni, s törekvése sikerrel járt. A fejlődést a következő szám adatok szemléltetik: az 1965. évi 213 543 kötetes állomány 1980 végére 277 063 kötetesre nőtt. Az utóbbi 15 évben tehát átlagosan évente 4 300 könyvtári egységgel gyarapodott. A legfrissebb, 1980. dec. 31-i adatok szerint az állomány megoszlása: 59 674 kötet könyv, 88 277 kötet időszaki kiadvány és 129 112 egyéb könyvtári egység, főleg különnyomat.

Az állomány központi feltárása

A Természettudományi Múzeum ma a következő öt osztályra tagozódik: *állattár* (VIII., Baross u. 13.), *növénytár* (VIII., Könyves Kálmán krt. 40.), *ásvány-közetár*, továbbá *föld- és őslénytár* (VIII., Múzeum krt. 14—16.), végül az *embertani tár* (VI., Bajza u. 39. sz.). A *szakkönyvtár — a tudománytörténeti gyűjteménnyel — önálló szervezeti egységként, mint az intézmény hatodik osztálya működik*. Gyűjtőköre: biológia, botanika, geológia, paleontológia, petrográfia (kőzettan), antropológia és zoológia. A könyvtár a Természettudományi Múzeum főigazgatóságával és az állattárral közös épületben helyezkedik el, míg az egyes osztályok könyvtárai a felsorolt táraknál működnek.

A könyvtár központilag szerzi be, dol-

gozza fel és tartja nyilván a táraikhoz kerülő műveket. A katalógusokban feltüntetik, hogy az egyes művek melyik tárhoz kerültek, illetve melyik gyűjtemény kézikönyvtárában használják őket. Az osztályokon ugyanis a tudományszakon belül alkotott gyűjteményeknek külön kézikönyvtári anyaguk van, melyet a központban megfelelő betűkódokkal jeleznek. Az FF betűk például a Mollusca (puhatestűek) gyűjtemény kézikönyvtárát jelölik. A könyvtár cédulakatalógusai, valamint kötetkatalógusai tehát központi lelőhelykatalógusok, mert feltüntetik a művek használati helyét.

Az osztályokon levő nagyszámú gyűjtemény — egyedül az állattárban 22 gyűjtemény található — nyilvántartása, megfelelő jelzetekkel való ellátása jelentékeny többletmunkát okoz, mivel az egyes tára a könyvekkel együtt a katalóguscédulákat is megkapják. A központi könyvtárban pedig a művekről a következő cédulakatalógusokat szerkesztik: szerzői betűrendes, ETO szerinti szakkatalógus, földrajzi katalógus, továbbá a különnyomatok, a folyóiratok, valamint a sorozatok — gyűjtemények katalógusai. Az új beszerzéseket természetesen jelentik az Országos Széchényi Könyvtár központi katalógusának, ahol a Természettudományi Múzeumban levő műveket a B 1002 kódjellel tartják nyilván. Az éves átlagban körülbelül 1500 kötet könyv feldolgozása dicséretes teljesítmény, tekintettel a könyvtár dolgozóinak kis létszámára. (A központban 5 könyvtáros és 3 könyvkötő, illetve hivataloság dolgozik, a táraiban pedig 4 könyvtáros van — *Szajániné dr. Salomváry Erzsébet* vezetésével —, összesen tehát 12 főfoglalkozású munkaerő.)

A könyvtár gazdag és tekintélyes időszaki kiadvány-anyagáról sokszorosított kötetkatalógusok (*A Természettudományi Múzeum könyvtárának folyóirat-katalógusa*. Szerk. Bátor Mihályné. Bp. 1. r. 1963. 2. r. 1965.) tájékoztatnak. A folyóiratokat 3212 tételben felsoroló betűrendes katalógus, igényesen szerkesztett címléírásaival (a címeket változással, megfelelő utalásokkal stb. tünteti fel) igen jó munkaeszköze mind a kutatóknak, mind a természetudományi intézeteknek és szakkönyvtáraknak.

Hasonlóképpen hasznos segédeszköz a másik sokszorosított kötetkatalógus is, amely a folyóiratok és a könyvek közötti határesetet elfoglaló, úgynevezett gyűjteményes művekről és a sorozatokról tájékoztat. (*Természettudományi Múzeum Könyvtára. Gyűjteményes munkák és sorozatok katalógusa*. Szerk. Bátor Mihályné. Bp. 1968.) E példamutató katalógus közreadását az tette indokolttá,

hogy a fauna és a flóra területén számos olyan klasszikusnak számító mű jelenik meg, amely évtizedekkel ezelőtt, sőt esetleg száz évnél régebben indult gyűjtemények keretébe tartozó monográfiákat fog össze. Ilyen például a Lipcsében 1895-től folyamatosan kiadott *Die Klassen und Ordnungen des Thierreichs* című gyűjteményes mű, amelynek újabb kötetei (4. Bd. Vermes. 3. Abt. 3. Bd. 5—6. Lief. Oligocheta) 1955 és 1962 között jelentek meg. A hazai kiadványok közül megemlíthetjük a *Magyarország állatvilága* (Fauna Hungariae) című művet, amelynek már 150 kötete jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. A régi sorozatokra példaként a *Fauna und Flora des Golfes von Neapel* (Leipzig, 1880—1917) említjük, melynek kötetiben a nápolyi zoológiai állomás 34 monográfiája látott napvilágot. A gyűjtemények és a sorozatok kötetének egyedi bibliográfiái leírását közreadó katalógus tehát fontos segédeszköz a kutatáshoz. (Folytatásai a következő ötéves tervidőszakban jelennek meg.)

A könyvtár állományában a külföldiek mellett természetesen megtalálhatók a hazánkban elsők között megjelent olyan természettudományi folyóiratok, mint a Herman Ottó által 1877-ben alapított *Természettudományi Füzetek*, majd az *Aquila* (1894-től), vagy a Bíró Lajos szerkesztésében közreadott *Rovartani Lapok*, a későbbi *Rovartani Közlemények*, továbbá a magyar entomológusok (a rovartannal foglalkozó kutatók, tudósok) szakfolyóirata: a *Folia Entomologica Hungarica* valamennyi száma — bekötte, kifogástalan állapotban. A könyvgyűjteményben, illetve annak történeti anyagában pedig számos unikummal, könyvritkasággal is találkozhatunk. Különösen a botanikára vonatkozó régi-segek egyedülállóak.

E becses anyagot a növénytár könyvtárában (VIII., Könyves Kálmán krt. 40.) külön szobában, jól zárható szekrényekben őrzik. A mintegy 1500 hazai és külföldi ritkaság java része az egykori Haynald-féle hagyatékból származik. Például Linné *Hortus Cliffortianus* (1737) című műve vagy a *Historia generalis plantarum* (1536) belső címlapján megtalálható a *Bibliotheca Ludovici Haynald* feliratú pecsét. A régi magyar könyvek közül a növénytörténet oly kincseit láthatjuk, mint Melius Péter *Herbarium az fáknac, füveknec nevekről, természetekről és hasznairól...* című művét, mely 1578-ban készült a Heltai Gáspár alapította kolozsvári nyomdában. Megvanak Apáczai Csere János, Pápai Páriz Ferenc munkái és Tessedik Sámuel tervezete is. Az egykori „természethistóri-

ák”-at egyebek közt Gáti István: *A természet története* (Pozsony, 1789) című könyve képviseli, de megtalálhatók a régi útikönyvek is, így Vály András 1796-os útleírása Magyarországról. Az újabb kori szakkönyveket szintén rendre fellelhetjük, például Istvánfi Gyula *A Clusius-codex mykologiai méltatása* (Bp., 1900) című munkáját, amely a Műegyetemi Könyvtár botanikai könyveinek átadása során, az 1960-as évek elején került ide.

A növénytár másik nevezetessége az itt őrzött *tudománytörténeti gyűjtemény*, amely szintén a könyvtárhoz tartozik. A körülbelül 2 millió egységet számláló páratlan gyűjteményben természettudósaink munkáinak kéziratait, előadásainak szövegét, levelezésüket stb. őrzik, de fényképek és egyéb tárgyi emlékek (például Bíró Lajos utazásai során használt eszközei is) megtalálhatók benne. A kézírásos emlékeket felhasználják a Természettudományi Múzeum népszerű tematikus kiállításainak illusztrálására. A Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett *Kittenberger Kálmán-emlékkiállítás* (például a szerző könyvei (A Kilima-ndzsárótól Nagymarosig stb.) mellett elhelyezték a nagy magyar vadász Afrikából 1905-ben küldött leveleit is. Ezek — a többi kézírásos dokumentummal együtt — a könyvtár tudománytörténeti gyűjteményéhez tartoznak. A természettudósok kéziratai mellett az osztályok egyes irattári anyagait (iktatókönyveket, mutatókat stb.) is megtalálhatjuk a gyűjteményben, amely így részben a Természettudományi Múzeum levéltárának is tekinthető. Az értékes tudománytörténeti gyűjteményt külön helyiségben és az anyagról szerkesztés alatt álló katalógus segítségével használhatják a kutatók (VIII., Könyves Kálmán krt. 40. Telefon: 137-220).

Széles körű kiadványcsere-kapcsolatok

A Természettudományi Múzeum könyvtárának gyarapodásában fontos szerepet játszik a kiadványcsere, melynek alapját az intézmény egyes táraiának szerkesztésében megjelenő tekintélyes idegen nyelvű szakfolyóiratok alkotják. Közülük elsősorban az *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici*, a Természettudományi Múzeum évkönyvét kell kiemelnünk, amely — a *Természettudományi Füzetek* folytatásaként — már százéves múltra tekint vissza. Az intézmény többi kiadványa, az *Anthropologia Hungarica*, a *Studia Botanica Hungarica*, a *Parasitologia Hungarica*, a *Fragmenta Mineralogica et Palaeontologica*, a *Vertebrata Hungarica*, valamint a már említett *Folia Entomo-*

logica külföldön is jól ismert; mindenütt szívesen fogadják őket, és küldik értük saját közleményeiket. A Természettudományi Múzeum itt említett időszak kiadványaiban a magyar kutatók tollából német, angol, francia és orosz nyelven megjelent értekezések öregbitik a magyar tudomány jó hírét az egész világon, s egyben a kiterjedt kiadvány-csere alapjául is szolgálnak. A szakkönyvtár nemzetközi cseréjének 90 százalékát e kiadványok megküldésével bonyolítja le.

A legutóbbi adatok szerint 1980-ban a könyvtár 1270 intézménnyel állott csereviszonyban; részükre 2481 kiadványt küldött el, és viszonzásképpen 1596 külföldi kiadványt kapott. A beérkezett anyag túlnyomó többsége olyan időszaki kiadvány, melyhez egyéb úton nem juthatnának hozzá. A könyvtár évi beszerzési kerete ugyanis mindössze 341 ezer Ft, ez a rendkívül kis összeg az állomány tervszerű gyarapítására, jóformán a mintegy 60 külföldi folyóirat rendelésére sem elegendő. *Dr. Kaszab Zoltán* főigazgató szerint a helyzetben az intézmények közötti együttműködés segítene. A könyv-, főleg pedig a folyóirat-rendelések összehangolására volna szükség. Közös megállapodás alapján kellene eldönteni, hogy melyiket vásárolja meg a Természettudományi Múzeum, és mely folyóiratok járjanak az egyetemi tanzsékekre vagy — mondjuk — a Magyar Állami Földtani Intézetbe. Azt is tekintetbe kell azonban venni, hogy egy százéves időszaki kiadvány gyűjtését nehéz abbahagyni. Az intézményeknek a náluk megtalálható folyóiratokból reprogáfiai úton kellene a többiek indokolt igényeit kielégíteni. A Természettudományi Múzeumnak azonban mindmáig nem sikerült xerox- vagy más, hasonló be rendezést beszereznie. E gondok megoldását nagymértékben elősegítené a könyvtári rendszerről kiadott jogszabályok és főleg a szakterületi együttműködési körök kialakítására hozott rendelkezések megvalósulása.

Az olvasók szolgálata és tájékoztatása

A Természettudományi Múzeum könyvtára az 5/1978. (XII. 18.) KM számú rendelet értelmében országos feladatkörű szakkönyvtár, amely a Művelődési Minisztériumhoz közvetlenül tartozó múzeumi szakkönyvtári hálózat tagja. A szakkönyvtár anyagát az érvényben levő használati szabályzat (1971) értelmében igénybe vehetik a múzeumok, könyvtárak, levéltárak munkatársai; a tudományos intézeti és egyesületi kutatók; az egyetemi és főiskolai hallgatók,

végül pedig mindenki, aki kutatói, oktatói, népművelői tevékenységet folytat, és részére a könyvtár vezetője engedélyezi a használatot. (A könyvtár vezetője ehhez munkahelyi stb. igazolást is kér.) Nyitvatartás 10 órától 16.30-ig, szombat kivételével.

Az olvasószolgálati statisztika szerint 1980-ban 3678 könyvtárlátogató 11 577 dokumentumot használt helyben, és 3199 művet kölcsönzött ki a beiratkozott 897 olvasó. Úgy véljük, számukat többszörösré növelné, ha a könyvtár kapuit kicsit szélesebbre tárná a természetkedvelők és a természetudományok iránt érdeklődők számára. (Ugyanis mindenki jól jár, aki a könyvtárat felkeresi.) A központi könyvtár barátságos helyiségében a legfrissebb folyóiratok szabadpolcon állnak az olvasók rendelkezésére. Igen gazdag a kézikönyvtári anyag: szaklexikonok, szótárak, különféle állattani, növénytani stb. szakbibliográfiák sorakoznak a polcokon. Várakozás alig van, a klasszikus ismeretterjesztő folyóiratokat, például a Természettudományi Közönlöny régi évfolyamait pillanatokon belül kézhez kapják az olvasók.

A szakkönyvtár gazdag anyagáról a felsorolt, jól szerkesztett katalógusok tájékoztatnak. A könyvtárosok az ötvenes években *Természettudományi Dokumentáció* címmel időszaki kiadványt is szerkesztettek, amelyben a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban 1953-tól 1963-ig megjelent természetudományos folyóiratok cikkfordításait és címjegyzégeit közölték. Másik kiadványukban, a *Könyvtári Tájékoztató* (1956—1960) számaiban pedig közreadták a könyvtár régi magyar anyagának, továbbá a darwinizmus magyar irodalmának bibliográfiáját, az intézmény *Annales-ének* 1929—1958. évi indexét stb. Emellett olyan időszakos könyvtári információkat is közölték, mint az új szerzemények és a cserepartnerek címjegyzéke. A könyvtárnak még egy figyelemre méltó kiadványáról kell megemlékeznünk. *Fivaldszkya* címmel tudomány- és könyvtörténeti folyóiratot indított, amelynek 1. és 2. kötete 1974-ben, illetve 1975-ben jelent meg. Ezekben többek között *Husztai Sándor*, a könyvtár akkori vezetője a magyar rovartani szak-sajtó történetét és biobibliográfiáját, *Vitéz Istvánné* pedig a magyar állattani irodalom 1974. évi bibliográfiáját közölte. Az ígéretes kezdet remélhetőleg — az anyagi feltételek megjavulásával — folytatódni fog, és az újabb kötetek a hazai természetudományi szakirodalom forrásértékű közleményeivel a jövőben is közérdekű feladatot teljesítenek.

Dr. Móra László

Egy szerkesztetlen szerkezetéről

Furcsa lenne, ha ilyen „mondatokat” szerkesztenénk: „*Holnap én bemegy a könyvtár.*” Némi töprengés után kitalálnánk, hogy azt akarta közölni ez a tört magyarsággal beszélő egyén: *Holnap én bemegyek a könyvtárba.* Csak akarta közölni, de nem közölte, mert elfelejtette *nyelvtani viszonyító elemekkel* mondatá fűzni az idézett szóhalmazt.

Valami efféléét művelünk akkor, ha olyan intézményt említünk, melynek neve *birtokos szerkezet*, s rámutat saját főhatóságára, központjára stb. Ilyenkör megengedhetetlen szabadsággal elfelejtjük nyelvi jelölni a birtokoszó és birtokszó összetartozását: „*Bemegyek az SZMT központi könyvtárba*” — holott az SZMT-nek a központi könyvtárába, az SZMT központi könyvtárába kellene mennünk.

Miből eredhet ez a hibás nagyvonalúság? Abból, hogy az így beszélők helytelen párhuzamot vontak. Az igaz, hogy a *birtokoszó* — másképp: a *birtokos jelző* — *-nak, -nek* ragja bonyolult szabályok szerint *el is maradhat*, a *birtokszó* — pontosabban: a *birtokos szerkezet jelzett szava* — azonban birtokos személyraggal *mindig visszautal* a birtokszóra: az SZMT-nek a könyvtára → az SZMT könyvtára; a megyei könyvtárnak az épülete → a megyei könyvtár épülete; a megyei tanácsnak a művelődési osztálya → a megyei tanács művelődési osztálya stb.

„*A birtokszó mindig visszautal?* — vonja föl diadalmasan a szemöldökét némelyik olvasóm —, *tessék: SZMT-könyvtár — hol itt a visszautalás?*!” Megint helytelen a párhuzam: az *alárendelő birtokos szóösszetételnek* más szabálya van.

Régi, patinás összetételek ezek: *István-telek, Pálfája, Pannonhalma, községháza* — lám, a birtokszó még összetételben is visszamutat a birtokosra! Ma már azonban csak ilyen birtokos jelzői összetételek keletkeznek: *könyvtárigazgató, könyvtáreépület, katalógusszekrény, osztályvezető* stb., nem pedig „*-igazgatója*”, „*-épülete*”, „*-szekrénye*”, „*-vezetője*” stb. Csak szóösszetételben viseljük el a teljesen *jelöletlen birtokviszonyt*, egyébként a társadalmi nyelvtudat megkívánja legalább az utólagos jelzést.

Mindezt nem fontolják meg sokan, s úgy érzik, a birtokos személyrag mellőzése az odatartozás, a bennfentesség, a jólértesültség bizonyítéka. Nemcsak szóban, hanem írásban — levélfejen, aláírásban, bélyegzőn, névtáblán, szakmai cikkben — is sűrűn fölbukkan ez a szerkesztetlen birtokos szerkezet: „*Az SZMT központi könyvtár*” [helyesen: az SZMT központi könyvtára] (Könyvtáros, 79.11: 670; Hajdú, 77.1: 24; Komárom, 78.1: 25 — és még tízezer ilyen fordulat); „*A MÉM Mérnök- és Vezetőtovábbképző Intézet*” [magyarul: ... Intézet] (Mezőg. Kvtáros, 77.2—3: 5); „*Központi Statisztikai Hivatal könyvtár és dokumentációs szolgálat*” [a KSH ... szolgálat] (Kvtáros, 78.11: 649); „*a KM könyvtárügyi osztály[a]*” (Pest, 80.1—2: 47); „*a KPVD SZ budapesti központi könyvtár[a]*”, „*a KPVD SZ budapesti bizottság[a]*” (FSZEK-híradó, 80.2:9); „*az AFIT XII. sz. Autójavító Vállalat[á]nál*” (Vas, 80.2: 33); „*a SZOT Herbort Warnke Gyógyüdülő[je]*” (Vas, 80.3: 29); „*az MTA Szegedi Biológiai Központ[ja]*” (Kvtáros, 81.1: 9); „*A tervezésnél figyelembe vesszük az MSZBT országos elnökség[ének] ajánlásait*” (Komárom, 71.1: 39).

Némelyik szerző rátesz még egy lapáttal, ha *kettős birtokos szerkezet* zötytyen a tolla alá. „*Az MTA Központi Fizikai Kutatóintézet könyvtára*”: itt nem elég a „*Kutatóintézete*” megoldás, mert az első birtokos szerkezet jelzett szava egyúttal a második birtokos szerkezet jelzője is. Így világos a tagolás: Az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetének könyvtára (hibásan: Kvtáros, 78.11: 649). Még két kiigazítandó fordulat: „*az MTA Szegedi Biológiai Központ[jának] könyvtára*” (Kvtáros, 78.11: 649); „*a Szakszervezetek Pest megyei Tanács[ának] könyvtárhálózata*” (Pest: 80.1—2: 4).

Ugye, kedves könyvtáros szakírók, figyelembe vesszük a *Könyvtáros Helytelenül — helyes rovat[ának]* ajánlásait is?

Szabó Ernő

M. Makkai Piroska

M. Makkai Piroska pedagógusként már a nyugalom éveit éli, de alkotóművészként ma is tevékenykedik. Regénybe illő élete, alkotásainak gazdag és érdemük szerint méltatott sorozatai ellenére jószerével csak a szakmabeliek és a művészettörténészek tartják számon; soha nem volt „divatos” művész, pedig alkotásai időtálló értékek hordozói, és a huszadik századi magyar festészet és grafikuművészet aranyfedezetéhez tartoznak.

A Krassó—Szörény megyei Domán községben született 1910-ben. Apja bányász volt, akít a munka, a katonaság, a sztrájkok acéloztak férfivá, de ezek okozták korai halálát is. M. Makkai Piroska gyermekként maga is megismerte a proletársors keserveit. Tizenkét éves volt, amikor édesapja meghalt, ettől fogva édesanyja heroikus erőfeszítéseinek, saját munkájának és önzetlen emberek segítségének köszönhetette, hogy mégis tanulhatott, és a középiskola elvégzése után a kolozsvári szépművészeti főiskolát is elvégezhetette. A kor vigasztalan gazdasági viszonyai közepette azonban középiskolai tanári oklevéllel is csupán porcelángyári munkásként kapott állást. 1935 után sikerült csak iskolában elhelyezkednie. Huszonöt évig tanított Nagyváradon, Szászrégenben, Nagybányán; az utóbbi helyen nemcsak középiskolában, hanem a Festőiskolában is. Pedagógiai munkássága nem szűkítette be alkotói tevékenységét, festett és rajzolt, s amikor *Varga Nándor Lajostól* megtanulta a fametszés mesterségét, grafikai munkásságában ez vette át a vezető szerepet.

M. Makkai Piroska mint a Barabás Miklós Céh tagja Romániában — 1956-os magyarországi áttelepülését megelőzően — minden nagyobb tartományi és országos tárlaton, kollektív kiállításon részt vett. Magyarországon pedig alkotásai éppúgy ott voltak a VII. magyar országos képzőművészeti kiállításon, mint a miskolci grafikai biennálékon. De munkái a kollektív kiállítások révén eljutottak Moszkvába és Prágába is. Tizennégy egyéni kiállítást mondhat a magáénak; az első 1933-ban volt Tordán, az utolsó pedig 1978-ban a Fényes Adolf teremben. Fametszeteinek mindig szívesen adtak helyet a folyóiratok és a napilapok. Kiállításainak, kiadványainak nagy sajtóvisszhangja volt, művészetével *Szentimrei Jenő*, *Dutka Mária*, *Dér End-*

re, *Muradin Jenő* stb. szívesen és elismerőleg foglalkoztak.

M. Makkai Piroska élete fölött gyakran zúgtak el a történelem viharai, belső békéjét mégis mindig megtalálta. Talán minden kortársánál többet nyújtott művészetében önmagából: a saját életének, a kor eseményeinek ábrázolásával hangot adott kora eszményeinek és vágyainak, életérzésének és aggodalmainak, ítéletet mondott a múlt felett, de megsejtette a jövő lehetőségeit is. Proletársorsból kinőtt élete a kisemberek mellett kötelezte el, ennek témáiban és művészetfelfogásában mindvégig hangot adott. Az ősi mondákból, a táj sajátos atmoszférájából, az asszonylélek történelmi katasztrofákon át is győzedelmeskedő őseréből egyaránt merített. Etikus alkatának köszönhető, hogy alkotásainak egyfajta belső sugárzása van; életigenlésének, hogy a tragédiákat drámákká, a drámákat emlékekké tudja szelíditeni; lírikus alkatának, hogy a hétköznapiakban is érzékeltetni tudja az ünnepit. Szükszavúán fegyelmezett, s ez kompozíciót fesszéssé teszi. Stílusa a realizmustól a szürrealizmusig ível, vannak absztrakt kompozíciói is, de mindig emberközeli és emberközpontú marad. Fametszeteiben az erdélyi hagyomány és a modern törekvések egyaránt helyet kapnak; túlradó mondanivalóját gyakran jeleníti meg sorozatokban. Első metszetsorozata, *Az asszony* átütő sikert aratott; egyszerű, tömör előadásmódját, lírikusabb, néhol biblikus hevületét sajátos metszőtechnikával viszi át az anyagba, ahol a fehér csipetnyit fölébe nő a feketének, és így a balladás kicsengést epikussá szelídíti. További sorozataiból az *Önéletrajz* válik ki leginkább; ebben képi eszközökkel sokkal többet ad, mint amennyit szavakkal közölhetne.

Hivatott művelője az ex librisnek is. Könyvjegyei nem annyira megrendelésre, mint inkább baráti gesztusként készültek, elsősorban írónak (*Juhász Ferenc*, *Sütő András*, *Keresztury Dezső* stb.), de másoknak is. A hagyományos szimbólumok mellett újfajta jelképrendszerekkel is kísérletezik, ezzel visz friss vért a műfaj megújulásra szoruló világába.

Bartók életét és életművét 42 metszetben örököltette meg, amelyet 1971-ben mutattak be, s amely a bartóki világnak és a népművészet tiszta forrásának kongeniális tükörképe. Lapjainak disszonancián alapuló harmóniája, szokatlanul modern képalakítása méltó tisztelgés a nagy zeneköltő előtt. Most, *Bartók Béla* születésének századik évfordulóján megérdemelné, hogy sorozata mappa formájában is a nagyközönség kezébe kerüljön.

G a l a m b o s F e r e n c

Szépirodalmi gyűjteményes kötetek elemző katalógusa

Tavalyi impresszummal ugyan, de az idén látott napvilágot a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egyik hasznos bibliográfiái vállalkozásának második, bővített kiadása: a magyar nyelven megjelent szépprózai (elbeszéléseket és drámai műveket tartalmazó) antológiák elemző katalógusa. Az 1973-as első kiadás, amelynek anyaggyűjtése 1972. december 31-vel zárult, nemcsak szempontjait, hanem példányszámát, terjesztését illetően is belső — mondhatni: házi — használatra készült, nem került kereskedelmi forgalomba, így hatása s az egész munka tanulsága megmaradt a fővárosi fiókhálózat keretei között. Annál inkább üdvözölhető tehát, hogy a mostani kiadáshoz már más könyvtárak, sőt egyéni érdeklődők is hozzáférhetnek. A terjedelmi növekedésen kívül ez a körülmény indokolja az összeállításnak a rövid híradásnál bővebb, részletezőbb ismertetését.

Nagyon is gyakorlati igény hívta életre ezt a kiadványt, annak felismerése, hogy az antológia — ez a roppant vegyes tartalmú kiadványtípus — ma elsősorban azoknak olvasmánya, akik egy-egy válogatás egészére kíváncsiak, ám azok számára többnyire „holt”, azaz kezelhetetlen halmaznak tűnik, akik csupán az ilyen gyűjtemények lapjain szereplő művek valamelyikét keresik. Pedig az olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosok tapasztalatai igazolhatják, hogy az utóbbi eset eléggé gyakori; vagy azért, mert az illető mű írójának nincs még önálló kötete, illetve a keresett alkotás nem található meg benne, vagy azért, mert megjelent ugyan önálló kötetben is, de a könyv éppen nincs a polcon; sőt az sem meglepő, ha valaki antológiában szeretne találkozni a kívánt írással, mert esetleg ottani helye, „szövegkörnyezete” is érdekli. Eddig az olvasó és az olvasót segítő könyvtáros is csak saját jól—rosszul működő emlékezetére, ilyen—olyan könyvismeretére, az egyes antológiák címbe—alcímbe emelt jellegzetességeire hagyatkozhatott csupán, ha nekivágott egy-egy mű felkutatásának, bár az is igaz, hogy számos könyvtár igyekezett enyhíteni ezen: gyűjteményes köteteket feltáró analitikus katalóguscédulákkal, tartalomjegyzéket kivetítő listákkal — és még lehetne sorolni az egyéb manu-

fakturális megoldásokat. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár most azzal vitte előbbre az ügyet, hogy — legalábbis az elbeszélések, drámai művek tekintetében — elvileg mindenki számára elérhetővé, tehát intézményessé tette a visszakeresés lehetőségét, mégpedig egy könnyen áttekinthető és forgatható kiadványban.

A három részre osztott kötetben az első fejezet a legterjedelmesebb; ez a szerzők nevének betűrendjében sorolja fel a műveket oly módon, hogy a név után a mű címe, rövidített műfaji megjelölése áll (a rövidítések feloldásai természetesen szerepelnek a könyvben), majd az antológia takarékos, de a visszakeresés céljának hiánytalanul megfelelő címleírása következik, aztán pedig annak feltüntetése, hogy a mű a gyűjteményes kötet mely lapjain található. Második fejezete azoknak nyújt segítséget, akik nem tudják a szerző nevét, csupán a mű címét ismerik; a művek „betűrendes címjegyzéke” ugyanis minden tételnél utal az íróra, s így módot ad arra, hogy az első részhez visszalapozva az antológia adatai is fellelhetőek legyenek. Végül az utolsó fejezet a vállalkozás határait jelöli ki azzal, hogy a feltárt gyűjteményes kötetek leírását teszi közzé a címek betűrendje szerint, ami azért fontos, mert a szerkesztők igencsak válogattak a magyar nyelven megjelent szépprózai antológiák között. S a válogatáshoz talán nem árt egy rövid megjegyzést fűzni.

Nyilvánvaló, hogy egy ennnyire gyakorlati szükségből fakadt munkának nem lehetett célja bárminő bibliográfiai teljesség — ez különben sem egyetlen kötetet, hanem kötetek sorozatát igényelné. Sőt, azt is meg kell jegyezni, hogy a második kiadás anyaggyűjtési időhátárának kiterjesztése egészen az 1978. évi ünnepi könyvhéten megjelent antológiáig, hozadékát tekintve tetemes gyarapodást jelent. Mindezek elismerése mellett sem hallgatható el viszont, hogy a válogatás szempontjait jó lett volna világosabbá tenni a rövid és épp ezen a helyen a kelletnél szükségesebb előszóban. Mert az a két kritérium, amit az előszó említ, nevezetesen az érték és a hozzáférhetőség (az utóbbin az értendő, hogy megtalálható-e az antológia

az FSZEK kerületi könyvtáraiban) túlságosan képlékennyé teszi a válogatás határait. Valószínű, hogy a hozzáférhetőség kritériuma még az első kiadás tehertétele a másodikikon. Ez az elv önmagában is vitatható, hisz kimondatlanul azt feltételezi: a kerületi könyvtárak állománya csupán a kurrens antológiákkal gyarapodhat, s még csak el sem képzelhető például egy 1945 előtt megjelent antológia beszerzése, csak olyané, amelyik megtalálható az összeállításban.

A szempontok homályossága okozza, hogy az összeállítás erényeit és hibáit egyaránt nehéz mérlegre tenni. Az például gyanítható, hogy az 1961-ben megjelent négykötetes *Magyar elbeszélők* című gyűjteményes kötet sem a fenti kritériumok miatt maradt ki a válogatásból, továbbá az is, hogy az *Írók a moziban* című antológia, amelyben Gar-

cia Lorca egy kisebb darabja, Csurka István, Mátyás Iván egy-egy novellája szerepel, hasonlóképp nem tudatos döntés eredményeként hiányzik. Sokszor viszont, így például a Népművelési Propaganda Iroda gondozásában megjelenő különféle tematikus válogatások esetében, már valóban eldönthetetlen, hogy kimaradásuk egyszerű figyelmetlenségnek tulajdonítható-e, vagy a szelektálás valamelyik szempontja érvényesült velük szemben.

Mindenesetre az első lépés megtörtént: az elemző katalógus kötete a nagyobb nyilvánosság elé került, s remélhető, hogy a használók igénye, más könyvtárak szakmai kontrollja serkenti majd a világosabb koncepciójú folytatást is. (Szerk.: Csoma Mihályné, Bori Erzsébet. 1980 [1981] FSZEK 733 l. 97 Ft)

Lakatos András

Könyvtári kis tükör Társadalomtudományok 1945—1978

Ajánló könyvjegyzék

Érdekes, bizonyos értelemben úttörő vállalkozás terméke ez a kötet, bár a bevezető szerint az azonos főcímmel 1979-ben megjelent, az 1965 és 1975 között publikált gyermekirodalmi művekről készült vállalkozás utódjának tekinti magát. A kiadvány célja: áttekintést adni a „legfontosabb olvasnivalókról”, segíteni a könyvtárosokat az alapfokú ellátást nyújtó könyvtárak állományának céltudatosabb kiegészítésében, a hiányok felismerésében és végül a könyvtárakat ellátó központi szervektől „elvárható” művek feltárásában. E meglehetősen összetett cél elérése akkor sem volna könnyű, ha minden külső feltételt adottnak tekinthetnénk (például, ha az ajánlott művek valóban beszerezhetők volnának). Nehezítette a munkát, és némiképp az összeállítás értékelését is akadályozza az a tény, hogy a társadalomtudományi jegyzéknek egyelőre csupán egy részét tartjuk kezünkben; az általános és a filozófiai műveket, valamint a történelmet és segédtudományait a később megjelenő bibliográfiák tárják fel, és részletes mutató is csak a sorozat teljessé válásakor fog majd a használók rendelkezésére állni — amint azt a bevezetőből megtudhatjuk.

A most megjelent kötet 780 címléírást tartalmaz a szociológia, a statisztika, a politika, a gazdaság, a jog, a nevelés-

és művelődésügy, valamint az igazgatás, a hadtudomány, a közlekedés, a vezetés és szervezés, a munkásmozgalom, a bélyeggyűjtés, a könyvkiadás és a nyomdászat témaköréből, de akad az ajánlott művek között a terrorizmusról, az antiszemitizmusról, a cigánykérdésről, a népi kollégiumokról, a fasizmusról, a hírszerzésről, a hobbiról, az infrastruktúráról, a jobbágyságról, a katolicizmusról, a piacutatásról, a négerkérdésről, az öngyilkosságról, a reklámszichológiáról, a turizmusról, az úttörőmozgalomról, a Volksbundról és még számos érdekes kérdésről szóló kiadvány is.

A tartalmi keretek megválasztásának helyes vagy helytelen voltával — akár elvi (tudományrendszertani), akár gyakorlati (könyvtárhasználati) szempontból — felesleges volna foglalkozni, a bevezetőből ugyanis világosan kitűnik, hogy a szerkesztő és munkatársai pontosan ismerik az ezzel kapcsolatos gyengeségeket, és a használat közben miattuk adódó nehézségeket. „Különböző kényszerítő okok”-ra utalnak, nem pedig elvi megfontolásokra, s ez a körülmény eleve kizár minden vitát. Ráadásul, ha valaki készített már hasonló bibliográfiát, jól tudja, hogy az együttműködés, az egyeztetés és a közreadás technikai problémái valóban szinte leküzdhetetlen nehézségeket támaszthatnak. A szerkesztő

érvelését el kell tehát fogadnunk, s nem tehetünk egyebet, mint reménykedünk abban, hogy a használók előbb-utóbb megtanulják, mit kell érteniük ebben az esetben társadalomtudományokon, és nem zavarja majd őket, hogy a szociográfát, valamint a néprajzot a történelemmel foglalkozó kötetben kell keresniük, továbbá, hogy a Marx, Engels és Lenin életéről és munkásságáról szóló könyveket (összes és válogatott műveikkel együtt) nem a marxizmus—leninizmus „filozófiai részei” között találják, hanem a *Politika* fejezetben stb.

Az anyag csoportosításakor a közreadók arra törekedtek — olvassuk a bevezetőben —, hogy a könyvtári—bibliográfiai munkában és szokásokban kevésbé járatos olvasók könnyebben ráalkadjanak a keresett címekre, és ezért a tárgyuk szerint összetartozó műveket egy helyre sorolták. Ez azt jelenti, hogy az iparstatisztika az iparnál és nem a statisztikánál, az agrárpolitika a mezőgazdaságban és nem a politikában, az ifjúságszociológia az ifjúság és nem a szociológia szakcsoportban kapott helyet.

A nagyobb tudományzakokat alfejezetekre bontották, a *Politikát* például *Forradalmárok, politikusok, Politikai elméletek az államról, a forradalomról és a demokráciáról, Osztályok, rétegek, népcsoportok...*, *Nemzetek, nemzetiségek, kisebbségek, Ideológiai harc, politikai irányzatok, Pártok és szervezetek, Kommunista világmozgalom, Ifjúsági mozgalmak és Világpolitika* alfejezetekre. Az egyes alfejezeteket pedig szűk-

ség szerint további csoportokra is tagolták. A fejezetek, alfejezetek és csoportok egymáshoz való viszonyát, alá-, fölé- és mellérendeltségét a rendelkezésre álló tipográfiai eszközökkel nem mindig sikerült kielégítően érzékeltetni, s ez olykor kissé megnehezíti a kézikönyv használatát.

A fő kérdés természetesen nem ez, hanem maga a válogatás. Harmincnégy év hazai könyvtárművéséből kellett kiválasztani a „kulcsfontosságú”, az „elvileg beszerezhető” munkákat, amelyeknek információi „frissek, helytállóak”, vagy ha tartalmuk némileg el is avult, de — jobb híján — mégis „feltétlenül jelen kell lenniük a könyvtár állományában”, méghozzá az „elérhető legújabb kiadásban”. Mindez nem kis feladat, így érthető, hogy a kötet összeállítói munkájuk során számos nehézséggel találták magukat szemben. Ismertetésünk nem vállalkozhatott a válogatás részletes elemzésére, annyit azonban elmondhatunk, hogy a körülménytől mérlegelés eredményeként a kiadványnak *egészében* sikerült elérnie a kitűzött célt: felhívni a figyelmet a kiválasztott szakterületek legfontosabb, viszonylag korszerű irodalmára, és ezzel megkönnyíteni a tájékozódást, mind a könyvtárosok, mind az olvasók számára. (Szerk. Mándy Gábor. *Készült a Hajdú-Bihar megyei Tanács VB Könyvtárával együttműködésben. 1981. OSZK KMK — Népművelési Propaganda Iroda. 274 l. 39 Ft*)

Pálvölgyi Endre

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A MAGYAR KÖNYVTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK ÉVKÖNYVE 1980 című kötet a sorozat korábbi kötetéhez képest sokkal gyorsabban jelent meg — igaz, az egyesületi életről szóló szokásos beszámoló nélkül. A gyorsaságnak az az oka, hogy az 1980-as évkönyv az egyesület tavaly augusztusi szombathelyi, XII. vándorgyűlésének anyagát tartalmazza, amelyet a IV. országos könyvtárügyi konferencia előkészületei során a könyvtárosok kezébe szándékoztak adni az egyesület és a könyvtárügy vezetői.

A szombathelyi vándorgyűlés ugyanis már a könyvtárügyi konferenciára való felkészülés jegyében ülésezett, tanácskozásainak középpontjában az előző, 1970. évi, III. országos konferencia óta eltelt évtized mérlegének elkészítése állt. A kötet közli a plenáris ülésen elhangzott előadások szövegét (ezek a Könyvtáros 1980. októberi számában is olvashatók), továbbá a három szekcióülés hét előadásának szövegét a szekciók megbeszélésein elhangzottak összefoglalásával és az ajánlásokkal együtt (ezekről annak ide-

jén nem számolt be a Könyvtáros), végül a befeljesztő ülésen elfogadott állásfoglalás szövege zárja a kötetet. A kiadvány, amelyet Kovács Dezső szerkesztett, a Könyvtárosegyesület elnökségének névsorával zárul. (Népművelési Propaganda Iroda, 1981. 91 l. — 13 Ft)

A HÁROM TESTŐR szolnoki bemutatójára a Verseygy Ferenc Megyei Könyvtár és a Szigligeti Színház megjelentette a *Fabri Péter* által színpadra alkalmazott darab szöveg-

könyvét, a törléseket, javításokat is tartalmazó szerzői példány hasonmását. A 300 példányban sokszorosított kötet függeléke Fábri Péternek a nézők számára írt darabértelmezését, valamint *André Maurois* Ki írta A három testőrt? című tanulmányát közli a *Kósa Károly* által összeállított Dumas-bibliográfiával, illetve a francia író Magyarországon játszott darabjainak jegyzékével együtt. (A *szolnoki Szigligeti Színház műhelye 1980—1981. 9.*)

NYÁRI CSEMEGÉK címmel felsőtagozatos általános iskolai tanulók használatára szánt irodalmi rejtvényfüzetet adott ki a Zalaegerszegi Megyei Könyvtár gyermekkönyvtára, továbbá egy válogatást is az Úttörőszövetség megalakulásának 35. évfordulója alkalmából. **TETTEKEL NYAKKENDÖNK BECSÜLTEÉRT!** címmel. Ez az összeállítás verseket, a mozgalom történetéről szóló fényképalbumot, gyermekregényeket, az úttörőéletéről szóló elbeszéléseket, dalokat és a mozgalomról szóló cikkeket, továbbá műsorösszeállításokhoz felhasználható gyűjteményes műveket ajánl az úttörővezetőknek, akiknek figyelmét külön felhívja a KISZ és az úttörőmozgalom kapcsolatairól szóló írásokra is.

KURRENS IDŐSZAKI KIADVÁNYOK A JELENTŐSEBB SZEGEDI KÖNYVTÁRAKBAN 1980 címmel a Csongrád megyei Könyvtárközi Bizottság megbízása alapján a József Attila Tudományegyetem Könyvtárának hálozati csoportja (Novák Akos, Barátné Hajdú Agnes, Szalay Klára) összeállította és megjelentette a város elmúlt évi periodikum-jegyzékét, amelyből csak a Szegedi Orvostudományi Egyetem folyóiratai hiányoznak, ezekről ugyanis 1979-ben saját folyóirat-katalógust adott ki az or-

vosi egyetem könyvtára. A 3338 tételes jegyzékben a hírlapokat, folyóiratokat és évkönyv jellegű kiadványokat címük betűrendjében találja meg az érdeklődő, a periodikumok azonban a tételesszámokra utaló szakrendi mutató alapján is fellelhetők. Minden tétel végén kódjel utal a szóban forgó időszaki kiadvány leltőhelyére. (1981. 241 l. soksz.)

A REHABILITÁCIÓS MUNKÁBAN RÉSZTVEVŐ szakemberek számára állított össze olvasási ajánlatokat a kaposvári Arató Miklós Orvosi Könyvtár. *Kozma Zoltánné* 144 tételes jegyzéke a legújabb szakirodalomból válogatott címanyagot kilenc szakcsoportban (a rehabilitációról általában; belbetegségek rehabilitációja; szív- és érrendszeri betegségek; légzésrehabilitáció; mozgásszervi; pszichiátriai rehabilitáció; szembetegek rehabilitációja; gyógyászati segédeszköz-ellátás; foglalkozási és szociális rehabilitáció) sorolja fel, a csoportokon belül pedig a szerzők betűrendjében következnek egymás után a címleírások. (1981. 21 l. — soksz.)

JÚNIUS 1-IG A SZERKESZTŐSÉGBE ÉRKEZETT PERIODIKUS KIADVÁNYOK; MUNKABESZÁMOLÓK: *ECSSID Bulletin*. Vol. 3. Nr. 1. (6) 1981. (Library of the Hungarian Academy of Sciences — European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences [Bécs]); [Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, „Gyászkeretes bibliográfiák”:] *Zelk Zoltán* (1906—1981); *Könyvtári Tájékoztató*. 1981. május, 1981. június, (Nagyközségi és Járási Könyvtár, Edelény); *Külföldi Társadalomtudományi Kézírókönyvek. Országos gyarapodási jegyzék. Összesített betűrendes mutató 1975—1979* (Országos Széchényi Könyvtár); *Külföl-*

dön megjelent, fontosabb legújabbkori történelmi és politikai művek jegyzéke. 1980. negyedik negyedév. (Országgyűlési Könyvtár); *A magyar állam- és jogtudományi irodalom bibliográfiája*. 1980/2. (Országgyűlési Könyvtár); *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája*. 1980/4. sz. (M 25 720 — M 26 096) (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); *Német nyelvű könyvek gyarapodási jegyzéke 1980*. (Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Szekesfehérvár); *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum újonnan beszerzett külföldi könyvei*. 1981. (OPKM); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról*. „A” sorozat. *Referátumok 1981/5. sz.*, „B” sorozat. *Bibliográfia 1981/5. sz.* (A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomról*. 1981. április (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára*. 1981/4. sz., április (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról 1981/1., 1981/2. sz.* (FSZEK); *Új Média. Audiovizuális állománygyarapítási tanácsadó*. 1980/6. sz. (Orsz. Oktatástechnikai Központ, Veszprém); *Új szakkönyvek az Országos Műszaki Könyvtárban*. 1981/2. sz., Melléklete: *A Szovjet Kultúra és Tudomány Háza Műszaki Tudományos Könyvtárának új könyvbeszerzései 1981/2. sz.* (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ); *Világszerte*. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum információs szolgálata. 1981. V. 5., 1981. V. 19. (OPKM). — *Jelentés az MKKE Központi Könyvtárának 1980. évi tevékenységéről*. (A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára.).

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ idei második száma bejelenti a folyóirat szerkesztő bizottságának azt az elhatározását, mely szerint rendszeresen közzé kívánja tenni az Országos Könyvtárügyi Tanács munkabizottságaiban készült előterjesztéseket, hogy ezekkel minél több érdeklődő könyvtáros megismerkedhessen. Az első közreadott dokumentum *Tóth Gyula* szombathelyi főiskolai tanszékvezető összefoglalása a könyvtárak szakemberellátottságáról, a könyvtárosképzésről és -továbbképzésről. Az előterjesztés az elmúlt években kikristályosodott elvek szellemében, a képzési célok alapján határozza meg az egyetemi, a főiskolai szintű képzés, valamint a könyvtárkezelő-képzés feladatait, foglalkozik szervezeti és általános kérdéseikkel, s úgy foglal állást, hogy a könyvtárosképzés és -továbbképzés mindig és minden fokon az állami oktatás szerves része legyen. Számításai szerint az évi fejlesztési igények kielégítésére, a pályáról való eltávozás vagy a nyugdíjazás miatt kiesők pótlására körülbelül 500 frissen képzett munkaeőre van szükség. Közülük 100-at egyetemen, 230—250-et főiskolán, a többit pedig vagy könyvtárkezelői tanfolyamon vagy más szakterületen célszerű kiképezni. Az igényeket öt évre előre és öt évenként újból fel kell mérni. Az egyetemi képzési kereteket meg kell erősíteni, a két főiskolai képzési bázis mellett pedig a legrövidebb időn belül meg kell szervezni a budapesti főiskolai képzést is. A felvételi követelmények és a pálya igényeinek összhangba hozására megfelelő felvételi tesztekkel kell kidolgozni és alkalmazni. Az előterjesztés foglalkozik tartalmi—tantervi kérdésekkel is, és a képzés korszerűsítésének egyik feltételeként javasolja a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya mellé rendelt *állandó tantervi munkaközösség* (bizottság) létrehozását. Másik javaslata szerint a könyvtárosok és a tájékoztatási szakemberek elhelyezkedési ügyeit a jövőben a minisztérium könyvtári osztályának kell kezelnie. A képzéssel egységes rendszerben elképzelt továbbképzést részben a felsőoktatási képzőintézmények, részben a Könyvtártudományi és Módszertani Központ feladatkörébe utalja az előterjesztés. Az Országos Könyvtárügyi Tanács vitája alapján a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya elsősorban javaslatok egybeállítását között felhívják a figyelmet a 2/1980. (III. 14.) KM számú rendelethez szükséges kiegészítő utasítás kibocsátá-

sára, a képzési bázisok megerősítésére, a budapesti főiskolai képzés megindítására, oktatási—továbbképzési szakmai állandó bizottság létrehozására, valamint a továbbképzés átfogó és részletes tervezetének elkészítésére. — A Figyelő egyéb cikkei is közérdekű, nagy horderejű kérdésekkel foglalkoznak. *Szabó Sándor* az országos bibliográfiai munkálatokat áttekintő írásában a következőket állapítja meg: „Szakbibliográfiai munkánk az elmúlt évek során aránytalanabbá vált: egyes diszciplínák irodalmának korszerű bibliográfiai feltárásai mellett más területeken évek óta semmit nem léptünk előre. A bibliográfiai munkák gyakran tapasztalható koordinálatlanságának, tervszerűtlenségének legfőbb oka, hogy a bibliográfia ügyének nincs gazdája Magyarországon...” *Mohor Jenő* a külföldi hungarika-irodalom kurrens bibliográfiai feltárásának kérdőjeleivel foglalkozik, s ilyen végkövetkeztetésre jut: „A feltárt cikkanyag valódi hasznosítását... nyilvánvalóan nem a negyedévenkénti füzetekben való közzététel jelentheti, hanem egyszerűen a megfelelő visszakeresési lehetőségeket nyújtó feldolgozás és tárolás, másrészt a felhasználói igényeknek megfelelő, folyamatos és célzott információellátás. Így tehát a hatvanas évek közepétől tervezett »hungarika-dokumentációt« és a hetvenes években létező »hungarika-bibliográfiát« felválthatná a hungarika-információ.” — A folyóirat *Kitekintés* rovatának egyik szemléje a könyvtárak társadalmi kapcsolatairól szól — amerikai cikkek alapján —, a másikkban pedig *N. Rácz Aranka* tekinti át a könyvtárközi kölcsönzés nemzetközi helyzetét a kiadványok egyetemes hozzáférhetőségének programja, az úgynevezett UAP program gyakorlati megvalósításának tükrében. *N. Rácz Aranka* mellékesen szól a kiadványok egyetemes *számbavételének* (Universal Bibliographic Control) eszméjéről is, s ha valaki az ő cikke után következő tömörítvényt elolvassa, ugyancsak dörszólhatja a szemét: abban ugyanis a feltehetően azonos fogalomra következetesen az egyetemes bibliográfiai *ellenőrzés* kifejezéssel találkozunk. Mivel az ellenőrzés fogalom tartalma a magyarban sokkal határozottabb, „támadóbb” és másfajta tevékenységre utal, mint a bibliográfusok szelíd köreinek cselekvései, a sokkal pontosabb *számbavétel* kifejezés elterjesztése érdekében jó lenne, ha a szerkesztőségek összefognának.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁ-
JÉKOZTATÁS áprilisi számában *Marton*
János szegedi könyvtárigazgató öt ve-
zető biokémiai folyóirat 1962 és 1977 kö-
zötti évfolyamaiban található hivatkozás-
sok megoszlását vizsgálta meg, s meg-
határozta e folyóiratok hivatkozásállomá-
nyának elavulását valóban tükröző,
úgynevezett korrigált felezési időt. Ez
6,4 év, vagyis a 6—7 éves szakirodalom-
nak csak fele annyi hasznát veszik a
kutatók, mint az újnak. Ugyancsak vi-
déli szerzők, a miskolci Nehézipari Mű-
szaki Egyetem Központi Könyvtárának
munkatársai, *Szabóné Somogyvári Kata-
lin* és *Nagy Géza* módszertani szem-
pontból érdekes cikkben számolnak be
egy hegesztési tárgyú irodalomkutatás
során szerzett tapasztalataikról. Három —
oros, magyar, angol — nyelvű referáló
folyóirat átnézése és az ismétlődések
kiküszöbölése után 754 közleményt talált-
ak, amelyből a megrendelő 48 folyó-
irat 114 tételét ítélte feltétlenül meg-
szerzendőnek, 67 folyóirat 210 közlemé-
nyéről mint másodlagos fontosságúról
lemondott, noha ezek is kutatási témája
körébe tartoztak. A teljes gyűjtés 57 szá-
zalékaról viszont mint a kutatási témá-
hoz nem szorosan tartozó irodalomról
mondott le a kutató. A 48 szükséges
folyóirat közül helyben, a központi, il-
letve a tanszéki könyvtárakban 28 talál-
ható meg, és ezek a kívánt közlemények
háromnegyed részét tartalmazzák, tehát
a kutató azonnal hozzájuk férhetett. A
szerzők megjegyzik azt is, hogy ha vala-
ki ehhez az irodalomkutatáshoz a szá-
mítógépes eljárást részesítette volna
előnyben, a rendelkezésre álló, főleg ko-
hászati jellegű METADEX mágnesszalag
a témában csak a kikeresett anyag har-
madát tudta volna kimutatni. — A TMT
negyedik száma hálózatszervezési ered-
ményekről is beszámol: *Csapó Györgyné*
ismerteti a könnyűipari szakkönyvtári
hálózat 1979. és 1980. évi munkáját,
amelyet nagyon jótékonyan befolyásolt
a hálózat 1977. évi felülvizsgálata. A
hálózatához 197 könyvtár tartozik, köz-
pontja a Textilipari Kutatóintézet. Ér-
dekes közlése a cikknek, hogy a Textil-
ipari Kutatóintézet még ebben az évben
*regionális textilipari fiókkönyvtárat kí-
ván létrehozni a Soproni Városi Könyv-
tárban az öt soproni textilgyár könyv-
tári állományának kiegészítése végett.*
— A folyóirat arról is beszámol, hogy
az Országos Műszaki Könyvtár és Do-
kumentációs Központ koordinációs köz-
ponti feladatkörének jobb ellátása cél-
jából megalakította *műszaki könyvtári*
koordinációs kollégiumát, amelynek tag-
jai az ipari, a közlekedés- és postaügyi,
a műszaki felsőoktatási könyvtárháló-

zatok hálózati központjainak igazgatói,
valamint az élettelen természettudomá-
nyi és műszaki együttműködési körök
vezető könyvtárainak igazgatói.

Az OSZK HÍRADÓ, az Országos Szé-
chenyi Könyvtár folyóirata 1981. évi 1—
2., összevont számában ismerteti a
könyvtár vezetői tanácsának december
18-i ülésén a szakkatalógus rekonstruk-
ciójáról és jövőjéről hozott határozato-
kat. A nemzeti könyvtár szakkatalógusa
körülbelül 1,5 millió cédulát tartalmaz,
az évi gyarapodás 40—45 ezer új cédula.
A gyarapodás a művek megjelenési ide-
je szerint három részre tagolt katalógus
mindegyikét érinti. Az újrafeldolgozás
során összesen 950 ezer cédulát szerkesz-
tettek át, a katalógus túlnyomó része
már használható állapotban van. A hát-
rlevő feladat elvégzéséhez (80 ezer cé-
dula rekonstrukciója, 50 ezer újbóli át-
szerkesztése a szakjelzet-változás miatt)
még egy-két év szükséges. Az előter-
jesztés megállapította, hogy a korábbi
feltételezésekkel ellentétben az új cí-
meírési szabvány alapján vagy új sok-
szorosítási eljárással készült katalógus-
cédulák megjelenése nem befolyásolja a
katalógus folytatásának vagy újrakez-
désének eldöntését, úgyszintén az ETO-
számok módosításai sem. A könyvtár
tárgyszókkatalógus kiépítését jelenleg
nem tartja indokoltnak. A vezetői tanács
a szakkatalógus rekonstrukciójának be-
fejezési határidejét 1982 végében jelölte
meg, a távolabbi jövő számítógépes viz-
szakeresési rendszerének megtervezésé-
vel kapcsolatban pedig megbízta a sza-
közö osztályt, hogy kezdje meg az át-
állítás szellemi előkészítő munkálatait.
A híradóban másik írás is foglalkozik
a katalógusokkal: bemutatja az 1975 ja-

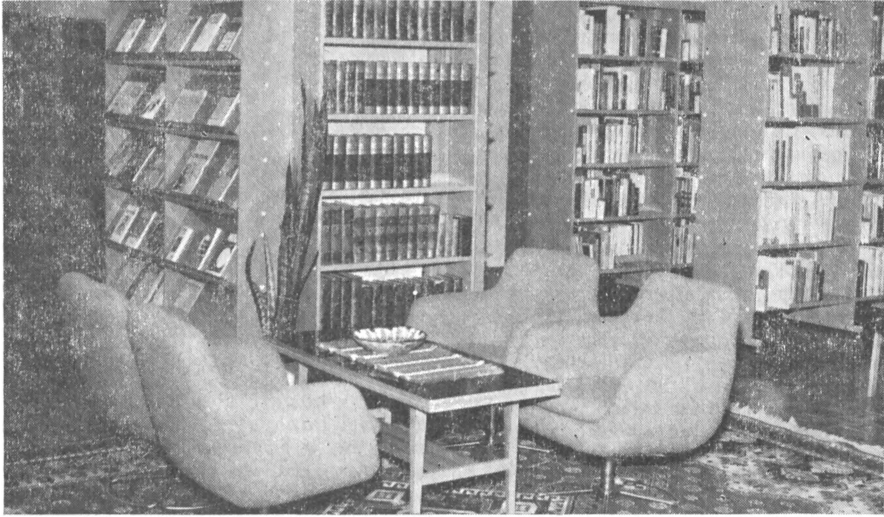
nuárjában felállított *kiadói* katalógust. A folyóirat megismerteti az olvasót az elmúlt év legjelesebb kézirat- és régi-nyomtatvány-szerzeményeivel, és több interjút is közöl: ezek egyikében *Illyés Katalin*, a hírlaptár munkatársa mutatja be a második magyarországi hírlapot, a *Nova Posoniensiat* — amelyről bölcsész-doktori disszertációját készítette —, a másikkban pedig *Gerő Zsoltné* szólaltatja meg a most nyugdíjba vonult *Onódy Miklós* főosztályvezető-helyettes fordulatokban gazdag pályájának eseményeiről, tanulságairól és nyugdíjasként is vállalt feladatairól. A *Tájékozódás* rovat a könyv- és papírestaurálás legújabb külföldi tapasztalatait ismerteti. Más könyvtárak számára is érdekes összehasonlítási lehetőséget teremt a híradónak az intézmény bérhelyzetéről készített igen részletes, táblázatokkal is dokumentált elemzése.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár folyóirata 1981. január—márciusi, összevont számában nevezetes évfordulóról emlékezik meg: hatvan éve, 1931. április 21-én nyitotta meg kapuit az olvasók előtt a Wenckheim-palotába költöztetett intézmény. A híradó ismerteti a palota múltját, az 1926. évi vásárlás és az átalakítás körülményeit, hasonmásokat közöl korabeli dokumentumokról és metszetet, fényképeket az épületről, továbbá egy interjút is, amelynek alanya *Vidák Jenőné Kárpát Erzsébet*: ő az épületben született 1919-ben; édesapja évtizedeken keresztül volt a grófi ház, majd a könyvtár portása, akitől 1962-ben a szolgálatot is átvette leánya. A közölt dokumentumok egyike a *Budapesti Hírlap* 1934. szeptember 26-i számában megjelent cikk hasonmása: Ebben a szenvedélyes hangú írásban a névtelen újságíró a könyvtár költségvetésének takarékosági okokból történt nagyarányú csökkentése ellen emel szót igen magas publicisztikai színvonalon. Indokolásából hadd idézzünk egyetlen mondatot: „Nem engedhetjük meg magunknak azt a fényűzést, hogy kultúránk darabjaival fűtsük a főváros hatalmas költségvetését.” A híradó változatos cikk- és híryanagának színes csokrából — az olyan közlemények társaságából, mint például a Szüry-gyűjtemény feltárása, a Dagály utcában épülő új, 1000 négyzetméteres alapterületű könyvtár bemutatása, zenei könyvtári események, szakszervezeti hálózatok (MEDOSZ) és könyvtárak (Ferencvárosi Vasutas Művelődési Ház) munkájának ismertetése stb. — egy cikket külön is szeretnénk kiemelni: az általános iskolai tanulók könyvtári beiratkozásának 1975

és 1980 közötti alakulását elemző írást. Ebben *Bánhegyi Gyuláné* kimutatja, hogy míg a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyermekolvasóinak száma az öt év alatt 8 ezerrel nőtt, az általános iskolai korosztály szervezettsége (beiratkozási aránya) a hetvenes évek közepétől csökken, s a régebbi 30 százalékos meghaladó arány ma alig közelíti meg a 28 százalékosat. Az okot a szerző abban látja, hogy a peremkerületekben és a főváros új lakótelepein a gyermekek közművelődési könyvtári ellátása nem megfelelő. Ezért olyan alacsony vagy csökkent a beiratkozási arány a III., IV., XIV., XV., XVI., XVII. (itt 14 százalékos a csökkenés), XVIII., XXI. (16 százalékos visszaesés) és a XXII. kerületben.

A SOMOGYI-KÖNYVTÁRI MŰHELY című folyóirat idei első száma a Bartók-évforduló alkalmából közli *Demény János* Bartók Béla Szegeden című tanulmányát, továbbá bemutatja egy szegedi településrészt (Béketelep) történetét, és ismerteti két városrendezési elképzelést (Franciahegy; a szegedi új hídfő környéke). *Péter László*, a Műhely szerkesztője és állandó „házaszerzője” ezúttal Móra-leveleket publikál, amelyek címettje Lászlóffy Mihály ítéletábrái bírósági ítéletéről, Móra Ferenc kiskunfélegyházi iskola-társa volt. — A nagy szegedi néprajztudós, a tavaly elhunyt *Bálint Sándor* munkásságának bibliográfiáját 1974-ben *Péter László* készítette el; munkáját e folyóiratunkban *Gyuris György* egészíti ki az 1973 és 1981 között megjelent *Bálint*-művek, illetve a róla szóló irodalom 158 tételes jegyzékével. Az időrend szerinti csoportosított bibliográfia használatát jó, egyesített betűrendes név- és tárgymutató is megkönnyíti. — A *Szemle* rovat kilenc helyi vonatkozású kiadványt ismerteti a megszokott, magas színvonalon. Felhívjuk a figyelmet a Somogyi Könyvtár kiadványainak a jegyzékére is, amely a füzet végén található.

**A Mezőgépipari Szövetkezeti Közös Vállalat
legújabb terméke a
TÉKA
könyvtári bútorcsalád**

Tartóoszlop: bútorlap; laminált tölgy

**Polc: lemezpolc; rilzánózott vagy festett felületkezeléssel,
a kívánt színben**

**I. és II. jelű változatban, a megrendelő által meghatározott
polcosztással készül**

Polcállítási lehetőség: 5 cm-enként

**Magasság az I. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm, 270 cm,
a II. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm**

Díjtanulmány tanácsadás

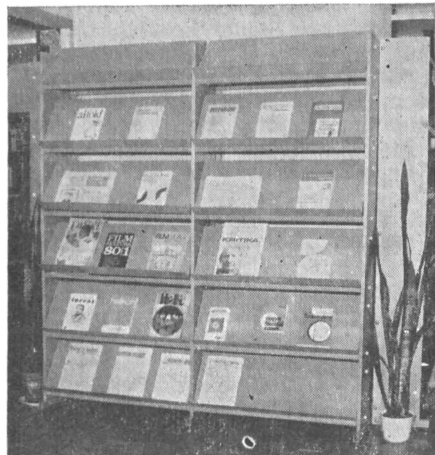
Gyártja és forgalmazza:

**Mezőgépipari Szövetkezeti
Közös Vállalat, Szany**

Ügyintéző: Németh László

Postacím: TÖVÁLL

Szany, Ady E. u. 9317

M. MAKKAI PIROSKA grafikáiból
(Cikkünket lásd a 432. oldalon)

